

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EVDE BAKIM HİZMETİNDEN YARARLANAN FİZİKSEL
ENGELLİ BİREYLERİN BABALIK DENEYİMLERİ (MARDİN
ÖRNEĞİ)**

Ümit TURGAY

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Yüksel BEKAROĞLU DOĞAN

İSTANBUL-2023

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**EVDE BAKIM HİZMETİNDEN YARARLANAN FİZİKSEL
ENGELLİ BİREYLERİN BABALIK DENEYİMLERİ (MARDİN
ÖRNEĞİ)**

Ümit TURGAY

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Yüksel BEKAROĞLU DOĞAN

İSTANBUL-2023

ÖZET

EVDE BAKIM HİZMETİNDEN YARARLANAN FİZİKSEL ENGELLİ BİREYLERİN BABALIK DENEYİMLERİ (MARDİN ÖRNEĞİ)

Toplumsal bir sorun olan engellilik, toplumun tüm katmanlarını etkileyebilmektedir. Toplumda en fazla ayrımcılığa uğrayan gruplardan birisi de engellilerdir. Engellilik halinin bireyde meydana getirdiği değişimler kişinin engellilik hali ve bulunmuş olduğu konum itibarıyla bireyin daha önce karşılaşmadığı farklı sorun alanlarıyla karşılaşmasına sebep olmaktadır. Bu engelli gruplarından birisi de fiziksel engelli babalardır. Bu çalışmanın odak noktasını fiziksel engelli bireylerin babalık deneyimleri oluşturmaktadır. Bu çalışmada Fiziksel Engelli Babaların babalığı nasıl algıladıkları, bir baba olarak engellilik sürecinde yaşamış olduğu uyum güçlükleri ve deneyimleri keşfedilerek analiz edilmesi ve alandaki bilgi boşluğuna katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırma engelli bireylerin babalık algı ve deneyimlerini anlamaya yönelik olduğu için veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşmeler birebir yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın amacına bağlı olarak zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına olanak sağlayan amaçsal örnekleme seçilmiştir. Nitel araştırma çalışmasında veriler betimsel analiz kullanılarak yapılmıştır.

Yapılan araştırma sonucunda fiziksel engelli babaların işsiz ve gelir yoksulluğu yaşadıkları buna bağlı olarak bireysel ve sosyal sorunlar yaşadıkları görülmüştür. Fiziksel engelli babaların ulaşmak istediği en önemli babalık rolünün iş sahibi baba vasfının kazanılmasıdır. Bu rolün sadece maddiyatla ölçülemeyeceği özgüven sahibi ve psikolojik olarak güçlü bir baba inşasının önemli bir parametresini oluşturmaktadır. Engelli babaların sadece sosyal yardım boyutuyla değerlendirilmeyip üretime katılması ve ekonomik olarak desteklenmesi noktasında engellilerin çalışma hayatıyla ilgili var olan kanun yönetmelik ve mevzuatların kanun koyucular tarafından tekrardan gözden geçirilerek fiziksel engelli babaların lehine düzenlemelerin yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Engellilik, Babalık, Fiziksel Engelli Babalık, Evde Bakım Hizmeti

ABSTRACT

FATHER EXPERIENCES OF PHYSICALLY DISABLED INDIVIDUALS BENEFIT FROM HOME CARE SERVICE (MARDİN EXAMPLE)

Disability, which is a social problem, can affect all layers of society. One of the most discriminated groups in society is the disabled. The changes caused by the disability in the individual cause the individual to encounter different problem areas that he has not encountered before, in terms of the person's disability and location. One of these disabled groups is physically disabled fathers. The focus of this study is the fatherhood experiences of individuals with physical disabilities. In this research, it is aimed to analyze how physically handicapped fathers perceive fatherhood, their adaptation difficulties and experiences as a father, and contribute to the knowledge gap in the field.

In this study, qualitative research method was used. Semi-structured interview technique was used as the data collection technique since the research was aimed at understanding the perception and experiences of paternity of disabled individuals. The interviews were conducted face-to-face. Purposeful sampling, which allows in-depth research by selecting rich situations, was chosen depending on the purpose of the study. In the qualitative research study, the data were made using descriptive analysis.

As a result of the research, it has been seen that physically disabled fathers are unemployed and have income poverty, and consequently they have individual and social problems. The most important paternity role that physically disabled fathers want to achieve is to gain the qualification of a father who has a job. It constitutes an important parameter for the construction of a self-confident and psychologically strong father, whose role cannot be measured only with materiality. It is suggested that the existing laws, regulations and legislations related to the working life of the disabled should be reviewed by the legislators and arrangements should be made in favor of the physically disabled fathers in terms of not only evaluating the disabled fathers with the dimension of social assistance, but also participating in the production and supporting them economically.

Keywords: Disability, Paternity, Physically Disabled Fatherhood, Home Care Service

TEŞEKKÜR

Çalışmamın başından sonuna kadar bilgi, tecrübe ve yönlendirmeleriyle bana rehberlik eden ve bu konuda desteğini benden esirgemeyen kıymetli tez danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Yüksel BEKAROĞLU DOĞAN'a,

Tezin her aşamasında beni motive eden, bilgi ve birikimiyle bana büyük bir desteği dokunan değerli dostum Dr. Metin ERDEM'e,

Fiziksel engelli babalara ulaşmam noktasında bana yardımcı olan değerli mesai arkadaşlarıma,

Kapılarını bize açarak vermiş oldukları samimi cevaplarla çalışmamıza katkıda bulunan değerli katılımcılarımıza,

Eğitim yaşamım boyunca bana güvenen ve desteklerini hiçbir zaman benden esirgemeyen çok değerli annem, babam ve kardeşlerime,

Baba olmanın güzelliklerini bana tattıran ilk göz ağrım oğlum Selim TURGAY'a,

Tezimin bitmesine yakın doğumuyla bizi sevindiren, mutluluğumuza mutluluk katan oğlum Siyabend TURGAY'a

Varlığıyla huzur bulduğum can eşim Nurşen TURGAY'a,

Sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

BEYAN FORMU

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında zgn olduğunu, tarafımdan üretildiğini ve şkdar niversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna göre yazıldığını beyan ederim.

Ümit TURGAY

06.04.2023

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR	iii
BEYAN FORMU	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLOLAR DİZİNİ.....	viii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	2
1.2. Araştırmanın Önemi.....	2
2. GENEL BİLGİLER.....	4
2.1. Engellilik.....	4
2.1.1. Engelli ve engellilik tanımları.....	5
2.1.2. Engelliliğin nedenleri.....	7
2.1.3. Engellilik türleri.....	9
2.1.4. Engellilik modelleri	17
2.1.4.1. Geleneksel (moral) model.....	17
2.1.4.2. Medikal (tıbbi) model	18
2.1.4.3. Sosyal model.....	18
2.1.4.4. İnsan hakları modeli.....	20
2.1.5. Engellilerin karşılaştığı sorunlar	21
2.1.5.1. Yoksulluk.....	21
2.1.5.2. Eğitim.....	22
2.1.5.3. Fiziksel sınırlılıklar	23

2.1.5.4. İstihdam	24
2.1.5.5. Toplumsal dışlanma	26
2.2. Sosyal Hizmet ve Engellilik	28
2.3. Babalık Rolü ve Tarihsel Süreçte Değişimi	31
2.3.1. Babalık tipolojileri	31
2.3.2. Babalık rolü algısı	35
2.4. Engelli Babalar	41
2.4.1. Fiziksel engelli babalar	41
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	47
3.1. Araştırmanın Modeli.....	47
3.2. Çalışma Grubu	50
3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	52
3.4. Veri Analizi.....	53
4. BULGULAR.....	54
4.1. Fiziksel Engelli Babaların Babalık Söylemleri.....	55
4.1.1. Toplumsal cinsiyet algısında erkeklik rolü	55
4.1.2. Babalık tecrübeleri ve babalığı anlamlandırma	57
4.1.2.1. Baba olma nedenleri	57
4.1.2.2. İlk babalık tecrübesi.....	60
4.1.2.3. Babalığa atfedilen anlam	62
4.1.3. Örnek babalık ve babalık dönüşümleri	64
4.2. Fiziksel Engelli Baba Olma	67
4.2.1. Engelli olma tecrübesi	67
4.2.1.1. Engelli olma süreci ve hissedilenler	68
4.2.1.2. Engellilikle başa çıkma deneyimleri.....	72
4.2.1.3. Engelli babanın engeli karşısında en çok zorlandığı durumlar.....	77
4.2.1.4. Engelliliğin babalık rolünde meydana getirdiği değişiklikler.....	81

4.2.1.5. Fiziksel engelli babaların benzer engele sahip babalarla görüşmesi ve hissedilenler	86
4.2.1.6. Fiziksel engelli babaların toplum içinde yaşamış olduğu rahatsızlıklar	89
4.2.2. Evlilik tecrübesi ve potansiyel baba olma	92
4.2.2.1. Fiziksel engelli babaların eş seçimi ve evlilik biçimleri.....	92
4.2.2.2. Fiziksel engelli babaların engelli evliliğine bakışı	94
4.2.3. Aile ve babalık tecrübesi.....	96
4.2.3.1. Engelliliğin eşler arasındaki ilişkiye etkisi	96
4.2.3.2. Fiziksel engelli babanın ailesiyle geçirmiş olduğu bir gün.....	98
4.2.3.3. Fiziksel engelli babanın hayalindeki babalık.....	101
4.2.3.4. Fiziksel engelli babanın geçim kaynakları.....	103
4.3. Fiziksel Engelli Babaların Mevcut Sosyal Politikalara Yönelik Değerlendirmeleri	105
5.TARTIŞMA.....	110
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	117
KAYNAKLAR	122

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1: Veri sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engellilerin engel gruplarına göre dağılımları.....	10
Tablo 2: Veri tabanında kayıtlı ve hayatta olan engellilerin yaş grubu ve cinsiyete göre dağılımları.....	11
Tablo 3: Medikal ve sosyal model farkları	19
Tablo 4: Engelli ve genel nüfusun işgücüne katılım oranı	25
Tablo 5: Babalık kategorilerinin özellikleri.....	40
Tablo 6: Katılımcıların sosyo-demografik Özellikleri.....	51
Tablo 7: Tema, alt tema ve kategoriler	54

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1: Veri sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engellilerin cinsiyete göre dağılımı.....	9

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AÇEV	:	Anne Çocuk Eğitim Vakfı
ASHB	:	Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
DB	:	Dünya Bankası
DSÖ	:	Dünya Sağlık Örgütü
EHYGM:		Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü
ILO	:	International Labour Organization
MS	:	Multiple Skleroz
MEB	:	Millî Eğitim Bakanlığı
OECD	:	Organisation for Economic Co-operatin and Development
ÖGV	:	Özel Gereksinim Var
ÖKGV	:	Özel Koşul Gereksinimi Var
ÖZİDA	:	Özürlüler İdaresi Başkanlığı
SP	:	Serebral Palsi
TDK	:	Türk Dil Kurumu
TÜİK	:	Türkiye İstatistik Kurumu
WHO	:	World Health Organization

1. GİRİŞ

İnsanlık var oldukça engellilik süre gelmiştir. Dünya Sağlık örgütü tarafından 2011 yılında açıklanan engellilik raporunda dünya nüfusunun yaklaşık %15'inin engelli olduğu belirtilmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu tarafından 2002 yılında engelli birey sayısı ülkenin toplam nüfusunun yaklaşık %12,29'una karşılık geldiği açıklanmıştır. Çeşitli sebeplere bağlı olarak ortaya çıkan engellilik hali bireyin günlük yaşam aktivitelerini olumsuz etkileyen bir durumdur. Engellilik doğuştan olabileceği gibi sonradan çeşitli hastalık ve kazalara bağlı olarak ta meydana gelebilmektedir. Engellilik kendi içinde fiziksel, ruhsal, zihinsel, işitme, görme, konuşma ve süregelen türleri bulunmaktadır. Engelli bireyler temel hakları yasalarla güvence altına alınmasına rağmen toplumsal alanda ayrımcılığa maruz kalabilmekte eğitim, sağlık, fiziksel çevre, istihdam ve erişebilirlik konularında sorunlar yaşayabilmektedir.

Engelli bireyler çocuk, yetişkin ve yaşlı yaş gruplarında olmak üzere kendi içinde farklı talep ve ihtiyaçları olan kişilerdir. Engelli yetişkinler arasında gelir yoksulluğunun fazla olması ve istihdam sorunları gibi daha farklı ayrımcılık türleri bulunmaktadır. Engelli yetişkinlerle yapılan çalışmalarda engelli çocuğa sahip ebeveynlerle ilgili görece fazla çalışma olmasına rağmen engelli babalarla ilgili herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Babalık konusuyla ilgili engelli literatürü yetersiz kalmaktadır.

Engelli babaların bağımlı kişiler olarak algılanması ve buna yönelik söylemlerin geliştirilmesi engelli babaları görünmez kıldırdı (Kilkey, 2007, s:2). Yapılan çalışmalar engelli babaların en çok zorlandıkları durumun engellilik olmadığı, evde oturan baba olarak kalmasıdır (Parchomiuk, 2014, s:238). Babalığın tarihsel süreç içinde ekmek kazanan rolüyle ön plana çıktığı ve bu rolün kaybedilmesi bir erkeklik kaybı görülmekle birlikte benlik saygısını zedelemektedir. İngiltere de erkeklerle yapılan bir araştırmada evin geçimini sağlayan kişi olma yeteneğinin kaybedilmesi benlik saygısını olumsuz etkilediği görülmüştür (Kilkey ve Clarke, 2010). Babalık ve annelikle ilgili yapılan araştırmaların ebeveynliğin cinsiyetçi normlar üzerine kurulduğunu göstermektedir (Selander ve Engwall, 2021, s:137).

Yapılan araştırmada engelli babaların yüksek çoğunluğunun çalışmadığı ailesiyle birlikte yoksulluk yaşadıkları görülmüştür. Toplumun babaya yüklemiş olduğu ekmek kazanma rolünün yerine getirilmemesi baba kimliğine zarar vermektedir. Engelli

babaların babalık rolünü icra etmesi, benlik saygısını koruması ve bakmakla yükümlü olduğu ailesine ekonomik anlamda destek sağlaması açısından engelli baba istihdamının önem arz ettiği görülmektedir.

1.1. Araştırmanın Amacı

Bütün engelliler özeldir, ihtiyaçları farklıdır. Engelliler bulunmuş olduğu engel türüne ve bulunmuş oldukları konuma göre engellikten etkilenme durumları değişebilmektedir. Bu engel gruplardan biriside fiziksel engelli babalardır. Fiziksel engelli babalar ailenin temel bileşeni olan babalık vasfını temsil eden yegâne değerdir. Aile kurumunun fiziksel ve maddi gücünü elinde tutan babanın engelli olması ve babalık rolünü istenildiği gibi yerine getirememesi ve bunun sonucunda yaşanan değişimler aile kurumunun bütününe etkileyebilmektedir. Yaşanan bu değişimlere bağlı olarak Fiziksel Engelli Babaların babalığı nasıl algıladıkları, bir baba olarak engellilik sürecinde yaşamış olduğu uyum güçlükleri ve deneyimleri keşfedilerek analiz edilmesi ve alandaki bilgi boşluğuna katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

1.2. Araştırmanın Önemi

Engellilerin temel hakları yasalarla güvence altına alınmasına rağmen eğitimden istihdama kadar çok farklı alanlarda sorunlar yaşayabilmektedir. Engelli bireyler tek tip bireyler değildir. Engelli bireyler kendi içinde farklı engel türlerine sahip olmak birlikte çocuk, genç, yaşlı, kadın, erkek, anne ve baba olmak üzere farklı sorumluluk alanlarına sahip kişiler olarak önümüze çıkmaktadır.

Engellilik alanıyla ilgili yapmış olduğumuz literatür taraması sonucunda engelli çocuğa sahip ebeveynlerle ilgili görece fazla çalışma olmasına rağmen engelli babalarla ilgili yok denecek kadar az bir çalışmaya rastlanılmıştır. Özellikle ebeveynlerden babanın engelli olması toplumun babaya attığı gelir getirici ve koruyucu rollerinin istenildiği gibi yerine getirilmemesi baba rolünde meydana gelen bir kayıp olarak görülmektedir. Bu nedenle orantısız bir sosyal dışlanma riski altında olan engelli babalar ve aileleri sosyal hizmet açısından başlı başına bir önem taşımaktadır. Ailenin önemli bir parçası olan babanın engellilik alanında özellikle Ülkemiz özelinde öyle bir çalışmanın olmaması Fiziksel Engelli Babalarla ilgili çalışmamızın önemli olduğunu göstermektedir.

Toplumsal cinsiyet normları üzerine kurulu olan ailenin baba rolünü icra eden bireye evi geçindirme görevi vermektedir. Bu rolün yerine getirilmemesi engelli babada bir erkeklik kaybı olarak ta görülmektedir. Ailesine bakmakla yükümlü bulunan engelli babanın engellilikten dolayı babalık görevlerini yerine getirememesi yoksullukla birlikte farklı sorunlarında nn açmaktadır. Bundan dolayı böyle bir çalışmanın yapılması aile refahı alanında yapılacak çalışmalara da ışık tutacaktır. Bu konu hakkında daha önce çalışma yapılmamış olması bu alanda çalışma yapacak kişilere veri sağlama konusunda literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu alışma aynı zamanda engellileri heterojen savunmasız bir gurup olarak algılamının ötesine geçerek farklı engellilik deneyimlerine alan açma potansiyeline sahiptir.

2. GENEL BİLGİLER

2.1. Engellilik

Engellilik tarihi insan tarihiyle bir tutulmaktadır. Engellilerle ilgili yanlış inanışların olduğu çok tanrılı dönemde engelli çocuğu doğan anne ve babalar tanrıya karşı işlemiş oldukları bir günah yüzünden başlarına böyle bir şeyin geldiğini düşündüklerinden engelli çocuklara sahip çıkılmamış yalnızlığa mahkûm edilmişlerdir (Öztürk, 2011, s:13). Roma döneminde babalar engelli çocuğu üzerinde mutlak yetkiye sahip olduğundan engelliği öldürebilir, satabilir aynı zamanda eğlence amaçlı olarak da kullanabilirdi (Kılıçarslan, 2013, s:11). Yaşamalarına izin verilen engelliler ise maddi gelir elde etmek amacıyla bırakılırdı. Kör olan engelliler dilenci olarak, mental retardasyonu olanlar köle olarak, cüce veya dev olan fiziksel engelliler ise halkı eğlendirmek ve belli bir gelir elde etmek için kullanılmıştır (Kolay, 2009, s:29). Orta Çağ'ın karanlık zamanında engellilik şeytanla ilişkilendirildiğinden engelli kişinin bedeninin şeytan tarafından kontrol edildiğine inanılırdı. Bu inanış yüzünden birçok engelli, kilise tarafından cadı olarak lanse edildi ve yakıldı (Kılıçarslan, 2013, s:11). Bulunduğu dönemde çocuk engellileri şeytan olarak gördüğünü duyuran Martin Luther, yaşamakta olan tüm engelli çocukların öldürülme teklifini toplum bazında gündeme getirmiştir (Köse, 2014, s:69). Orta Çağ Avrupası'nda engelliler aristokratların da eğlencesi olarak kullanılmış özellikle mental ve bedensel engellilere saray soytarılığı yapma işi uygun görülmüştür (Zastrow, 2013, s:725). Orta Çağ'dan sonra gelen sanayi devrimiyle birlikte meydana gelen Rönesans hareketleri engellilikle ilgili birtakım değişikliklere zemin hazırlamış, Avrupa ve Kuzey Amerika'da duyma engellilerle ilgili iletişimi kolaylaştırmak için işaret dili eğitimleri başlamıştır. Her ne kadar bu girişimlere ilk başta Avrupa ve Amerika'da direnç gösterilse de daha sonrasında yaygınlaşmış, duyma engellilerle birlikte görme engellilerle ilgili de rehabilite edici çalışmalar ve eğitim çalışmaları başlamıştır. Engelliler için ilk kurumsallaşma çalışmaları bu dönemde olmuştur (Çetin, 2016, s:180). Sanayi Devrimi öncesinde insan yerine konulmayan, her türlü eziyet ve istismara maruz bırakılan, yok sayılan engellilerin, Sanayi Devrimi ile birlikte varlıkları görünür kılınmaya başlanmıştır. Yaşanan bu gelişmelerden sonra özellikle insan hakları konusunda engellilerin gündeme

gelmesi İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki süreci kapsamaktadır (Öngören, Atalay ve Tan, 2007, s:9). Amerika Birleşik Devletleri'nin 1970'li yılları engellilerin haklarını talep ettiği örgütlü bir dönemi yansıtmaktadır. Bu dönemde fiziksel engelliler, eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanması, mimari engellerin kaldırılması ve toplumsal ayrımcılığın önlenmesi için eşit hak talebinde bulunmak amacıyla sokaklara inerek seslerini duyurmaya çalışmışlardır (Zastrow, 2013, s:727). Küreselleşen dünyayla birlikte 1980'li yıllara gelindiğinde sosyo-politik haklar etrafında farklı düşünceler ortaya çıkmış, engellilik kuramsal ve sosyal hak yönüyle tartışılmış ve ciddi dönüşümler meydana gelmiştir. Yaşanan bu süreçlerin sonucunda engelliliğe yaklaşım tarzının bir insan hakları sorunu olduğu kabul edilmiştir (Okur ve Erdugan, 2010).

Çalışmanın bu kısmında engellilik başlığı altında ilk olarak engellilik tanımına yer verilecek, ardından ise engelliliğin türlerine, oluşma sebeplerine ve literatürde engelliliğe dair mevcut modeller tartışılacaktır.

2.1.2. Engelli ve engellilik tanımları

Engelli kimliği üzerine farklı tanımlamalar yapılmasının temelinde engellikle ilgili birçok farklı disiplinden gelen yorumların ortak bir paydada buluşmaması yer almaktadır. Farklı disiplinlerin engelliliğe getirmiş olduğu yorumlar tek bir tanımda birleşmediğinden tanımlamayla ilgili sorunlar engellilerin sorunlarını arka planda bırakabilmektedir. Dolayısıyla yapılan tanımlamaların engellilerin ihtiyacına uygun şekilde yapılması ve ihtiyaç temelli yaklaşılması engelliler açısından önem arz etmektedir (Karataş, 2002a, s:43).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) engelliliğin tanımını “kişiden ya da bir bütün olarak kişilerin vücut fonksiyonlarından beklenen gelişimde ve vücudun fonksiyonlarını yerine getirmesinde eksiklik ya da sınırlılık” olarak belirtmiş ve engelliği 3 sınıfa ayırarak aşağıdaki gibi tanımlamıştır (WHO, 1980).

1- *Yetersizlik (Impairment)*: Psikolojik, anatomik ya da fizyolojik yitimi ya da normal fizyolojisinden sapması durumunu ifade etmektedir. Bu tanım da özellikle organ düzeyindeki bozukluklardan bahsedilmektedir.

2- *Özürlülük (Disability)*: Bedensel ve zihinsel yeti yitimini ifade etmektedir. Sağlığın bozulması sonucu oluşan yetersizlikten dolayı bir yeteneğin normale kıyasla azalması veya kaybedilmesi olarak tanımlanmaktadır.

3- *Engellilik (Handicap)*: Yetersizlik veya özürlülük halleri sebebiyle kişinin yaş, cinsiyet, kültürel ve sosyal düzeyine göre normal kabul edilen yaşam koşullarını yerine getirememesi olarak açıklanmaktadır (WHO, 1980).

Dünya Sağlık Örgütü tarafından engelliler için 1980 yılında yapılan tanımlamalarda kullanılan “handicap” kelimesinin olumsuz anlamlar içerdiği düşünüldüğünden 2001 yılında bazı değişikliklere gidilmiş, yapılan değişiklikle beraber sosyal hayata dahil olmanın önündeki zorlukları da içine alacak şekilde “disability” kavramı kullanılmaya başlamıştır (Çınarlı, 2010).

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam Sözleşmesinde engelli terimini “usulüne uygun olarak tanınan bir fiziksel veya zihinsel bozukluğun bir sonucu olarak uygun bir işte çalışma, işte kalma ve ilerleme beklentileri önemli ölçüde azalmış olan bir kişi” olarak tanımlamaktadır (ILO, 1983).

Yüzyılın ilk insan hakları belgesi olarak kabul edilen Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşmenin 1. maddesinde “engellilik” diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler şeklinde tanımlanmaktadır (Resmî Gazete, 2009). Aynı sözleşme “Convention on The Right of Persons with Disabilities” Türkçeye çevrildiğinde “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme” şeklinde ifade edilmektedir. İlk defa Türkiye’de resmî bir tercümede “Persons with Disabilities” Türkçe karşılığı “engelliler” olarak kullanılmıştır (Şişman, 2012, s:71). Sözleşmenin engelli haklarına daha geniş bir açıdan baktığı, insani boyutuyla hak temelli yaklaştığı görülmektedir.

Türkiye’de engelli tanımlamalarına bakıldığında ise Türk Dil Kurumu sözlüğünde engelli tanımı “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal ve duyuşsal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken kimse” şeklinde yapılmıştır (Türk Dil Kurumu, 2021).

Resmî Gazete’nin 01.07.2005 tarihli 5378 sayılı Engelliler Kanunu’nun 3. maddesinin a bendinde engelli tanımı “doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duyuşsal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama

güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişiyi ifade eder” şeklinde belirtilmiştir. Aynı kanunun 3. maddesinde Bakıma muhtaç engelli ise “Engellilik sınıflandırmasına göre resmî sağlık kurulu raporu ile ağır engelli olduğu belgelendirilenlerden, günlük hayatın alışılmış, tekrar eden gereklerini önemli ölçüde yerine getirememesi nedeniyle hayatını başkasının yardımı ve bakımı olmadan devam ettiremeyecek derecede düşkün olan kişiler” şeklinde tanımlanmaktadır (Resmî Gazete, 2005).

25.04.2013 kabul tarihli 6462 sayılı kanunun Resmî Gazete’de yayınlanan 1. maddesinde 5378 sayılı Engelliler Kanunu başta olmak üzere Devletin tüm kanunlarında yer alan “sakat” ve “özürlü” ibarelerinin yerine “engelli” ibaresi getirilerek var olan kamu mevzuatı ilgili kanuna uygun hale getirilmiştir (Resmî Gazete, 2013).

Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinin b bendinde Engelli birey: “Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duysal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen bireyi” aynı maddenin m bendinde Tam bağımlı engelli birey: “Engel durumuna göre engel oranı %50 ve üzeri olduğu tespit edilenlerden doku, organ ve/veya fonksiyon kaybı ve/veya psikiyatri tanısı bağlantılı olarak muhakeme yeteneği değerlendirilmesine göre günlük yaşam aktivitelerini yardım almasına rağmen kendi başına gerçekleştiremediğine karar verilen bireyi” ifade etmektedir. Aynı sayı ve tarihli Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmeliğin 15. maddesinde “Çok ileri düzeyde ÖGV (Özel gereksinimi var)” “Belirgin ÖGV (Özel gereksinimi var) ” ve “Özel koşul gereksinimi var (ÖKGV)” ifadeleri, ilgili mevzuatın uygulanması açısından ağır engellilik durumunu” ifade eder (Resmî Gazete, 2019). Engellilerle ilgili bakıma muhtaçlık kriteri 2019 tarihinden itibaren erişkinlerde “Ağır Engelli” yerine “Tam Bağımlı” çocuklarda ise “Çok ileri düzeyde ÖGV”, “Belirgin ÖGV” ve “Özel koşul gereksinimi var (ÖKGV)” olarak uygulanmaya başlanmıştır.

2.1.3. Engelliliğin nedenleri

Bireyler farklı şekillerde engelli olabilmektedir. Engellilik yaygın olarak doğum öncesi, doğum anı ve doğum sonrası nedenlere göre sınıflandırılmaktadır. Söz konusu nedenler başlıklar şeklinde aşağıda yer almaktadır.

Doğum öncesi nedenler;

Bu nedenler arasında annenin 17 yaş altı ve 35 yaş üstü olması, beslenme bozukluğu, aşırı stres ve yorgunluk, akıl ve kalp rahatsızlıkları, hormonal bozukluklar sayılabilmektedir. Bunların yanı sıra bakteriyel viral enfeksiyonlar, gebeliğin ilk üç ayında geçirilen ateşli hastalıklar, travmalar, annenin metabolizma sistemiyle ilgili çeşitli hastalıklar, gebelik döneminde kontrolsüz kullanılan ilaçlar, alkol ve uyuşturucu maddeler, radyoaktif ışınlar, yakın akraba evlilikleri, kan uyuşmazlıkları, doğum kanalının yapısal bozuklukları gibi gebelik süreci içinde meydana gelen olumsuz durumlar engelliliğe sebep olabilmektedir (Cumurcu, Karlıdağ, ve Almış, 2012, s:87).

Doğum anındaki nedenler;

Doğum anındaki nedenler arasında; doğumun sağlık kuruluşları aracılığıyla ehil kişiler tarafından yaptırılmamış olması, doğumun uygun olmayan bir ortamda yapılması, erken ve geç doğum, dar pelvis, çoğul gebelikler, doğum kanalı enfeksiyonları, travma, forceps, vakumla doğum, asfiksi, kordon komplikasyonları, bebeğin geliş pozisyonu anomalileri gibi doğum esnasında meydana gelen olumsuzluklar engelliliğe sebep olmaktadır. Bu gibi olumsuz durumların yaşanması bebeğin engelli doğmasına ya da anne ve çocuğun ölümüne yol açabilmektedir (Timur Taşhan, Ege ve Bakış, 2006, s:52)

Doğum sonrası nedenler;

Bebeğin geçirdiği menenjit, kızamık, diyare, kızamıkçık, difteri, boğmaca, suçiçeği, ensefalit, kızıl, sarılık, çocuk felci, kalp rahatsızlıkları, ateşli hastalıklarla birlikte bebeğin kundaklanması çocuğun engelli olmasına neden olmaktadır (Timur Taşhan ve ark., 2006, s:53). Bebeğin dengesiz ve yetersiz beslenmesi, bebeğin sakinleşmesini sağlayacak uyuşturucu madde niteliğindeki ilaçların kullanımı, bebeğin gürültülü ve sağlıksız şartlarda büyütülmesi gibi ilk bebeklik ve çocukluk yıllarında karşılaşılan sorunlar doğum sonrası oluşan engellilik nedenleri arasında yer almaktadır (Cumurcu ve ark., 2012, s:87).

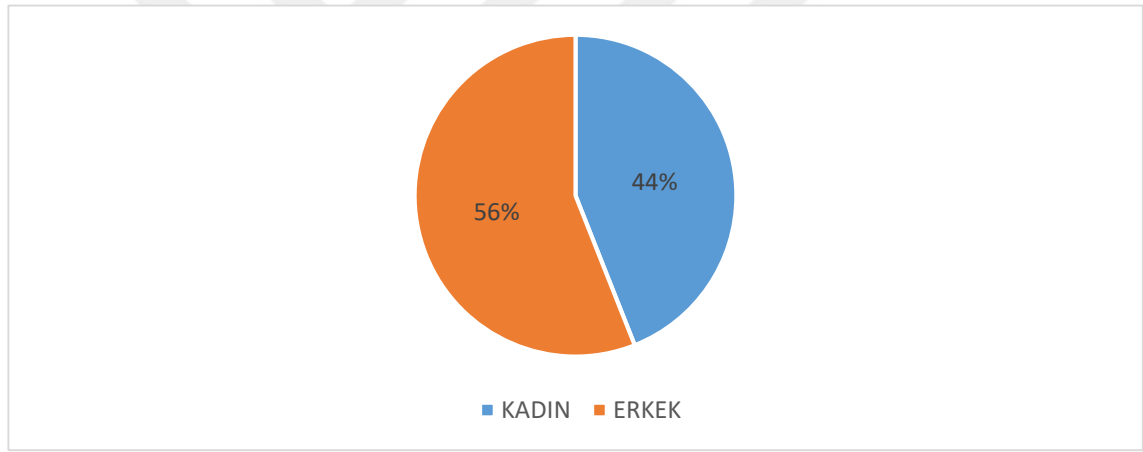
Diğer nedenler;

Diğer engellilik nedenleri arasında ise yaşlılık, beslenme bozuklukları, savaşlar, doğal afetler, ev kazaları, iş kazaları, trafik kazaları, ana ve çocuk sağlığı ile aile planlamasındaki aksaklıklar gibi sayılabilecek nedenler bulunmaktadır (Timur Taşhan ve ark., 2006, s:53).

2.1.4. Engellilik türleri

Dünya Bankası ve Dünya Sağlık Örgütü'nün 2013 yılında yayınlanan ortak raporunda dünya nüfusunun yaklaşık yüzde 15'inin bir çeşit engelli olduğu belirtilmiştir (DB ve DSÖ, 2013). Dünya nüfusu içinde tahmin edilen %15 engelli oranının dünya genelinde yaklaşık 1 milyardan fazla engelliye denk geldiği, engelli nüfusu içinde yer alan 93 milyon çocuk ve 720 milyon yetişkinin önemli güçlükler yaşadığı ifade edilmektedir (WHO, 2020).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde kamu kurum ve kuruluşlarındaki Engelli Sağlık Kurulu Raporlarını esas alan Ulusal Engelli Veri Sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engelli sayısının ise 1.414.643'ü erkek, 1.097.307'si kadın olmak üzere 2.511.950'dir. Ağır engeli olan kişi sayısı ise 775.012'dir (ASHEYHGM, Temmuz, 2021).

1

Şekil 1: Veri sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engellilerin cinsiyete göre dağılımı

¹ Engelli Sağlık Kurulu Raporu almak için yetkili hastanelere başvurmamış ve hizmet almak için devletle temasa geçmemiş bireyleri kapsamamaktadır.

Tablo 1: Veri sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engellilerin engel gruplarına göre dağılımları

Engel Grubu	Kişi Sayısı	Oranı (%)
Görme	215.076	9,53
İşitme	179.867	7,97
Dil ve Konuşma	33.686	1,49
Ortopedik	311.131	13,78
Zihinsel	385.313	17,07
Ruhsal ve Duygusal	170.927	7,57
Süreğen Hastalık	917.259	40,63
Diğer	44.248	1,96

² (ASHEYHGM, Temmuz, 2021).

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde kamu kurum ve kuruluşlarındaki Engelli Sağlık Kurulu Raporlarını esas alan Ulusal Engelli Veri Sisteminde kayıtlı ve hayatta olan engelli erkek sayısı, engelli kadın sayısından rakamsal olarak 317.336 kişi fazladır. Bakanlığın Ulusal Engelli Veri Sistemi'nde ve tablo 1'de belirtilen engel grupları; görme engelli, işitme engelli, dil ve konuşma engelli, ortopedik engelli, zihinsel engelli, ruhsal ve duygusal engelli, süreğen hastalık ve diğer engelliler adı altında sekiz ana başlık altında toplanmıştır. En çok engelli kişi sayısının süreğen engelli grubuna dahil olan kişilerde olduğu, bu engelli grubunu, zihinsel ve ortopedik engel grubuna dahil kişilerin takip ettiği görülmektedir.

² Engelli Sağlık Kurulu Raporu almak için yetkili hastanelere başvurmamış ve hizmet almak için devletle temasa geçmemiş bireyleri kapsamamaktadır.

Tablo 2: Veri tabanında kayıtlı ve hayatta olan engellilerin yaş grubu ve cinsiyete göre dağılımları

Yaş Grupları	Erkek	Kadın	Toplam
0--4	19.304	13.881	33.185
5--9	56.267	34.792	91.059
10--14	74.525	48.282	122.807
15--19	79.897	54.181	134.078
20--24	87.544	59.814	147.358
25--29	82.604	50.870	133.474
30--34	86.314	53.293	139.607
35--39	102.437	67.865	170.302
40--44	123.124	82.976	206.100
45--49	134.400	85.994	220.394
50--54	118.951	75.202	194.153
55--59	116.897	84.962	201.859
60--64	91.731	68.522	160.253
65--69	81.101	67.703	148.804
70--74	55.913	57.412	113.325
75--79	42.871	53.899	96.77
80--84	31.629	55.967	87.596
85+	36.374	89.420	125.794

3

(ASHEYHGM, Temmuz, 2021).

Veri tabanında kayıtlı olan ve tablo 2’de belirtilen engellilerin yaş ve cinsiyet dağılımında en çok engelli sayısı toplamda 45-49 yaş aralığında yer almaktadır. Tablo 2’de 0-69 yaş aralığına kadar engelli erkek sayısının engelli kadın sayısından fazla olduğu, 70 ve üzeri yaşlarda ise tam tersi durumun meydana geldiği, kadın engelli sayısının erkek engelli sayısının önüne geçtiği, özellikle 85 ve üzeri yaşlarda bu makasın çok açıldığı görülmektedir.

Engellilik türleri; fiziksel, görme, işitme, dil ve konuşma, zihinsel, ruhsal ve duygusal ve süregelen olmak üzere aşağıda ki şekilde açıklanmıştır.

Fiziksel engellilik;

Engellilik “toplumsal baskıya, kültürel söyleme ve çevresel engellere” odaklanma hareketlerinin başlamasından önce genellikle medikal model çatısı adı altında değerlendirilmiş ve fiziksel engellilik kapsamında ele alınmıştır (Uluocak ve Aslan, 2012, s:30). Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra fiziksel engellilik konusuyla ilgili farkındalık artmıştır (National Health Service, 2013). Avrupa Birliği’nde kökeni 1945

³ Engelli Sağlık Kurulu Raporu almak için yetkili hastanelere başvurmamış ve hizmet almak için devletle temasa geçmemiş bireyleri kapsamamaktadır.

yılına kadar dayanan engelli hakları, ilk defa 1948 yılında yayınlanan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde gündeme gelmiştir. Bundan sonraki süreçte özellikle fiziksel engellilerle ilgili iyileştirme ve önleme çalışmaları üzerinde durulmuştur (Burcu, 2007, s:49).

Basılı yayınlarda ele alınan ortopedik engelli kavramı birçok fiziksel engeli içine almasından dolayı bu kavram bütünsel bir bakış açısıyla değerlendirilmiş yerine genellikle fiziksel engelli kavramı kullanılmıştır (Bilge ve ark., 2013; akt. A. Demir, 2016, s:46). Ortopedik ve yürüme engelliliği, fiziksel engellilik kategorisinde yer almakla birlikte el-ayak kaybı veya başka bir organın felci durumunda bedenin hayati fonksiyonlarının devam ettiği ancak fiziki hareket kısıtlılığına sebep durumların ortaya çıktığı bir engel grubudur (Giresunlu ve Akıncı, 2011, s:21).

Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmenliği ortopedik yetersizlik tanımında bu durumu, kas ve iskelet sisteminin çeşitli nedenlere bağlı olarak işlevlerini gerektiği gibi yerine getirememesi ve bunun sonucunda meydana gelen hareket yetersizlikleri olarak ifade etmektedir (MEB, 2006). Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması ortopedik engelli tanımına bakıldığında ise aynı şekilde kişinin engel durumuyla ilgili kas ve iskelet sisteminde meydana gelen fonksiyon kaybı ve yetersizlikler olarak belirtmektedir. Ortopedik engelli şeması içinde yer alan engellilik çeşitleri arasında; felçliler, serebral palsiler, kas güçsüzlüğü yaşayanlar, spastikler, kemik hastalığı olan kişiler, spina bifidalar, şekil bozukluğu olanlar, el, ayak, bacak, parmak ve omurgalarda kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk ve hareket kısıtlılığı yer almaktadır (TÜİK, 2010).

Bir başka fiziksel yetersizlik tanımı ise sinir ağının hasar görmesi, genetik sorunlar, çeşitli hastalıklar ve kazalar sebebiyle bireyin bedensel fonksiyonlarının istenildiği gibi yerine getirilmemesi sonucunda ortaya çıkan hareket kısıtlaması olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda kişinin tıbbi problemler nedeniyle farklı sosyal aktivitelere katılımını kısıtlayan sürekli bakım ve tedaviye ihtiyacı olan durumu da ifade etmektedir (Ataman, 2005; akt. T. Demir, 2019, s:27). Merkezî sinir sisteminde meydana gelen bir bozukluk sonucunda bireyin vücudunda hareket kabiliyetini sağlayan uzuv ve kas gücünün gerekli becerilerini yerine getirememesi sonucunda oluşan sinir sisteminden kaynaklı ortopedik yetersizlik, el ve ayaklarda güç kaybı veya felce sebep olmaktadır. Kişinin elini kullanma, oturma, kalkma, emekleme ve yürüme gibi motor

becerilerinde işlev kaybına neden olmaktadır. Sinir sisteminden kaynaklı olarak en çok görülen ortopedik yetersizlik şekilleri serebral palsi, spina bifida, çocuk felci, multiple skleroz, omurilik zedelenmesi ve travmatik beyin yaralanmalarıdır (Demir, 2019, s:28).

Bebek ve çocuk beyinde meydana gelen hasara bağlı ortaya çıkan kalıcı duruş, hareket ve denge bozukluklarına Serebral Palsi (SP) denilmektedir. Beyin hasarının sebep olduğu Serebral Palsi şu sebeplere bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir: Hamilelik esnasında annenin geçirdiği hastalıklar veya kullandığı ilaçlar, anne ve baba arasındaki kan uyumsuzluğu, doğum sırasında bebeğin oksijensiz kalması veya doğumdan sonra geçirilen beyin kanaması, sarılık veya başka hastalık çeşitleri olabilmektedir. Hareket güçlüğü, kaslarda aşırı gerginlik, kaslarda güçsüzlük, denge kusuru, istem dışı hareketler, zekâ sorunları, dikkat ve algı bozuklukları, havale (nöbet), görme bozukluğu ve şaşılık, işitme sorunları, konuşma güçlüğü, beslenme bozukluğu ve büyüme geriliği, salya akıtma, diş çürükleri gibi durumlar Serebral Palsi (SP)'de görülebilecek sorunlar arasında yer almaktadır (Berker ve Yalçın, 2001, s:1).

Spina Bifida, bireyin “bel ya da sırt bölgesinde omuriliğin ve omurilik sıvısının dışarıya doğru kese şeklinde fıtıklaştığı ve hastanın bacaklarında felçlere neden olan” bir hastalıktır. Beynin omurilik sıvısının dolaşımında meydana gelen bozukluklardan dolayı ortaya çıkan bir hastalıktır. Omurilik zedelenmesinden dolayı vücudun bazı bölgelerinde düzeltilmesi zor olan şekil bozukluklarına da neden olmaktadır. Bu hastalığı yaşayan bireylerde dışkısını tutamama gibi belirtiler de görülmektedir (MEB, 2016; akt. Ekinci, 2019, s:20). Bireyin hareket yeteneği ve fonksiyonel aktivitelerinde çeşitli derecelerde engelliliğe yol açan Multiple Skleroz (MS), bireyin çalışma hayatı ve toplumsal süreçlerinde kısıtlamalara neden olan ve yaşam kalitesini bozan ileri düzeyde engellilik yaratan bir hastalıktır. Bu hastalık 15 ve 50 yaşları arasında engelliliğe yol açan en yaygın hastalıklardan birisidir (Mutluay, 2006, s:135). Multiple Skleroz (MS) hastalığı, genç ve ileri yaş dönemlerinde farklı sorunlar yaratmakla birlikte genç yaşlarda aşırı yorgun olma duygusu, dengesizlik durumu, kas kaybı ve duysal rahatsızlıklar olurken ileri yaşlarda ise zihinsel bozukluklar, dil ve konuşma bozukluğu, görme yetisinin azalması ya da kaybı, psikolojik sorunlar yaşama görülebilmektedir (Ataman, 2003; akt. Ekinci, 2019, s:20).

Omurilik Zedelenmesi ve Travmatik Beyin Yaralanmaları ise genellikle ateşli silah yaralanmaları, trafik kazası, derin olmayan sulara dalma, yüksekten düşme gibi

kazalar sonucunda oluşabilmektedir (Ataman, 2005; akt. Demir, 2019, s:30). Doğumdan önce veya doğumdan sonra çeşitli nedenlerden dolayı vücudun sinir, kas ve iskelet sisteminde meydana gelen bozukluklar ve bunlardan dolayı bedensel fonksiyonların sağlıklı bir şekilde kullanılamaması sonucunda günlük gereksinimlerini karşılamada ve topluma uyum süreçlerinde güçlükler yaşayan ve bu konuda desteğe ihtiyacı olan bireye fiziksel engelli denilmektedir. Söz konusu fiziksel engelliliğe yol açan bu durumların ortaya çıkmasına zemin hazırlayan nedenler de fiziksel engel olarak tarif edilmektedir (Kaya, Dalğar ve Uzunay, 2007, s:30).

Görme engelli;

Bir veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı yaşayan kişiye görme engelli denilmektedir. Yasal ve eğitsel açıdan görme engelli; hiç görmeyenler(körler), az görenler ve görme yetersizliği olanlar olarak üç gruba ayrılmaktadır (Kaya ve ark., 2017, s:971). Görme işlevleriyle ilgili belli ölçütler konulmuştur. *Gerekli bütün düzeltmeler yapıldıktan sonra iyi gören gözünde olağan görme gücünün en fazla onda biri bulunan ve görüş açısı yirmi dereceyi geçmeyenlere “kör” denilmektedir. Bütün düzeltici tedbirlere rağmen görme gücü 20/70 veya daha az görenler (görme keskinliği 20/70-20/200 arasında olan) ve görme güçlerini öğrenimlerinde kullananlar az görenler olarak tanımlanmıştır* (Enç ve ark., 1981; Okuturlar, 1968; akt. Demir ve Şen, 2009, s:155). Görme yetisini kaybetmekle beraber göz protezi kullananlar, renk körü ve gece körlüğü (tavuk karası) olanlar da bu gruba girmektedir (TUIK, 2010).

İşitme engelli;

Duyuma yetisini tümüyle ya da belli bir oranda kaybetmiş kişiler işitme engelli olarak tanımlanmaktadır (Ahmadi ve ark., 2017). Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2006 yılında yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde işitme yetersizliği olan birey tanımında ise “işitme duyarlılığının kısmen veya tamamen kaybından dolayı konuşmayı edinmede, dili kullanma ve iletişimde yaşadığı güçlükler” olarak ifade edilmektedir (MEB, 2006).

Duyu-sinirsel işitme kaybı ve iletim tipi işitme kaybı, işitme kaybının bilinen en yaygın iki türüdür. Duyu-sinirsel işitme kaybına sahip bireyler, işitme cihazı kullanımı ve özel eğitim yöntemleri uygulamaları ile bireysel ve sosyal açıdan gelişim gösterebilmektedir. Geçici süreli işitme kaybı yaşayan kişiler ise iletim tipi işitme kaybına sahip grupta yer almakla birlikte doğru tedavi yöntemleriyle tedavi

edilebilmektedir. İşitme engelliler; öğrenme süreçlerinde, sorumluluk almada, sosyal çevrelerinde ve toplumla olan iletişimlerinde işitme kaybından dolayı genellikle problemler yaşamaktadırlar (Tekincan, 2009). Doğuştan veya sonradan işitme duyusunda meydana gelen bozukluklar sonucunda duyma sorunlarının yaşanması ve bu doğrultuda yaşanan iletişim aksaklıkları işitme kaybından kaynaklanan bir engel durumudur (Tüfekçioğlu, 1998).

Dil ve konuşma engelli;

Bireyin ses tonunda, ritminde, tizliğinde, konuşma akıcılığında ve mental süreçlerinde meydana gelen sorunlar konuşma bozukluğuna neden olmaktadır. Bu nedenlere bağlı olarak aşağıda açıklanan durumlardan birinin meydana gelmesi sonucunda birey konuşma engelli olarak kabul edilmektedir (Özgür, 2003; akt. Erdem, 2013, s:422). Bunlar:

- Konuşmanın anlaşılır şekilde olmaması,
- Konuşmanın duyulmasında yetersizlik olması,
- Sesin bozuk ve tırmalayıcı olması,
- Sesin çıkarılmasının, ritminin ve vurgularının bozuk olması,
- Dil yönünden kelime dağarcığı ve gramer yetersizliğinin olması,
- Konuşmanın bireyin yaşına ve fiziksel yapısına uygunsuzluğu,
- Konuşma ile beden dilinin uyumsuzluğudur.

İşittiği halde konuşamayanlar, gırtlığı alınanlar, konuşmak için alet kullananlar, mahalli ağızla konuşma, dil ve dudak tembelliği, hızlı konuşma ve afazi, kekemeler, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olanlar bu gruba girmektedir (Erdem, 2013; TUIK, 2010).

Zihinsel engelli;

Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2006 yılında yayınlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliğinde Zihinsel yetersizliği olan birey “zihinsel işlevler bakımından ortalamanın iki standart sapma altında farklılık gösteren, buna bağlı olarak kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde eksiklikleri ya da sınırlılıkları olan, bu özellikleri 18

yaşından önceki gelişim döneminde ortaya çıkan” şeklinde tanımlanmaktadır. Zihinsel engelliliğin sınıflandırılması psikolojik ve eğitsel açıdan iki bölüme ayrılmaktadır. Eğitsel açıdan zihinsel yetersizlik; hafif, orta, ağır ve çok ağır düzeyde zihinsel yetersizliği olan birey olarak dört gruba ayrılmaktadır (MEB, 2006). Psikolojik sınıflandırmaya göre de hafif, orta, ağır ve ileri düzeyde zihinsel yetersizlik olarak ayrılmıştır. Buna göre düzeyler aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir (Topaloğlu, Karabulut ve Cebeci, 2003):

Hafif düzeyde zihinsel yetersizlik: Zekâ oranı puanı 50-70 arasında olan bireylerdir. *Orta düzeyde zihinsel yetersizlik:* Zekâ oranı puanı 35-55 arasında olan bireylerdir. *Ağır düzeyde zihinsel yetersizlik:* Zekâ oranı puanı 20-40 arasında olan bireylerdir. *İleri düzeyde zihinsel yetersizlik:* Zekâ oranı puanı 20’inin altında olan bireylerdir.

Zekâ geriliği olanlar (mental retardasyon), Down Sendromu, Fenilketonüri (zekâ geriliğine yol açmışsa) zihinsel engelli grubunda yer almaktadır (TUIK, 2010).

Ruhsal ve duygusal engelli;

Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırmasının TUIK tarafından yapılan Ruhsal ve Duygusal Engelli kişi tanımında “duygu, düşünce ve davranışlardaki normalden farklı örüntüler nedeni ile günlük yaşam aktivitelerini tamamlamada, kişiler arası ilişkilerini devam ettirmede güçlük yaşayan” bireyler olarak ifade edilmiştir. Bu engelli grubu içerisinde şizofreni, depresyon vb. hastalıklar yer almaktadır (TUIK, 2010). Bireyin düşünce ve davranışlarında ruhsal sorunların bırakmış olduğu travmalar sonucunda kişilerin zihinsel süreçleri ve sosyal fonksiyonları bozulmaktadır. Sürengen ruhsal hastalığa sahip bireylerin %10-15’i bakıma ihtiyacı olan kişilerden oluşmakla birlikte birey, aile ve toplum üzerinde maddi ve insani ilişki yönüyle olumsuz sonuçlara yol açtığı belirtilmektedir (Kaya Kılıç ve Yılmaz, 2018, s:2).

Sürengen hastalık;

TUIK’in 2010 yılında Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırmasında yapmış olduğu tanımda sürengen hastalık “kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklardır” şeklinde ifade edilmiştir. Bu hastalıklar arasında kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, solunum sistemi hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme yolları

hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, HIV ve sinir sistemi hastalıkları bulunmaktadır (TUİK, 2010).

2.1.5. Engellilik modelleri

Engellilere yönelik modeller genel olarak medikal ve sosyal model adı altında iki gruba ayrılmaktadır. Mackelprang ve Salsgiver medikal ve sosyal modele moral modeli de ekleyerek üç grup şeklinde açıklama yapmıştır (Mackelprang ve Salsgiver, 1999; akt. Demirbilek, 2013, s:59). Yapılan engellilik tartışmaları ekseninde engelliliğin tanımlanması, anlaşılması ve kuramsal yapısı hakkında Okur ve Erdugan (2010, s:248) yaygın olarak kullanılan modellere insan hakları modelini de ekleyerek aşağıda belirtildiği üzere dört başlık altında sıralamıştır:

- 1) Geleneksel/Moral Model
- 2) Medikal/Tıbbi Model
- 3) Sosyal Model
- 4) İnsan Hakları Modeli

2.1.5.1. Geleneksel (moral) model

Engellilik modelleri arasında bilinen en eski modeldir, engelliliğin “ahlaki çöküntüden kaynaklandığını, insanın içindeki ‘şeytanın’ veya ‘ahlaksızlığın’ dışı vurumu olduğunu” (Sachs; akt. Arıkan, 2002) öne sürmektedir. Engellilerle ilgili bu model üzerinden yapılan olumsuz söylemler engellileri etiketlemiş, suçlanmalarına ve cezalar almalarına sebebiyet vermiştir. Uzun bir zaman boyunca kötü ruhların ve şeytanın engelli kişilerin bedenlerine musallat olduğu inancı hâkim olmuştur (Arıkan, 2001).

Bu modelde engellilik ile günahkârlık arasında bir ilişki kurulduğundan engellilik dinsel bağlamda değerlendirilmiş ve Tanrının bir cezası olduğuna inanılmıştır. Geleneksel model, moral model olarak bilinmekle beraber engelliliğin nedenini kişinin yaşamıyla değil kötü olmasıyla ilişkilendirmektedir. Orta Çağ’ın sonlarına kadar egemen görüş olarak devam eden bu model, bu çağın bitmesiyle son bulmuştur (Dunham ve Dunham, 1978; www.ataaof.com, 2013; akt. Gönülaçan, 2016, s:10).

2.1.5.2. Medikal (tubbi) model

Medikal model, tıp ve rehabilitasyon alanlarındaki gelişmelere bağlı olarak 19. yüzyılın ortalarına doğru ortaya çıkmıştır (Sachs; akt. Arıkan, 2002). Engellilik yaklaşımları arasında en etkin modellerden birisi olan medikal model, engelliliğin kavramsallaştırılmasında önemli ikinci modeldir. Aydınlanma çağıyla birlikte başlayan mükemmeliyetçilik duygusu, engelli insanları, biyolojik yetersizlikleriyle gündeme getirmiş ve bu yetersizliklerin mesleki müdahaleyle çözülebileceği inancı hâsıl olmuştur. Toplum tarafından yapılan bu değerlendirmeler sonucunda medikal model ortaya çıkmıştır. Bunun bir sonucu olarak Amerika’da mükemmelleştirme çalışmalarıyla ilgili kurumlar kurulmuştur. Bu model engelliliğin fizyolojik bir bozukluk sonucunda ortaya çıktığını, uygun tedavi yöntemleri planlayarak hizmetlerin ve modelin uygulanabildiğini savunmaktadır (Erkan, 2004, s:32). Engelli bireyler ve ailelerine tanı, tedavi, önleme programları gibi yenilikler getirerek engellilerin hayat standardını yükseltecek (Cılga, 2001; akt. Arıkan, 2002) çalışmalar da yapılmıştır. Ancak bu model patolojiye odaklandığından engelli bireylerin aciz bireyler olarak görülmesine bu da onlara ön yargıyla bakılmasına ve onların toplum tarafından aşağılanmalarına ve dışlanmalarına yol açmıştır (Access Press, 2002; Beaulauier, 2001; Sachs; akt. Arıkan, 2002). Bu model patolojik odaklı bir model olmasından dolayı ‘engelli olan bireyi’ değil de ‘engelliliği’ odağında tutan bir yaklaşım yürüttüğünden tüm engellileri kısıtlı olarak görmektedir (Arıkan, 2001). Zayıflık ve aptallığın genetik olduğu anlayışına dayanan bu yaklaşım, engelli bireyi çevresel etkenlerle birlikte düşünmediğinden yaşadıkları sorunların artış göstermesine yol açmıştır. Bunun sonucu olarak engellilerin toplumdan dışlanmasına, tam ve etkin bir şekilde sosyal hayata katılmamasına neden olmuştur. Medikal model engellilik olgusunu kendi başına yeteri kadar açıklayamadığı görüldüğünden engellilikle ilgili başka arayışlara girilmiş ve bunun sonucunda sosyal model ortaya çıkmıştır (Demirbilek, 2013, s:60).

2.1.5.3. Sosyal model

Medikal modelin engellilikle ilgili savunmuş olduğu görüşler, geçen zaman sürecinde olumsuz olarak değerlendirilmiş ve bu durumun sosyal yaklaşım tarzıyla ele alınması gerektiğine inanılmıştır (Burcu, 2015). Sosyal model, kişinin engelli olma halini ele alırken bireyin sadece kendisi ve ailesini ilgilendirmediğini, söz konusu bireyin yaşamış olduğu toplumu da ilgilendirdiğini ileri sürmektedir. Engellilerin var olan hali yalnızca patolojik durumla açıklanamaz. Engellilerin mevcut durumu aynı

zamanda toplumda yaşayan bireylerin engellileri kabullenmemesi, eşit hak ve fırsatlardan engellilerin yararlanmaması ve engelli bireylerin haklarının yeteri kadar bilinmemesinden de kaynaklanmaktadır (Altuntaş ve Topçuoğlu Atasü, 2013). Sosyal modelin yararlandığı iki temel bileşeni bulunmaktadır (Winter, 2004; akt. Özgökçeler ve Alper, 2010, s:40):

1) Engelli bireyi engellilik durumuna dönüştürmez, engelliliğin kendisini dönüştürür,

2) Engellilik üzerinde fazla durmaz, üzerinde durduğu ve yoğunlaştığı konu engelli bireylerin kendi engelleriyle birlikte özgür bir birey olarak nasıl yaşaması gerektiği ve kendi başına karar alma hakkının olduğunu, özetle engelli bireyin refahından çok insan haklarının olduğuna atıfta bulunur (Winter, 2004; akt. Özgökçeler ve Alper, 2010, s:40).

Aşağıda tablo 3'te (Arıkan, 2002, s:21) engelli modellerinden medikal ve sosyal modelin fiziki engellilik karşılaştırması yapılmaktadır:

Tablo 3: Medikal ve sosyal model farkları

MEDİKAL MODEL SORUNA ODAKLANMAKTADIR	SOSYAL MODEL ÇÖZÜME ODAKLANMAKTADIR
Kavanoz kapaklarını, kapıları açmakta zorlanan veya açamayan eller	İyi düşünerek dizayn edilmiş kavanoz kapakları, otomatik kapılar
Uzun süre ayakta kalmakta zorluk çekme	Kamuya ait yerlerde oturabilecek daha fazla sayıda koltuk
Binalardaki merdivenleri çıkmakta başarısız olma	Tüm binalarda rampa ve asansörler
Yapamayacağını düşündükleri için insanların engelli bireye iş vermemeleri	İnsanları 'sorun aramak' yerine engellilerin 'yeteneklerini görmek' yönünde eğitmek

(Arıkan, 2002)

Tablodan da anlaşılacağı üzere sosyal model, medikal modelden farklı olarak engelli bireyin çevre şartlarından ve toplumun olumsuz bakış açısından doğan engellerin engelliliğe sebep olduğuna asıl aşılması ya da çözülmesi gereken engelin toplumsal engeller olduğuna vurgu yapmaktadır.

Engelliliğin bir kusur sonucu ortaya çıkmadığını, toplumsal yapının engelliliğe yüklemiş olduğu söylem sonucunda ortaya çıktığını savunan bir modeldir. Bedensel ve mental bozuklukların kişiyi engelli kılmadığını toplumun bireyin bedenine yüklemiş olduğu kusursuz olma durumunun engelleyici etkilerinin sebep olduğudur. Engelliliğin toplum tarafından oluşturulduğunu ve toplum tarafından sosyal bir baskı aracı olarak kullanıldığını da belirtmektedir. Sosyal model engelli kişinin engelliliğini odak noktasından çıkartarak bu sorunu toplumun ortak sorumluluğu olarak ele alır. Engelli kişiler için uyumun problem olarak görülmediği, toplum için bir problem sayıldığı, toplumun engelli kişileri kabullenebilmesi için sosyal baskının kaldırılması fikrini destekleyen bir modeldir. Bu modelde önemli olan çevredir. Tekerlekli sandalye örneğinde de bireyin kısıtlamasına yol açan tekerlekli sandalyenin olmadığını asıl engelin sosyal katılımını engelleyen çevresel bariyerlerin olduğunu ifade etmektedir. Geleneksel ve tıbbi modelden farklı olarak sosyal model, engelli kişileri engelli olmayan topluma karşı azınlık olarak görmektedir. Engelliliği ırk ya da cinsiyet gibi sosyal bir kurgu olarak ele alan model, engelliliğin getirdiği kısıtlamaların içsel özelliklerinden kaynaklanmadığını, toplumun tanımlamasından ortaya çıktığını bundan dolayı da engelli kişiye değil bu tanımlamaları oluşturan ve savunan topluma müdahale edilmesi gerektiğini belirtmektedir (Erkan, 2004, s:34-35).

2.1.5.4. İnsan hakları modeli

Bu model, insanın biricik ve vazgeçilmez birey yaklaşımını benimseyen bir modeldir. Bireyin insan haklarına ve onuruna yakışacak bir hayat tarzı yaşamasının insanın insan olmasından doğan en doğal hakkının olduğu anlayışını savunan bu model, engellilik ideolojisi alanında günümüzde çokça kullanılan bir yaklaşım olmakla birlikte engellilik söylemlerinde genel kabul görmüş bir olgu haline geldiği ifade edilebilir (Kılıç, 2019, s:16).

Bazı araştırmacılar insan hakları modelini sosyal modelle birlikte ele alırken bazıları da birbirinden ayrı modeller şeklinde ele almıştır. Ancak modellerden her ikisinin de ortak bir düşünce yapısı üstüne bina edildiği ve birbirlerini tamamlayacak özelliklere sahip iki model olma özelliğine haizdir (Kolay, 2010). İnsan hakları modeli engelliliğin işlevinden ziyade toplumdaki bireylerin normal ve normal olmayan şekilde sınıflandırmaları üzerinde durmaktadır. Engellilere engel oluşturan çevresel etmenlerle birlikte engellilerin talep ve ihtiyaçları değerlendirilmeden yapılan tüm geleneksel

yapıların değiştirilmesi fikrini savunmaktadır. Bu yönüyle insan hakları modeli engelliliğe vurgu yapmadan tüm bireylerin eşit olduğuna odaklanmaktadır (Okur ve Erdugan, 2010).

İnsan hakları modeli, engelli ve engelsiz ayırımı yapılmadan toplumun tüm bireylerinin eşit olarak görülmesinden yanadır. Bu modelin üzerinde durduğu ana tema engellilerin toplum tarafından ezilen bir azınlık olarak ortaya çıkmasıdır. Engellilik, insan hakları modelinde “sosyal zulüm” olarak görülmüştür (Burcu, 2015; akt. Seloğlu, 2019, s:35). Etnik köken, din, dil ve mezhep farklılığı, cinsiyetinin kadın olması ve engelli olma durumları gibi çoğunluğun içinde farklı olmanın getirdiği azınlık durumu insan hakkı ihlallerini ortaya çıkarabilmektedir (Erdugan, 2010).

2.1.6. Engellilerin karşılaştığı sorunlar

Engelliler başta yoksulluk ve eğitim olmak üzere birçok sorun yaşamaktadır. Bunlar arasında fiziksel sınırlılıklar, istihdam ve toplumsal dışlanma şeklinde ifade edilebilecek sorunlar da bulunmaktadır. İlgili sorunlar başlıklar şeklinde aşağıda yer almaktadır.

2.1.6.1. Yoksulluk

Sosyal politikanın en önemli iki sorun alanını oluşturan unsurların başında yoksulluk ve engellilik gelmektedir. Yoksulluğun kavramsal olarak tanımına bakıldığında temel yaşam ihtiyaçlarını karşılayabilecek yeterli asgari gelire sahip olmama hali olarak önümüze çıkmaktadır (Besiri, 2009, s:368-370).

Engellilerle ilgili yapılan araştırmaların çoğunluğu engellilerin çalışma hayatında daha az yer aldıklarını, düşük eğitim seviyesine sahip olduklarını ve daha yoksul olduklarını göstermiştir (Mitra ve ark., 2013).

Engelli bireylerin toplumla iç içe olmalarının önündeki en büyük engellerden birisi yoksulluktur. Dünya genelinde engellilik ve yoksullukla ilgili yapılan araştırmalarda bu iki unsurun ilişkisel bazda birbirinden beslendiği ve yoksul engelli nüfusunun tamamına yakınının gelişmekte olan ülkelerde yer aldığı ortaya çıkmaktadır (Çelik, 2016).

Engellilik ve yoksulluk birbiriyle etkileşim içinde olan iki kavram olmasından dolayı engellilik yoksulluğun sebebi olabildiği gibi sonucu da olabilmektedir. Yetersiz

beslenme, sağlık hizmetlerine ulaşamama, doğum öncesinde ve sonrasında bakımsızlık, yeteri kadar engellilik bilgisine sahip olmama vb. durumlar yoksulluk nedeniyle engelliliğe sebep olabilecek sorunlar arasında yer almaktadır. Engelli olma durumunun beraberinde getirdiği iş bulamama sorunuyla birlikte değerlendirildiğinde yoksulluğu sonuç olarak doğurduğu görülmektedir (zgkekler, 2011; ztrk, 2013; akt. Gönülaçan, 2016, s:27).

Engellilik küresel bir halk sağlığı ve insan hakları sorunu olmakla birlikte kalkınmada öncelikli konular arasında yer almaktadır. Gelir seviyesi düşük olan ülkelerde engellilerin yoksulluğa daha çok maruz kaldıkları, engellilik ve yoksulluğun karşılıklı olarak birbirini beslediği ifade edilmektedir. Engelliler yoksulluğa karşı savunmasız kalmakla birlikte %40'ı genellikle yardım gereksinimlerini karşılayamamaktadır. Nüfusun yaşlanması ve kronik hastalıkların küresel çapta artmasıyla birlikte değişen demografik yapı nedeniyle daha fazla kişi engelli olmaktadır (WHO, 2020).

Engelli yoksulluğunu azaltacak bazı çalışmaların yapılması önemlidir. Bu alışmalar şöyle sıralanabilir: engellilere işe alınma ve işlerini kurma süreçlerinde gerekli olanaklar tanımak, engellilere finansal destek vermek, kamu ve sivil toplum örgütlerinin engellilerle ilgili hizmetlerde aile odaklı çalışmaların yapılmasını teşvik edecek adımlar atmak (lmezoğlu, 2015, s:18-19).

2.1.6.2. Eğitim

Kimi gruplar mevcut sosyal durumları itibariyle bilişsel ve fiziksel farklılıklarından dolayı toplumun sahip olduğu haklardan eşit bir şekilde yararlanamamaktadır. Bu grupların içinde engelli kişiler de bulunmakta ve toplumun başka bireyleri gibi sosyal hayata dâhil olma ve bunu sürdürme yönüyle bilgi ve yardıma gereksinim duymaktadırlar (Subaşıoğlu, 2008, s:400).

Engelli veya engelsiz tüm bireylerin insan varlığına layık bir hayat sürdürebilmesi için asgari seviyede bir eğitim ve öğrenim hakkının olması gerekmektedir. Sosyal devletin bir gereği olarak temel bir insan hakkı olarak kabul edilen eğitim hakkı, tüm yurttaşların eşit imknlar içerisinde eğitim almasını öngörmektedir. Engelli bireylerin de diğer bireyler gibi haklarını aktif kullanabilmesi için hangi haklarının olduğunu, bu hakları nasıl ve ne şekilde kullanabileceğini bilmesi gerekmektedir. Bu hakları bilmesi

de ancak ve ancak eğitimle gerçekleşebilir. Engellilerin özgürce hareket edebilecek duruma gelmelerinde ve toplumsal hayatın tüm kademelerine katılabilecek seviyeye ulaşmalarında eğitimin rolü yadsınamaz bir gerçektir (Şişman, 2014, s:58).

Eğitim, bireyin hayatını anlamlı kılacak bir seviyeye getirmeyi amaç edinmekle birlikte bireyin değişen hayat koşullarına adapte olmasını ve yeniliklere ulaşmasını sağlayacak bilgileri de temin ederek çevresiyle sağlıklı ilişkiler içinde olmayı öğretir (Gün, 2015; akt. Sevinç ve Çay, 2017, s:223). Yeti yitimi yaşayan engelli bireylerin eğitime katılması sağlıklı bireylere kıyasla çok daha önemlidir. Engelli bireylerin eğitime katılması topluma katılmasıyla ilişkili bir durum olduğu için engelli bireylerin yetilerini geliştirmeleri ve daha nitelikli bireyler olarak kendilerini gerçekleştirmelerine zemin hazırlaması yönüyle değerli görülmektedir (Sevinç ve Çay, 2017, s:223).

Gelişmiş toplumlarda eğitim bireylerin iş gücüne katılımını destekleyen bir unsur olarak da görülmektedir. Fiziksel engelli bireyler almış oldukları eğitim sayesinde yaşamış oldukları sosyal tabakadan refah seviyesi yüksek başka bir tabakaya geçebilmektedir. Yaşanan bu gelişmeler etrafında engelli kişiler de fırsat eşitliği hakkından yararlanabilmektedir. Engellilere verilen bu haklarla birlikte gelişimlerini desteklemek için özel eğitim okulları açılmakta ve eğitim faktörüyle toplumda oluşan dışlanma algısını ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır (Sapançalı, 2009; akt. Ekinci, 2019, s:26).

2.1.6.3. Fiziksel sınırlılıklar

Engelli bireylerin sahip oldukları fiziksel işlev bozuklukları nedeniyle yaşadıkları hareket kısıtlılığı engellilere bazı sınırlamalar getirdiğinden içinde yaşadıkları fiziksel çevre çok önemli bir hal almaktadır (Karataş, 2002b). Bu sebeptendir ki şehirleşmenin bir gereği de toplumun tüm fertlerinin hakça kullanımına uygun kamusal mekân düzenlemesinin gerekliliğidir (Kaplan ve Öztürk, 2004, s:70).

Engelli bireyler de diğer tüm bireyler gibi özgürce hareket etme hakkına sahiptir. Ancak yapılan şehirlerin engelli bireylerin kullanımına uygun yapılmaması onların hareket kabiliyetlerini kısıtlamakta, toplumdan ayrışmalarına sebep olmaktadır (Yaşar İsmail ve Öztürk, 2015, s:512).

Kamuya açık alanlar okul, hastane, alışveriş merkezleri, toplu yaşam alanları ve bina girişleri gibi bireylerin ortak kullanımına sunulan yerlerin engelli kullanımına

uygun mimari yapıda tasarlanmadığı sorunsalı bulunmaktadır. Engelli bireyler düşünülmeden tasarlanan bu yapılar nedeniyle topluma katılmakta sıkıntı yaşamaktadırlar (Kitchin, 1998, s:346).

Engellilerin çoğunluğu otel, sinema ve AVM gibi sosyal kullanım alanlarının engellileri düşünmeyerek inşa edildiğini ve kullanımlarına uygun olmadığını ifade etmiştir. Engelli bireylerin diğer oranlarına bakıldığında ise % 67'si “kaldırımların, yaya yollarının ve yaya geçitlerinin” kullanıma uygun düzeyde olmadığını dile getirmiş; “%66,3'ünün oturdukları binanın, % 59,5'inin dükkân, market, mağaza ve lokantaların, %58,4'ünün kamu binalarının, % 55,4'ünün postane ve banka” gibi alanların engellilerin kullanımlarına uygun yapılmadığını belirtmişlerdir (TÜİK, 2010).

Engelli bireylerin sosyal hayatta özgürlüklerini kısıtlayan birçok sebep olmakla birlikte özellikle şehir içi ulaşımında inip binmelerde fiziksel engelliler birçok zorlukla karşılaşmaktadır. Şehir içi ulaşımında yaşanan bu zorluklar fiziksel engelli bireylerin ulaşım kaygısını oluşturan bir durumdur (Ergüden, 2016, s:13).

Engelli bireylerin diğer bireyler gibi toplumsal hayatta üstlenmiş oldukları aynı rolleri üstlenebilmelerini sağlayacak engelsiz bir hayat, engelli bireylerin kullanımına uygun tasarlanan çevre düzenlemesiyle gerçekleştirilebilecektir (Çivici ve Gönen, 2015, s:639).

Engellilerin kullanımına uygun yapıda engelsiz bir çevrenin yapılabilmesi için kamuya açık yerler, apartmanlar, toplu taşımaya tahsis edilmiş alanlar ile bilgilendirme, işaretleme ve duyumsanabilir yüzeylerin engelli bireylerin ortak kullanım ortamlarının kullanılabilirliğini kolaylaştıracak yöntemlerle yapılması yaşamlarını daha rahat bir şekilde sürdürmelerine katkıda bulunacaktır (OZİDA, 2010).

2.1.6.4. İstihdam

Engelli bireylerin işveren tarafından karşılaştığı olumsuz yaklaşım tarzından dolayı kendi engelleriyle ilgili de olumsuz duygular yaşayabilmektedir. İşveren kişinin engelli bireye vasıfsız işçi gözüyle bakması, onu o işle ilgili yetersiz görmesi gibi nedenlerden dolayı engelli birey de kendini yetersiz ve değersiz hissettiğinden çalışma konusunda isteksiz davranabilmekte bu durum istihdam sorununa yol açabilmektedir (Işıkhani, 2001, s:175).

Toplumun engellilere tüketici gözüyle bakması üretmeyen bir kesim olarak görülmesi özellikle gelişmekte olan ülkelerin işe alımlarında bir sorun olarak engellilerin önüne çıkmaktadır. Her ne kadar engellilerin sağlıklı insanlar gibi çalışma hayatında başarılı oldukları yapılan bilimsel çalışmalarla bilinse de engellilerin genel itibariyle toplumdan dışlandığı ve çalışma hayatının içinde yer almadığı bilinmektedir (Altan, 1976, s:227-230).

Küresel verilerden elde edilen bilgilerden engellilerin engelli olmayanlara göre daha çok işsiz kaldığı görülmektedir. Engelli olan kadın ve erkeğin engelsiz hemcinslerine göre istihdam oranının daha düşük olduğu, bu farkın OECD (Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü) ülkelerinde daha geniş olduğu belirtilmektedir (WHO, 2020).

Tablo 4: Engelli ve genel nüfusun işgücüne katılım oranı

İşgücüne Katılım Oranı	Erkek	Kadın	Toplam
Engelli Nüfus	35,4	12,5	22,1
Genel Nüfus	69,1	31,7	50,2

(ASHEYHGM, Temmuz, 2021)

İş gücüne katılım oranlarıyla ilgili TÜİK'in 2021 verilerine bakıldığında erkekler %69,1 oranına sahipken kadınlar %31,7 oranında bir değere sahiptir. En az bir engeli olan bireylerin iş gücüne katılım oranlarının belirlendiği 2011 yılı Nüfus ve Konut araştırmasına göre ise erkekler %35,4 kadınlar %12,5 oranında bir değere tekabül etmektedir. Toplamda iş gücü katılım oranları genel nüfusta %50,2 iken engelli nüfusunda %22,1 gibi düşük bir değere karşılık gelmektedir (ASHEYHGM, Temmuz, 2021).

İnsanların fiziksel ve sosyal yönden yaşamlarını sürdürebilmelerinin koşulu genellikle asgari bir gelir seviyesinin olmasına bağlıdır. Engelliler açısından bakıldığında ise devamlı ve düzenli bir gelire sahip olmanın ön şartı bir iş bulup o işte çalışmak olarak görülmektedir. Çalıştığından başka bir geliri olmayan ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerle aynı haneyi paylaşan bir bireyin bir işe sahip olması ihtiyaçtan çok hayati bir zorunluluktur (Altan, 2007). Engelli bireylerin iş sahibi olmaması aynı zamanda sosyal hayata katılımlarını da büyük oranda sınırlandırmaktadır. Bundan dolayı toplumun engellilere yaklaşım tarzının engelli kişilerin toplumun önemli bir parçası olduğu dolayısıyla topluma faydası olan, üreten çalışan kişiler olarak görülmesi

gerekliliğidir (Şen, 2018, s:137). Engelli birey işsiz kaldığı sürece üretmediğini ve yaşamış olduğu topluma bir katkısının olmadığını düşündüğünden kendini ezik duygular içinde hissedebilmektedir. Bu duyguları yaşamasının temelinde engelli bireyin en temel insani ihtiyaç olan kendini gerçekleştirme duygusunu yaşamamasından kaynaklanan ailesine ve topluma yük olma düşüncesidir (Öztürk, 2012, s:21).

Bireyler, kendileri ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin geçimini sağlamak için çalışmak zorundadır. Aynı şekilde engelli bireylerin de ihtiyaçlarını karşılamak, finansal gelir elde etmek adına çalışma hayatının içinde yer alması gerekmektedir. Engelli bireylerin çalışma hayatı içerisinde yer almaması, üretken olan insan gücü açısından önemli bir değer kaybıdır. Ancak ülkenin her vatandaşının millî gelirden faydalandığı gerçeğinden üretime katkısı olmayan engelli birey de millî gelirden payını almaktadır. Dolayısıyla bir ülkenin refah seviyesinin ve ekonomik gücünün artırılması demek, var olan tüm üretim araçlarının etkin bir şekilde kullanılması ve yüksek bir istihdam seviyesinin sağlanmasıyla oluşabilmektedir (Kutal, 1993). Engelli bireylerin istihdam dışında kalması durumunda engelli bireyin bakımıyla ilgilenen ve çalışabilecek güçte olan bireyinde çalışma hayatına katılması engellenmektedir. Hâlbuki engelli bireylerin istihdamı arttırılırsa millî gelirden elde edilen gelir de artacaktır. Dolayısıyla engelli bireylerin hizmet ve yardım odaklı sosyal desteklerden yararlandırılmasına ihtiyaç duyulmayacak sosyal koruma giderleri de azalacaktır. İnsanların bir işte çalışması demek sadece gelir elde etmekle açıklanamayacağı, dolayısıyla çalışmanın insanın kişilik yapısını da olumlu yönde etkilediği kişiyi öz güven sahibi ve mutlu ettiği belirtilmektedir. Bundan dolayı çalışan engelli bireyler toplumun gelişmesine katkıda bulunmakla birlikte toplumla bütünleşebilmektedir (Altan, 2007). Temel bir insan hakkı olan çalışma hakkı, ilgili uluslararası sözleşme ve yasalarla güvence altına alınan bir haktır. Engelli bireylerin de bu haktan yararlanması, insan onuru ve saygınlığına yaraşır bir şekilde yaşaması, topluma tam ve etkin bir şekilde katılabilmesi çalışma hayatının içerisinde yer almasıyla gerçekleşebilecek bir durumdur (Şen, 2018, s:137).

2.1.6.5. Toplumsal dışlanma

Herkesin hayatının bir noktasında engelli olma olasılığı olmakla birlikte dünyada en çok ayrımcılığa uğrayan kesimi arasında engelliler yer almaktadır (WHO, 2020). Engellilerle ilgili yapılan araştırmalarda, fiziksel engellilerin dış görünümlerinde belirgin olarak gözüken eksikliklerin normal bireylere göre daha fazla olumsuz

eleştirilere maruz kaldığı ifade edilmektedir. Bütün engellilerin aynı yetersizliğe sahip olduğu düşüncesi, engelli bireylerin kendine ve çevresine faydası olmayan, ilgi, beceri ve yetenekten yoksun bireyler olarak görülmesi ya da bu yeteneklerinin toplum tarafından yeteri kadar önemsenmemesi gibi durumlar bulunmaktadır (Arıkan, 2001, s:96).

Günlük hayat içinde fiziksel engelli bireylerin yaşamış olduğu en büyük sorunlardan birisi de toplumsal çevrenin engelli bireye karşı geliştirdiği acıma duygusudur. Engelli bireye acıma duygusuyla bakmak ve bu bakışlar altında bireyi ezmek psikolojik sıkıntıyla birlikte toplumda kabul edilmeyen birey olma duygusu da yaşatmaktadır (Lenney ve Sercombe, 2002, s:8). Engelli kişilerin zaman içinde bakımla ilgili temel ihtiyaçlarını yerine getirememesi ve bu sürecin sürekli hale gelmesi engelli bireyde özgüven ve kaygı sorunları ortaya çıkarmaktadır. Bu sorunların baş göstermesiyle birlikte engelli bireyin kendini toplumdan tecrit etmesi kaçınılmaz bir durum haline gelmektedir (Çakır, 2002, s:17).

Topluma açık yerlerin engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun hizmet standartları geliştirmemelerinin nedenlerinden birisi de engelli kesimin toplumsal hayattaki görünürlüğünün az olmasından kaynaklanmaktadır. Asya ve Avrupa kıtasında sosyal araştırmalarıyla tanınan ve çok geniş bir ağına sahip olan ComRes Kurumu 2011 yılında 2050 kişiye uygulamış olduğu anket ve 533 engelliyle yapmış olduğu görüşme sonuçlarıyla ilgili çarpıcı bir durumu ortaya çıkarmıştır. Araştırma sonucuna göre toplumda var olan yaygın kanaatin tersine engelli bireylerin (%91) toplum içerisinde pek fazla gözükmedikleri sonucu çıkmıştır. Kişi engelli değilse ve ailesinde engelli birisi yoksa bu kişilerin %40'nın engelli birisini hiç tanımadıkları tespit edilmiştir. Araştırmaya katılan kişilerin %90'ı hiçbir engelliyle arkadaşlık yapmamış ve evinde ağırlamamış, bunların sadece %21'inin bir engelliyle çalışma geçmişi olmuştur. Engellilerin sonuç verilerine bakıldığında engellilerin yeteri kadar toplum içinde yer almadığı görülmektedir. Araştırma raporunda yapılan uyarılarda, engellilerle ilgili gerekli önemlerin alınmaması durumunda engelli bireylerin daha fazla sosyal hayatın dışında kalacağı ve toplumla bağlarının kesileceğine dikkat çekilmektedir. Bu görünmezlik durumunun ortaya çıkmasındaki bir başka sonuç ise toplumun fazla görmediği ve tanımadığı kişilere karşı beslediği olumsuz tutumlar yüzünden oluşan ön yargılar ve bunun sonucunda körüklenen ayrımcılık duyguları meydana gelmektedir. ComRes araştırmasının devamında Britanya milletiyle yapmış olduğu araştırmada

halkın %41 gibi bir oranının engelli bireylere ayrımcı tutumlar sergilemediğini belirtse de engelli kişilerin %56'sı hayatlarında en az bir defa şiddete maruz kaldığını, engellilerin yarısı ise günlük veya haftalık en az bir defa ayrımcılığa uğradığını ve bunların üçte birlik kısmı ise son bir yıl içinde bireylerin toplum içindeki davranışlarının kendilerine karşı daha da kötüleştiğini ifade etmektedir. Engellilerin bu tür yanlış tutum ve algılara maruz kalmasını azaltmak için gündelik hayattaki görünürlüğünün artması sağlanmalıdır. Dolayısıyla engelli bireylerin topluma katılmaması demek, onlara karşı oluşan olumsuz tutumların devam edeceğini ve toplumdan daha fazla dışlanma riski yaşayacakları anlamına gelmektedir (Köten ve Erdoğan, 2014, s:27). Bu nedenle sosyal dışlanma riski altında bulunan engellilerin korunmaya ve sosyal politikalar aracılığıyla desteklenmeye ihtiyacı bulunmaktadır (Şahin ve Coşkun, 2009, s:72).

2.2. Sosyal Hizmet ve Engellilik

Birey, aile ve grupların kendilerinden veya çevrelerinden doğan sorunların çözülmesinde yardımcı olan sosyal hizmet, bireylerin hayat koşullarını iyileştirerek sosyal işlevselliklerinin arttırılmasında insanların toplumla uyumunu sağlamaya çalışan bir hizmetler bütünüdür (Kut, 1988, s:14). Bir bilim olarak sosyal hizmet genelde, bireyin toplumsal yaşamdaki kendi gerçekliğini bilmesi, değiştirmesi ve geliştirmesine katkıda bulunmayı amaçlar. Kendi özelinde amaçlarına bakıldığında ise insanın sosyal yaşam içinde aktif ve etkili olmasını, kendi hayatı ve kaynakları üzerinde denetim sahibi olmasını, karar verebilmesini, kendi yeteneklerinin farkına varmasını, özgür iradesiyle üretkenliğini ve yaratıcılığını harekete geçirmeyi, katılımcı bir toplum yapısı içinde insana yakışır bir hayat yaşaması için toplumsal koşulları geliştirmeyi, bireylerin sorun çözme yeteneklerini arttırarak yaşam kalitelerini yükseltmeyi amaç edinmektedir (Cılga, 2004, s:32). Sosyal hizmet, bireylere, gruplara ve topluma sosyal adaleti yayma yoluyla sosyal işlevsellik kazandırmaya çalışan bir meslektir (Gilson ve Depoy, 2002; Akt. Ergüden, 2008, s:38). Dezavantajlı gruplara sosyal adalet ekseninde beslenme, barınma, eğitim, sağlık ve gelir gibi temel yararları ulaştırmak sosyal hizmetin temel değerlerindendir (Şahin, 2002; akt. Kurnaz Özdemir, 2010, s:49). Sosyal hizmetin hedefinde olan gruplar, üreten yönüyle topluma dâhil olmayan, sosyal işlevselliklerini yürütemeyen ve toplumla bir araya gelmesi engellenen gruplar yer almaktadır (Kut, 1988, s:11). Bu gruplardan birisi de engellilerdir. Engelliler, sahip olduğu engelleri dolayısıyla normal kişilere göre toplum içerisinde çok fazla sorun yaşayabilmektedir.

Engelliler hayatları boyunca bir veya birkaç defa psikolojik, sosyal ve ekonomik anlamda sorunlar yaşayabilmektedir. Toplumun engellilere karşı olumsuz yaklaşım tarzı ve şehirleşmenin engelliler üstünde oluşturduğu fırsat eşitsizliği, engellilerin kendilerini istenilen şekilde gerçekleştirmelerine engel olmaktadır. Bu yönüyle engelliler insana yakışır bir hayat tarzı yaşayamamaktadır. Engellilerin toplum içerisinde yaşamış olduğu bu durumlar, onların toplumdan dışlanmasına dolayısıyla toplum dışına itilmelerine neden olmakta bu da onları yalnızlığa mahkûm etmektedir (Cılga, 2001).

Sosyal destek, engelli ve ailelerine yönelik yapılan çalışmalarda önemli bir ağırlık noktası oluşturmaktadır. Sosyal desteğin önemi bireyin var olan olumsuz durum ve duygularla baş edebilmesini kolaylaştırmak ve bu amaçla sosyal çevreden destek almaktır (Caplan ve Killilea, 1976; akt. Erkan, 2003, s:34). Engellilerin ihtiyaç duyduğu sosyal desteğin sağlanmasında meslek elemanları, aile efradı, engellinin kendisine yakın hissettiği dost ve akrabalar tarafından yerine getirilir. Sosyal destek veren meslek elemanları içinde sosyal çalışmacılar da bulunmaktadır (Erkan, 2003, s:34). Engellilerin çevreyle ilgili fiziki koşulları, istihdam, eğitim, yoksulluk, sağlık, spor, rehabilitasyon vb. alanlarda ihtiyaçları giderilmedikçe engellilikle ilgili ortaya çıkan sorunlarının tam anlamıyla çözülmesi çok zor olacaktır (Karataş, 2002a, s:43-55). Sosyal hizmet mesleğinin benimsediği bütüncül yaklaşımlar çerçevesinde, eşitlik ve katılımcılıkla bu sorunlar çözülebilmektedir (Ergüden, 2008, s:46).

Sosyal hizmet mesleğinin işlevlerine bakıldığında danışmanlık, kaynak yönetimi ve eğitim gibi işlevlere sahip olduğu görülmektedir. Sosyal çalışmacılar danışmanlık işleviyle çözümler bulmada müracaatçıyı güçlendirir, kaynak yönetimi işleviyle müracaatçıyı kaynaklarla buluşturur. Daha sonra müracaatçının kaynaklarını geliştirerek sosyal ağ ilişkilerini oluşturur, değişim meydana getirir ve bu değişimi devam ettirmeye çalışır. Toplum hizmetleri de ortaya çıkan etkileşimlerle birlikte harekete geçirilmiş olur (Duyan, 2003, s:16).

Tüm engelli gruplarının toplum içerisinde maruz kaldığı damgalanma, dışlanma, engellenme gibi sorunların üstesinden gelebilmesi ve bu sorunları çözecek beceriyi kazanmasında sosyal hizmetin önemli bir desteği bulunmaktadır. Engellilerin yakındıkları ve sosyal hizmet müdahalesini zorunlu kılan sorunlar arasında engelli bireye engeli ile ilgili sürekli soru sorulması, ısrarlı bakışlara hedef olmaları,

küçümsenme ve kendileri yardım istemeden yardım edilmesi bu sorunlardan bir kaçını oluşturmaktadır (Weinberg, 1983; akt. Kurnaz Özdemir, 2010, s:52). Sosyal hizmetin engellilere yönelik hizmetlerinde engelli bireyin kendi başına seçim yapma fırsatını en iyi şekilde kullanmasını sağlama çalışması sosyal çalışmacılar ve sosyal hizmet sağlayıcıları tarafından yürütülmektedir. Engellilerin yasal hakları ve sosyal yardım (engelli ve bakıcı maaşı vb.) hizmetleri bir araya geldiğinde oldukça karmaşık durumlar ortaya çıkabilmektedir. Bu durumlardan dolayı profesyonel danışma hizmetine ihtiyaç duyulmaktadır. Danışma hizmeti, sosyal çalışmacılar tarafından yerine getirilebilecek bir hizmettir (Thomas ve Pierson, 1999, Akt: Arıkan, 2001, s:45). Engellilerin daha iyi müreffeh bir hayat yaşamaları için temel hak ve hürriyetlerinin bilinmesi ve bu yönüyle savunulması gerekmektedir. Dolayısıyla sosyal hizmet bir meslek olarak engellilerin toplumun her kademesine eşit bir şekilde katılımını sağlamak için savunuculuk rol ve fonksiyonlarını yerine getiren bir meslektir (Küçükkaraca, 2001; akt. Kurnaz Özdemir, 2010, s:53). Engelli ile çalışan sosyal çalışmacı aynı zamanda engelli ailesiyle de çalışmaktadır. Dolayısıyla engelli ailelerinin ihtiyaçları belirlenerek bu yönde hizmet üretilmesinin sağlanması önem arz etmektedir. Engelli ve ailesinin bu hizmetlerden faydalanması için sosyal destek sistemlerinin farkına varılması gerekmektedir. Sosyal hizmet mesleği, grup çalışmasıyla ailelere duygusal destek sağlayarak ailenin kendi gücünün farkına varılmasını ve bu yönde uyum becerilerini geliştirmesinde ebeveyn destek gruplarıyla da önemli rol oynar (Arıkan, 2001, s:45).

Engellilerin toplumsal hayata uyumu sürecinde sosyal hizmet mesleği önemli bir rol oynar. Engellinin toplumsal hayata uyumunu kolaylaştırmak ve yaşam kalitesini artırmak için toplumun engellilik olgusunu ve engelli profilini yakından tanınması, engelliye yardım becerilerini geliştirmeyi, engelli hakları ile ilgili toplumu bilinçlendirme ve eğitim çalışmalarını içermektedir. Sosyal hizmet yaklaşımlarından birisi olan genelci yaklaşımın temeli; sosyal adalet, insan hakları, eşitsizlik, ayrımcılık ve toplumda ortaya çıkan farklılıkların öğrenilmesi üzerine kurulmuştur. Dolayısıyla sosyal hizmetin evrensel ilkeleri olan çoğulculuk ve insan farklılıklarına saygı yönüyle sosyal çalışmacının çalışma prensibinin de insana saygı ilkesinden geçmektedir (Küçükkaraca, 2001; akt. Kurnaz Özdemir, 2010, s:53).

2.3. Babalık Rolü ve Tarihsel Süreçte Değişimi

Babalığın kavramsal olarak bulunması, kadının doğurganlıkla elde ettiği üstünlük rolünü yitirdiği Neolitik Devrime dayandırılmaktadır (Ergin ve Özdilek 2014, s:4). Diğer bir ifadeyle babalık kavramının keşfi ataerkil tarihiyle bir tutulmaktadır. Eşit olmayan, itaat odaklı bir ilişki biçimi geliştiren ataerkil yapı ve aynı döneme denk gelen babalık kavramının gelişimi, tarihsel süreç içerisinde değişimlere uğramıştır. Toplumun tarihsel süreç içerisinde yaşamış olduğu değişimler babalık rolünün de değişimine neden olmuştur (Kuzucu, 2011, s:80). Tarihsel dönemler içerisinde değişimlere uğrayan babalık rollerini anlatan dört model bulunmaktadır. Amerikan babaları modeli olarak da tanımlanan bu dört model babalık tipolojileri adı altında aşağıda açıklanmıştır (Tan, 2016).

2.3.1. Babalık tipolojileri

Çalışmanın bu bölümünde ahlaki arketip, ekmek kazanan arketip, cinsiyet rolü arketipi ve yeni besleyici arketip olmak üzere dört temel babalık tipolojisi anlatılmaktadır.

Ahlaki arketip;

Batı'da babalık kavramının dönüşümüyle ilgili yapılan çalışmalarda 17. ve 18. yüzyıllardaki babaların zamanın çoğunluğunu kendi ikametinde geçirmiş olmalarının ev ve iş hayatının bir bütün olmasından kaynaklandığı ileri sürülmektedir (Kocatepe ve Bilgi, 2018, s:44). Bu durumun tarım toplumu olmasıyla ilgili olduğu da ifade edilmektedir. Bu dönemde genelde bir tarım toplumu mevcuttur ve toprak, evin en büyüğü ailenin reisi olan babaya aittir. Toprak sahibi olmak mal varlığıyla eş değer tutulduğundan babanın vermiş olduğu kararlar bağlayıcıdır. Çocukları arasında cinsiyet farkı gözetmeyen baba, çocuklarının eş tercihlerinde de onun onayı gereklidir. Babalık rolünün önemli görevlerinden bir diğeri babanın çocuklarını dinî ve ahlaki açıdan iyi yetiştirmesidir. Babaya atfedilen bu rolün kaynağı kolonyal dönemdeki toplumun püriten inancına sahip olmasından gelmektedir. Bu inanç doğrultusunda cinsiyete ve çocuğa birtakım anlamlar yüklenerek bir hayat biçimi ortaya çıkmaktadır. Püriten inancında evler dinî gereklerin öğretildiği mabetler olması gerektiğinden bu sorumluluk da evin erkeği olan babaya verilmiştir. Anneden ziyade babaya bu tür sorumlulukların yüklenilmesi, kadınların erkeklere göre yeterince akılcı davranmadıkları ve duygusal hareket ettiklerine inanıldığından çocuklarını doğru bir şekilde eğitemeyeceği

düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Ailedeki çocuklar üç yaşına kadar annenin sorumluluğunda yetismekte, anne bu yaşa kadar çocuğun her şeyiyle ilgilenmektedir. Üç yaşından sonra ise kız ve erkek fark etmeksizin babanın gözetim ve sorumluluğuna geçen çocuklar babanın ahlaki eğitim ve disipliniyle yetiştirilirler. Ancak bu yaştan sonra yine anne çocuğun bakımıyla ilgilenmeye devam etmektedir. Bu yaştan sonra baba sahip olduğu din inancına uygun ve mevcut dünya görüşüne göre çocuklarını büyütmektedir. Baba çocuk ilişkisinde baba çocuklarına karşı duygularını gizleyen bir konumda yer almakla beraber bu durumun çocukla iletişimine de yansıdığı duygularını ifade etmeden onaylanma ve ret şeklinde mesafeli bir duruş sergilemiştir (Ratundo, 1985; Lamb, 1987; Pleck, 1987; Pleck ve Pleck, 1997; LaRossa, 2007; akt. Topal, 2019, s:24-26). Ailenin egemen gücü olan baba, çocuğun eğitim ve denetiminden sorumlu olduğu kadar annenin mantıklı düşünme yetilerine sahip olmayan kişi olarak düşünüldüğünden anneye karşı da kendini sorumlu hissetmiştir. Babanın çocuğuna karşı görevleri arasında çocuğuna çeşitli iş kollarını öğretmekle birlikte dinî bilgiler vermektir. Babanın bu görevleri yerine getirmesinden dolayı “ahlak öğretmeni” olarak da tanımlanmıştır (Kocatepe ve Bilgi, 2018, s:44).

Ekmek kazanan arketip;

19. yüzyılda Sanayi Devrim’inin etkisiyle köyden kente yapılan göçler, sonuçta kentlerde belirli bir nüfus yoğunluğunun oluşmasına neden olmuş ve birçok alanda toplumsal dönüşümler yaşanmıştır. Bu alanların en başında aile yapısında meydana gelen değişimler gelmektedir. Sanayi Devrimi ile birlikte makineleşmenin başlaması ve oluşan kapitalist düzen sonucunda farklı sanayi kollarında çalışmaya başlayan babalar, anneleri evde tek başına bıraktı. Ev ve iş yerlerinin birbirinden ayrılması sonucunda ücretli iş gücü olan erkeğin evden ayrılması, erkeğin yerini evin dışında konumlandırmış, babayı da evin geçimini sağlamakla görevlendirmiştir. Bu dönemde babaya atfedilen gelir getirici rolü o kadar önemli hale getirilmiş ki ailesinin geçimini sağlayamayan ya da ekonomik açıdan ailesine destek olamayan babalar bu durumu büyük bir günah olarak telakki etmişlerdir. Aynı dönemde toplumsal cinsiyet algısında ‘ekmek parası kazanan baba’ düşüncesiyle birlikte kadınlar için de ‘meşru kadınlık’ kültürü oluşmuştur. Kadına atfedilen meşru sözcüğüyle evine bağlı, itaatkâr, saf, takvalı kadın gibi özellikler anlatılmak istenmektedir (Ratundo, 1985; Lamb, 1987; Pleck, 1987; Pleck ve Pleck, 1997; LaRossa, 2007; akt. Topal, 2019, s:26-27). Batı çalışma hayatında yaşanan bu gelişmelerden sonra evin idaresi ve çocuk bakımı kadına, çalışma

hayatı ve kamusal alan ise babalara özgü bir alan olarak oluşturuldu. Erkek ve kadına biçilen roller neticesinde 1850 yılları sonrasında erkekler iş hayatının dışında sosyal ortamlarda daha çok zaman geçirirken kadınlar ev içinde kalmaya devam ettiler. Önceki yüzyıllarda babaların ailesiyle birlikte ev ortamında vakit geçirmesi normal karşılanan bir durum iken 19. yüzyılda babalığın cinsiyetine yakışmayan bir durum olarak anılmaya başlandı. Baba figürü iş dışındaki zamanını her ne kadar ailesiyle birlikte geçirmese de aile üyeleri üzerinde güçlü bir denetim mekanizmasına sahip ve onlar üzerinde hakları olan kişiler olarak anılmaktadır. Bunun altında yatan sebeplerden bir tanesi de babanın gelir getirici rolünün olmasıdır. Ev işleri ve çocuk bakımı ise kadınlara özgü görevler olarak dile getirilmiştir (Zeybekoğlu, 2013, s:88).

Cinsiyet rolü arketipi;

Babaların üçüncü dönemi olarak ifade edilen 1940 ve 1965 yılları arasındaki babalar, kız çocuklarından ziyade erkek çocuklarına bir model olma yönelimi bulunmakta ve bu durum oğullarına güçlü erkeksi davranışları temsil edecek “cinsiyet rol modeli” olan babalar olarak tanımlanmıştır (Tan, 2016). İkinci Dünya Savaşı’nın başlamasıyla birlikte özellikle bu dönemde oğullarının eğitimiyle ilgilenen ve onlara rol model olan, evin geçimini sağlayan babalar savaşa katılmış, ailelerinden ayrı düşmüştür. Ailelerinden ayrılıp savaşa giden babaların çoğunluğu geri dönmemiş, bu durum annelerin iş hayatına atılmasına ve kendi ekmeklerini kazanacak güce ulaşmasına neden olmuştur. Bununla birlikte kadınların boşanma sayıları da artmıştır. Bu dönem babaları çocuklarına cinsel kimlik kazanması rolüyle bilinmektedir. Baba yokluğunun yaşandığı bu dönemde erkek çocuklarının baba rol modelinden eksik kalmaması ve erkeksi kimliğini geliştirebilmesi açısından babaların oğullarına daha sıcak ve samimi davranışlar sergilemesi konusunda desteklenmiştir (Rotundo,1985; Çabuklu, 2007; Ünlü, 2010; akt. Aktürk, 2021, s:24).

Yeni besleyici arketip;

Babalık kavramının geçirmiş olduğu değişimler sonucunda Batı Avrupa ve ABD, 1970 yılları ve sonrasında “yeni babalık” kavramını kullanarak bazı araştırmalar yapmıştır. Babalıkla ilgili yapılan araştırmalarda “yeni babalık” modelinin babalığın sadece evin geçimini üstlenen kişinin ötesinde çocuklarıyla daha çok zaman geçiren, duygusal bağ kurabilen, ev ve aileyle ilgili çeşitli sorumluluklar üstlenen babalar için kullanılmıştır. Uluslararası alanda babalıkla ilgili yapılan bu incelemeler Türkiye’de bu kadar radikal değişimlere uğramasa da yeni babalık hakkında tartışma zeminleri açılmış

ve bu sayede farklı babalık kavramlarının varlığı görünür kılınmıştır (Barutçu ve Hıdır, 2016, s:30). Babalık rollerinin değişmesinde kadının iş hayatında aktif rol alması, evin içinde geçirdiği zamanın azalması, erkekle eşit sorumlukların altına girmesi, ekonomik özgürlüğe kavuşması, babanın evin geçimini sağlayan rolünün ev içinde sağlamış olduğu otoritenin sarsılmasına neden olmuş ve tüm bu değişimlerden etkilenmiştir (Zeybekoğlu, 2013, s:305). Baba rolünde meydana gelen bu değişimler, sonuç olarak babanın eşine ve çocuklarına karşı yaklaşım tarzını da değiştirmiştir. Bundan önceki dönemlerde baba kendisini ailesine karşı ekonomik açıdan sorumlu hissederken babalık yeni babalığa evirildikçe baba sadece gelir getirici rolünden ziyade çocuklarının duygu dünyasına giren, onlara karşı sıcak ve yakın ilişkiler geliştiren, onların temel ihtiyaçlarını karşılayan ve aynı zamanda eşini de kendisiyle aynı statüde görebilecek bir algı içine girilmiştir (Sabur, 2019). Yeni babalar çocukları arasında cinsiyetçi bir ayrımcılığa girmeyen, çocuklarıyla oyunlar oynayan, onlarla sosyal aktiviteler içine giren, küçük çocuklarının bakımında eşine yardımcı olan ve gerektiğinde bu bakımı üstlenen, çocuklarının sosyal mecralarından haberdar olan kişiler olmasından dolayı yeni babalara “ilgili babalık” da denilmektedir (Dermott, 2008; akt. Varlıklar Demirkazık, 2021, s:47; Zeybekoğlu, 2013). AÇEV’e göre (2017, s:18) “ilgili babalık” modeli şu şekilde tanımlanmaktadır: “Babanın çocuğun bakım ve gelişiminde sorumluluk üstlendiği, çocuğun gelişimi için ortam ve fırsat sağladığı, çocukla karşılıklı ve yakın ilişki kurduğu, çocukla vakit geçirdiği, çocuğu dinlediği, çocukla ilişkisinde ve çocuğun desteklenmesinde etkin yöntemler kullandığı babalık modelidir”. Bakım, yakınlık ve kontrol olmak üzere ilgili babalığın üç özelliği bulunmaktadır. Babanın çocuğun bakımıyla ilgilenmesi demek çocuğun beslenmesinden temizliğine, eğitimden sağlık hizmetlerine erişime kadar olan tüm süreçlere aktif olarak katılım sağlaması olarak ifade edilmektedir. Kontrol süreci babanın çocuğunu olduğu gibi kabul etmesi, çocuğa uygun yöntemlerle disipline etmesiyle birlikte pozitif anlamda çocuğa davranış kazandırmasıdır. Babanın çocuğuna karşı yakınlık sürecinde ise babanın çocuğuna karşı beslediği sevgi ve mutluluk duyguları, rehberlik yapma, çocuğuyla birlikte yapmış olduğu oyun oynama aktiviteleri şeklinde olan yaklaşımlar yakınlık olarak belirtilmektedir. Çocuk bakımı ve ev işleriyle ilgili erkeklerin eşlerine yardımcı olan sıfatıyla değil, eşleriyle birlikte bu işleri yapan eşitlikçi ilişkilerin içine girmesinin, ataerkil yapıdan beslenen erkeğin cinsiyetçi rollerini ve babalık davranışlarını olumlu yönde etkileyeceği ifade edilmektedir. İlgili babalığa doğru yönelimin orta sınıf ailelerde evin tek ekmek getiricisi görevinin erkekte olduğu aile modelinin değişime

uğramakla birlikte toplumun babaya yüklemiş olduğu sert ve sorgulanmaz, ataerkil, mutlak gücü elinde bulunduran baba imgesinin gerilediği, daha çok çocuklarına ilgi gösteren ‘candan baba’ imgesinin görünür hale geldiği belirtilmektedir. Yapılan çalışmalarda, ilgili babalığın yaygınlaşmasının çocuk gelişimine ve kadının kendisini gerçekleştirmesine olumlu katkılarının olacağına işaret edilmektedir (AÇEV, 2017, s:15,19).

2.3.2. Babalık rolü algısı

Erkeklerin erkeklikleriyle hesaplaştıkları bir dönem olarak görülen babalık süreci, “erkekliğin temize çekildiği, olumsuz görülen özelliklerin terk edildiği, evlilikte henüz keyfi olan, ancak babalıkla birlikte zorunlu hâle gelen bir değişim süreci” olarak belirtilmektedir. İfade edilen babalık söylemlerinde ise geçmişte “sorumsuzca, korkusuzca” sergiledikleri davranışları artık sergilemedikleri, “örnek olmak zorunluluğu” ile hareket ettikleri, artık “bireysel davranmaktan kaçındıkları” bir dönem olarak görülmektedir (Tol ve Taşkan, 2018, s:20).

Ailenin ekmeğini kazanma rolü toplumun erkeklere biçmiş olduğu bir roldür. Sosyal hayatta ve iş hayatında erkeğin saygınlığını koruması için ekonomik anlamda güçlü olma ve ailesini iyi koşullarda yaşatma zorunluluğu hissettiği belirtilmektedir. Erkeklere yönelik toplumsal kalıp yargıların erkekleri evden uzaklaştırdığı, zamanının çoğunu daha çok iş yerinde geçirdiği, dolayısıyla eve yabancılaştığı ve çocuklarıyla yeterince zaman harcamadığı ifade edilmektedir (Dökmen, 2010, s:220). Babalık, biyolojik erkek olmaktan ziyade toplumun babalık ve erkeklik kavramlarına yüklemiş olduğu anlamlarla şekil bulmaktadır (Mercan ve Şahin, 2017, s:3).

Aytekin ve arkadaşları (2016), çalışma grubunu oluşturan çocuklarla yapmış olduğu çalışmada çocukların “Baba kimdir?” sorusuna vermiş oldukları cevaplarda çocukların %16,2’si babayı işe giden meslek sahibi şeklinde, %10’u olumlu manada duygusal özellikler gösteren kişi olarak tanımlamış ve %9,8’i ise baba hakkında para getiren kişi tanımında bulunmuştur. Kavramsal olarak babanın, toplumsal açıdan değerlendirildiğinde evin direği ve koruyup kollayan kişi olarak nitelik kazandığı görülmektedir. Türkiye’de yapılan çalışmalarda babalar para kazanma rolünü kendileri için önemli bir gösterge olarak görmektedir (Evans, 1997; Ögüt, 1998; akt. Kuzucu, 2011, s:80). Anne, baba ve çocuğa atfedilen roller içinde yaşanan toplumun hâkim değerlerine ve ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir (Zeybekoğlu, 2013, s:83). Babası

evden çıkan çocuklara çoğunlukla “baba para getirecek, baba para kazanıp mama alacak” şeklinde söylemlere çocuk bireylerin aşına olduğu dolayısıyla baba algılarının şekillenmesinde toplumsal özelliklerin yansımalarının görülebileceği belirtilmiştir. Dolayısıyla çocuklardaki baba algısının gelir getiren ya da işe giden kişiler olarak ifade edilmesinde var olan toplumsal değerlerden etkilenildiği ifade edilmektedir (Aytekin ve ark., 2016, s:174).

Düşük gelirli anne ve babaların rol algısını öğrenmek için Summers ve arkadaşlarının (1999) yapmış olduğu çalışmada, babalık rol algısıyla ilgili şu sonuçlara varılmıştır: gelir sağlar, gezdirir, çocuklarıyla çeşitli oyun aktiviteleri yapar, çocuğunu eğitir, disipline eder, koruyucudur, çocuğa sevgi verir ve bakımıyla ilgilenir şeklinde bilgiler elde edilmiştir.

Tol ve Taşkan (2018), babalık algısıyla ilgili kavramların belirli ağırlık noktalarında kümelendiğini söylemekte ve ağırlık noktalarına göre babalık algısını şöyle sıralamaktadır:

“Geçim Sağlama: İhtiyaçları karşılama, çalışma, sorumluluk alma, eve ekmek getirme,

Yeni Sorumluluklar Alma: İlgilenme, sevgi, destek olma, arkadaş olma,

Otorite Olma: Güçlü, dayanak, aile reisi, otorite olma,

Sahip Çıkma: Koruma kollama, namusuna sahip çıkma, bir arada tutma, örnek olma şeklinde ifade etmektedir.” (Tol ve Taşkan, 2018, s:10).

Görüldüğü üzere toplumun baba algısının babaların geçim sağlama rolünün halen en önemli rol olduğunu göstermektedir.

Çocukların anne ve babalarına yönelik algılarının öğrenilmek istenildiği bir çalışma yapan Aytekin ve arkadaşları (2016), çocukların anneyi mutfak ve ev işleriyle özdeşleştirirken babayı daha çok televizyon başında, salonda vakit geçiren kişi olarak tanımladığını ortaya koymuştur. Çalışmada, yapılan çocuk tanımlamalarının geleneksel toplumsal cinsiyet algısını yansıtan tanımlamalar olduğu da görülmüştür. Baba ve çocuk ilişkisine bakıldığında ise çocukların babalarıyla en çok mutlu olduğu ve yapmak istediği etkinlikler sırasıyla oyun oynamak, birlikte bir şeyler izlemek ve babasıyla birlikte gezmeye çıkmak olarak ifade edilmiştir.

Babanın çocuğuyla geçirmiş olduğu zaman dilimi daha çok fiziksel etkinlik ve oyunlarla ilgiliyken annenin çocuğuyla geçirmiş olduğu zaman dilimi ise daha çok çocuk bakımı ve beslenmesiyle ilgili olmaktadır (Belsky, 1979; akt. Kuzucu, 2011, s:82). Babalar çocukları için oyun arkadaşı olarak görülürken anneler temel güven kaynağı olarak görülmektedir (Lamb, 1997; akt. Kuzucu, 2011, s:82). Her ne kadar babaların çocuk bakımı konusunda istekli olduğu ifade edilse de bu görevin genelde kadınlara özelde ise annelere ait olduğu görüşü halen hâkim bir düşünce olarak geçerliliğini korumaktadır. Dolayısıyla çocuk bakımının kadınlara atfedilmesi ve annelik görevi olarak görülmesi babaların bu rolü benimsemelerini zorlaştırmaktadır. Geçmişe dönük çocuk bakımı konusunda artan bir baba katılımı olsa da bu katılım olumsuz etkileyen geleneksel cinsiyet rollerinin belirleyici olduğu ifade edilmiştir (Kuzucu, 2011).

Kocatepe ve Bilgi'nin (2018) çalışma grubunu oluşturan Batı Karadeniz'de yaşayan on beş kadınla yapmış oldukları anlatı çalışmasında baba figürü, güvenilen korumacı bir kişilik olarak tanımlanmıştır. Baba daha çok dış alanla ilişkilendirilmiş, çocuklarıyla gezen, eğlenen ve sosyal etkinlikler içinde olan kişi olarak tarif edilmiştir. Yapılan anlatı araştırmasının devamında anneler, çocuğun bakımı ve ev işlerini kendine ait görürken babayı da çocuklarıyla hemhal olan gerektiğinde eşinin yanında ona destekte bulunan şeklinde belirtmiştir. Öne çıkan baba tanımlamalarında toplumsal yargıların belirleyici olduğu, cinsiyetçi yargıların da yeniden üretildiği görülmektedir (Kocatepe ve Bilgi, 2018).

Kadın ve erkeğin birbirini tamamlaması anlayışı üzerine kurulan geleneksel aile yapısı, anne ve babanın sorumluluk alanını daraltmaktadır. Bu daralma erkeklerin babalık rollerine de sirayet etmektedir. Erkelere öğretilen rol sadece hayatı idame ettirmesidir. Erkeği otoriter bir hale dönüştüren cinsiyetle ilgili geleneksel kalıp yargılar, erkeği ailenin reisi, sahip olduğu malların ve yaşadığı toplumun efendisi yapmaktadır. Çocuk bakımı ve sorumluluğu, annenin görevi sayıldığından bu rollerin bir baba tarafından yerine getirilmesi erkeklik statüsünün kaybı olarak algılanabileceğinden, bu durum babaların evden ve çocuk bakımından uzaklaşmasına neden olmaktadır (Beyazıt ve Mağden, 2015). Toplumsal cinsiyet rolüne göre geleneksel olarak baba, finansal aktör olarak belirlenirken anneye de çocuk bakımı ve aile yaşamını sürdürme sorumluluğu yüklenmektedir (Mercan ve Şahin, 2017, s:3).

Ataerkil yapıdan beslenen Türk toplumunun aile yapısında, babanın otoritesi önemli bir yer tutmaktadır. Geleneksel baba rolü, evin geçimini iyi bir şekilde sağlayan, ailesi üzerinde sıkı bir disiplin sahibi olan ve ara ara çocuklarıyla oyun arkadaşlığı kuran özelliklere sahiptir. Dolayısıyla ataerkil yapıdan beslenen erkeklerin babalık rol algısının bu yönde şekillenmesinde payı büyüktür. (Feldman ve diğ. 1983; akt. Şahin ve Demiriz, 2014, s:275). Annelerin iş hayatına atılması ve gerçekleşen doğumun üzerinden fazla bir süre geçmeden tekrar çalışma hayatına dönmek zorunda kalmaları, babaların çocuğun hayatında yalnız “ekmek parası kazanan” “disiplin sağlayan” kişi olmaktan öte çocukla ilgili daha farklı sorumluluklar almaya, çocukla yakınlaşmaya ve çocuk yetiştirme sorumluluğunu birlikte paylaşmaya zorlamaktadır (Kuruçırak, 2010, s:9). Erkeklerin ev işlerini eşleriyle ortak bir sorumluluk altına girerek yapmasının zorlayıcı sebeplerinden birisi, kadının iş hayatına dâhil olmasıyla oluşmuştur. Dolayısıyla günümüz babalarının önceki baba profilleriyle kıyaslandığında çocuklarının ihtiyaçlarına daha duyarlı babalar olduğu söylenebilir (Beyazıt ve Mağden, 2015, s:212). Erkeğin geleneksel baba rolünün yerine günümüz değerlerine uygun bir baba rolünü almasında annenin ev idaresi ve ev dışındaki işini birlikte yürütmesinin toplum tarafından kabul edilebilirliğinden kaynaklanmaktadır. Bu durum, geleneksel baba rolü ve anne rolünün bir karışımı olan yeni baba rolünü ortaya çıkarmıştır (Kuzucu, 2011, s:80). Babalığın günümüzde geçirdiği rol değişikliklerinin etkisiyle iyi baba olmanın “eve ekmek götüren” babadan çok “ilgili baba” tanımıyla özdeşleştirildiği dolayısıyla babanın aileyi ekonomik açıdan desteklemekle birlikte duygusal olarak da destekleyen bir role sahip olduğu ifade edilmektedir (Tichenor ve ark., 2011; Genesoni ve Tallandini, 2009; akt. Beyazıt ve Mağden, 2015, s:211). Toplumsal yaşamdaki değişimlerin babalık rolünü de değiştirdiği görülmektedir. Toplumun ve kültürel yapının baba beklentisi sadece evin geçimini sağlayan baba iken günümüzde bu beklenti çocuğun yaşantısına katılan babaya dönüşmüştür. Ailedeki rol paylaşımının biyolojik bağla olmadığını, kültürel ve ekonomik bağların bir sonucu olarak oluştuğu ifade edilmiştir (Kuzucu, 2011, s:80).

Zeybekoğlu (2013) yapmış olduğu çalışmasında, anne ve babalarının eğitim düzeyinin baba adaylarının babalığa ilişkin tutum ve davranışlarının oluşması ve gelişmesi sürecini etkilediğini belirtmiştir. Başka bir çalışmada ise üniversiteyi bitiren babaların diğer babalara kıyasla çocuğun bakımı ve çocukla ilgilenilmesi konularında kendilerini daha donanımlı seviyede gördüğü ifade edilmiştir (Kuruçırak, 2010).

Altın'ın (2014) yapmış olduğu araştırma sonucunda ise babaların eğitim düzeyi artıkça çocuklarına karşı davranışlarında demokratikleşme düzeylerinin de arttığı ve eğitim düzeyi yükseldikçe eşlerine çocuk yetiştirme konusunda rol paylaşımlarının çoğaldığı sonucuna varılmıştır. Günümüzde kabul gören farklı babalık modelleri olmakla birlikte hâkim olan babalık modeli, evin geçimini sağlayan babalık modelidir. Ancak eğitim ve gelir düzeyi artışına bağılı olarak ev işleri ve çocuk bakımıyla ilgili sorumlulukları eşleriyle paylaşan babaların sayısı da artmaktadır. Şimdiki toplumların babalık uygulamaları, geleneksel ve modern babalık uygulamalarının bir arada yer aldığı uygulamalardır (Zeybekoğlu, 2013, s:118).

Tol ve Taşkan (2018) yapmış olduğu araştırmasında Erkeklik ve Babalık kavramlarının toplum nezdinde nasıl bir düşünceye sahip olduğu, bu kavramlar etrafında şekillenen toplumsal algıyı ve toplumda mevcut babalık hallerini ortaya koyabilmek amacıyla bazı sonuçlara varmıştır. Yapılan araştırma sonucunda toplumda en fazla “geleneksel baba” özelliklerinin olduğunu bunu “yeni geleneksel babaların” takip ettiğini, diğeri bir çoğunluk ise “hevesli veya gayretli baba” oranlarından meydana gelmektedir. Toplumda en az oranı ise “çizgi dışı babalık” oluşturmaktadır. Aynı çalışmanın devamında Tol ve Taşkan (2018, s:55), “babalık kategorileri”yle ilgili özelliklerde babalık hali, ihtiyaçları ve uygulamaları tablo 5’te aşağıda gösterilmektedir:

Tablo 5: Babalık kategorilerinin özellikleri

Babalık Kategorisi	Babalık Hâli	İhtiyaçlar/ Motivasyonlar	Uygulamalara Notlar
Cizgi Dışı Babalık	-Ev işlerinde ve çocuk bakımında eşit sorumluluk alıyor. -Kız/oğlan çocuk ayrımı yapmıyor, çocuklarla ilgili ve yakın ilişki kuruyor. Kalıp yargılar ortadan kalkmış. -Kendini geliştirmek istiyor. Kaynaklara ulaşıyor. -Otoriter değil ve cezalandırma yöntemleri kullanmıyor. -Toplumsal cinsiyet perspektifine sahip.	-Motivasyonu yüksek. -Bu alandaki yaklaşımlarını paylaşabileceği bir çevre içerisinde olmaya ihtiyaç duyuyor.	-Toplumda temsili çok düşük. -Çalışmalarda hedeflenmesine gerek olmamakla beraber, bazı iyi örnekler anlatılabilir, öncü çalışmalarda iş birliği yapılabilir.
Gayretli Babalık	-Ev işlerinde ve çocuk bakımında aşağıdaki kategorilerden daha fazla sorumluluk alıyor ve bunu bir görev hissiyle yapıyor. -Kız çocuğunu güçlü ve güvenli büyütmek istiyor, ilgilenmede ve birlikte zaman geçirmede kız çocuk/oğlan çocuk ayrımı yapmıyor. Kalıp yargılar güçlü. -Kendini geliştirmek istiyor. Kaynaklara ulaşıyor. -Mesafeli değil, otoriter değil, çok az cezalandırma yapıyor. -Toplumsal cinsiyet perspektifine sahip.	-Çocuklarla ilgili somut fayda görmek, çocuk gelişimi konusunda harekete geçmeye motive ediyor. -“Becerememek” ve eşlerin zorlamaması, ev işleri ve çocuk bakımına katılımın önündeki engel olarak sunuluyor.	-“Becerememe” gerekçesine kaçışlar mevcut, bilgi ve pratik donanımının artırılmasına ihtiyaç duyuyor. -İtibarının yükseltilmesi, özgüvenini artırabilir.
Hevesli Babalık	-Ev işlerine ve çocuk bakım işlerine keyfi ve gönüllü olarak katılıyor. -Kız çocuğunu güçlü ve güvenli büyütmek istiyor, kız/oğlan çocuk ayrımı var ama zayıflıyor. Kalıp yargılar güçlü. -Kendini geliştirmek istiyor, bunun için bir adım atmıyor. -Mesafeli değil, otorite azalmış, ama otorite olumlu görülüyor. -Toplumsal cinsiyet eşitliği nosyonlarıyla tanışıyor.	-Kız çocuklarını güvende tutma ihtiyacı dayanak noktalarını oluşturuyor. -Kendi babalarından farklı olmaya çalışıyorlar. -Toplum baskısından yakınıyor ancak adım atmasına engel değil. -“Becerememek” bir bahane olarak kullanılıyor. -Teknoloji önemli bir endişe kaynağı	-Hevesli babalar öğrenmeye ve gelişmeye açık. -Kız çocuklarının şiddet veya cinsel taciz ile karşılaşmaları endişesi güçlü. -Çabalarının kendi topluluğu içerisinde meşru görülmesine ihtiyaç duyuyor. Becerememe bahanesine yönelik bilgi ve pratik donanımı artırılabilir. Böyle bir donanım kazanmaya açıklar. -Çocuklarla iletişimlerini güçlendirme ihtiyaçları var.
Yeni Geleneksel Babalık	-Ev işi yapmıyor. Çocuk bakımına sınırlı katılım gösteriyor. Bu durumu meşru görmese de böyle bir ihtiyaç duymuyor. -Çocuklarla mesafe azalıyor, otorite zayıflıyor ancak otoriterlik olumlu görülüyor. -Kız/oğlan çocuk ayrımı güçlü, ancak kız çocuklarına düşkün, kızlarını seviyor, karşı koyamıyor. Kalıp yargılar güçlü. -Toplumsal cinsiyet perspektifi bulunmuyor.	-Toplum baskısına karşı duyarlı. -Toplumsal önyargılar adım atmasını engelliyor. -Teknolojinin çocuklarla iletişimi kestiği düşünülüyor. Çocukların dünyasına girememekten yakınıyor.	-Kendi ilgisi ve girişimi yok. Çocuk gelişimine yönelik bilgi ve donanım ilgilerini çekebilir. -Hevesli babalarla temas bu ilgiyi tetikleyebilir. -Kız çocuklarının babalarını iknasını açıklar. Kız çocuklarını koruma ihtiyacına yönelik mesajlara açıklar. -Çocuklarla iletişimlerini güçlendirme ihtiyacına yanıt verilebilir.
Geleneksel Babalık	-Ev işine/çocuk bakımına katılmıyor. Bunu meşru görüyor. “Kadın işi” olarak değerlendiriyor. -Çocuklarla mesafeli ve otoriter. Geçmişteki babalara özlüm duyuyor. Otorite güzellemesi yapıyor. -Kız çocuk/oğlan çocuk ayrımı güçlü. Kalıp yargılar güçlü. -Toplumsal cinsiyet perspektifi bulunmuyor.	-Direnci hayli katı. Günümüz toplumunu “yozlaşmış” görüyor. -Teknolojinin baba otoritesini aşındırdığını düşünüyor. -Ergenlik kaygı uyandırıyor.	-Dinî/kültürel referanslara bağlılar. -Müslüman kanaat önderleri yoluyla dolaylı erişime açık olabilirler. -Çocuklarının teknoloji ile ilişkisi ve ergenlik dönemlerine yönelik kaygılar bu grubun çocuk gelişimi alanında en ilgili olabileceği alanlar.

(Tol ve Taşkan, 2018)

2.4. Engelli Babalar

Bu başlık altında çalışmaya konu olan fiziksel engelli babalık olgusu ve babalar anlatılmaktadır.

2.4.1. Fiziksel engelli babalar

Hastalık tasvirlerinin yetenek deneyimi, engelli kişinin zorluklarını tasvir etmelidir. Kendilerine yönelik ayrımcılık ve ön yargılara karşı sosyal baskılarla mücadele etmek ve benlik saygısını korumak için engellilerin kendi kaderlerini tayin etme hakları vardır. Engelliler hakkındaki tartışmalardan endişe duyan bir toplumda engellilik mücadelesi istismar edilebilir, toplumsal değişim ve engellilik deneyimini susturabilir. Ancak engellilerin deneyimlerini paylaşmaya istekli olmaları toplumsal baskıya karşı toplu mücadeleyi güçlendirebilir. Engellilik tanımıyla ilgili toplumun geleneksel yorumunu kökünden sökmeye yönelik çabalar, engelli babaların ailelerini nasıl algıladıklarını anlamak, ebeveynlik süreci ve çocuklarıyla gelişen ilişkilerini de anlamamıza yardımcı olacaktır (Duvdevany ve ark., 2008, s:1022).

Engelli babaların anlama biçimlerine ilişkin bilgi geliştirmeyi amaçlayan bir proje araştırmasında engelli babalarla ilgili bazı bulgular sunulmaktadır. Engelli babaların babalığa yükledikleri kimliklerin ve anlamların nasıl ortaya çıktığı ve engelli babaların babalığı nasıl deneyimlediklerini ve uyguladıklarını günlük bazda ortaya çıkaran özellikle üç temanın öne çıktığı belirtilmektedir.

İlk olarak baba kimliğinin bozulması bağlamında ailede geçimini sağlayanlar olarak yeniden ifade edilmesi,

İkincisi, erkeklerin babalık uygulamalarının engellilik bağlamında uyarlanması,

Üçüncüsü, engelli babaların deneyimleri özellikle baba olarak kabul edilmeleri konusunda.

Araştırmanın temel amacı engelli babalara odaklanarak babalık ve ebeveynlik etrafındaki gündemlerle mevcut politikaya katkıda bulunmaktır. Evin geçimini sağlayan erkek toplumu bağlamında evlilik, başlangıçta eşi için daha sonra çocukları için erkekler ekonomik sağlayıcı rol üstlendiler. Ekonomik, sosyal ve ahlaki olduğu sürece evin geçimini sağlayan erkek modelinin temelini oluşturan koşullar korunmaya devam etti ve bu koşullarda kocaların ve babaların görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye

devam ettikleri görülmüştür (Kilkey, 2007, s:17). Pini ve Conway (2017, s:268) yapmış oldukları çalışmada erkeklerin çoğunluğunun oluşturduğu babalık söyleminin iki baskın karakterinin ekmek kazanma ve spor olduğu ifade edilmektedir. Dolayısıyla babaların dışarı çıkması ve fiziksel yönüyle güçlü olması gerektiğine vurgu yapılmaktadır. Erkekliğe dair ulusal söylemler içinde yaşayan engelli erkeklerin özellikle kırsal alanda yaşamış oldukları olumsuz etkiler istihdam olanakları, spora erişim ve dış mekânların kısıtlılığıdır (Pini ve Conway, 2017, s:268).

Babalık tarihsel süreçte temel olarak ekonomik daha kesin bir dille ekmek kazanma terimleri içinde kullanılmıştır. Bedensel açıdan oluşan bozulmanın bağımlılıkla eşitlendiği bir söylem bağlamında engelli babalar görünmez kılınmıştır. Erkeklerin aile ile ilişkisinde babaların aile yaşamına daha geniş katılımında artan ilgi ve bunun merkezinde yer alan ücretli iş ve bakım konularının olduğu ancak engelli babaların herhangi bir konuya dâhil edilmediği ifade edilmektedir (Kilkey, 2007, s:2).

Babalar arasındaki çeşitliliği ortaya çıkarmak için yapılan çalışmalarda engelli babaların gündeme getirilmesi dikkat çekici olduğu için özellikle önemlidir. Hızla değişen araştırma gündemleri giderek babalar arasındaki çeşitliliği ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Buna rağmen babalar arasındaki farklılık boyutu olarak engellilik çok az dikkat çekmiştir veya hiç dikkate alınmamıştır. Sadece engelli babaları ihmal eden babalık araştırması değil, ilgili tüm çalışma organlarında bu konu üzerinde bir çalışma gerçekleştirilmemiştir. Erkekler üzerine babalık ve engellilikle ilgili araştırılan konular değişen derecelerde olsa da yetersiz bir çalışmadır. Ele alınan bu temalarda ortaya çıkan sonuç, bu temaların birbirinden ayrı düşünülmesi ve engelli babalara ayrı bir kategori olarak odaklanması gerektiğidir. Babalar söz konusu olduğunda engellilikle ilgili literatür de yetersiz kalmaktadır. Literatüre bakıldığında engelli ebeveynler üzerine yapılan çalışmaların olduğu görülmektedir. Ancak çok nadir olarak anneleri ve babaları birbirinden ayrı tutan çalışmalar da bulunmaktadır (Kilkey ve Clarke, 2010, s:7). Babalık bağlamlarının ve deneyimlerinin heterojenliği konusunda artan farkındalığa rağmen babalar arasındaki farklılığın bir boyutu olarak engellilik çok az ilgi görmüştür. Daha geleneksel babalık kimliklerini ve uygulamalarını yeniden ifade etme açısından elde edilen bulgular, yetersizlik ve engellilik konumları ile babalık uygulamalarının hem kısıtlayıcı hem de fırsatçı olabileceği belirtilmiştir. Engelliliğin diğer önemli sosyal bölünmelerle kesişmesine rağmen özellikle aile ve çocuk refahı politikası ve uygulama gündemlerini bilgilendirmek için engelli babaların ortak deneyimlerine odaklanan daha

fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır (Kilkey ve Clarke, 2010). Son olarak babalık üzerine yapılan araştırma ve incelemeler, babalığın çeşitli bağlamları, engelliliği ilgili bir boyut olarak tanımlamıyor. Ancak ebeveynlik gibi alanlarda yapılan politika gündemlerinde iş uzlaşması, aile hayatı ve çocuk refahı babaların önemini giderek daha fazla vurgulamaktadır. Araştırma gündemleri modern dünyadaki çeşitliliği ortaya çıkarma ihtiyacını vurgularken babaların engellilik durumunun gündeme getirilmesi fırsatının kaçırılmaması, engelli babaların bu çerçeveye alınması gerektiği ifade edilmiştir. Orantısız bir sosyal dışlanma riski altında olan engelli babalar ve aileleri, başlı başına önemlidir ve bunların önemi sayısalın ötesine geçmektedir. Genel olarak engelli yetişkinler arasında yüksek oranda gelir yoksulluğu ve iş gücü piyasası dezavantajlarının yanı sıra daha fazla ayrımcılık deneyimleri de yaşanmaktadır. Engelli babaların deneyimlerini ve ihtiyaçlarını tam olarak anlamadan bu tür sorunlara meydan okumak uygun tepkilerin geliştirilmesini engelleyecektir. Engelli babaları anlaşılması da babalık sürecinin önemli bir parçasıdır (Kilkey ve Clarke, 2010, s:3). Yapılan bu araştırmalarla babaların fiziksel ve başka bozukluklarıyla ilgili eksikliklerin giderilmeye çalışılması amaçlanmıştır. Engelli babalar da normal sağlıklı babalar gibi ekmek kazanmayı önemli görmektedir. Ancak babaların yaşamış oldukları fiziksel engellilik deneyimi, tam zamanlı ücretli çalışmayı birçokları için sorunlu hale getirmektedir (Kilkey ve Clarke, 2010, s:139).

Ailelerde baba figürü yerleşik bir konumda yer almadı. Aynı zamanda babalar ailede olumlu bir güç olarak inşa edildi ancak çocuklarının yetiştirilmesinde çok fazla bir katkıları olmadı. Bununla birlikte baba katılımın tam olarak neyin oluşturması gerektiği belirsiz bırakılmıştır. Babaların gelir getirici rolünün dışına çıkarak çocuklarına rehberlik ve rol modeli görevinin olduğu da ifade edilmiştir. İş, aile hayatı ve ebeveynlik gündemini uzlaştırmak amacıyla baba katılımı daha anlamlı bir durum kazanabilmektedir (Kilkey, 2007, s:21).

Engelli babalarla ilgili yapılan araştırmaların spesifik olarak üç amacı vardır. İlk önce engelli babalarla ilgili bilgiyi geliştirmek özellikle babalığı nasıl anladıkları ve ‘yeterince iyi babalık’ kavramı hakkında ne düşündükleri? Bu kavram normatif fikirlere nasıl uyuyor? “Yeterince iyi” kavramlarının bazı yolları nelerdir? Babalık engelli babalar arasında ve hangi faktörlere göre farklılık gösterir?

İkincisi, baba kimliklerinin ve anlamlarının nasıl devre dışı bırakıldığına dair bilgiyi geliştirmek. Babaların babalığa bağlanma biçimlerinin ortaya çıkışı ve zamanla yeniden yapılandırılmasında özellikle şu roller etkili olmaktadır: Bozulma, engellilik, ayrımcılık deneyimleri, sosyo-ekonomik koşullar (konut, gelir ve ücretli çalışma durumu vb.), önemli yaşam olayları (engellilik durumu, aile hayatı, ücretli işteki değişiklikler gibi), onların kendi babalık deneyimi, diğer önemli kişiler (çocuğun/çocukların annesi, şimdiki eş, çocuk, daha geniş aile ve sosyal ağlar).

Üçüncüsü, engelli babaların babalığı nasıl deneyimledikleri ve uyguladıkları hakkında bilgiyi geliştirmek. Özellikle gündelik hayatlarında baba olarak ne yapıyorlar? Babalık yapmalarını ne destekler? Onları engelleyen nedir, istedikleri gibi bir babalık mı? (Kilkey, 2007, s:21).

Ekmek kazanan erkek rolündeki performansları üzerine görüşülen babaların çoğu, engelli olmanın getirdiği bazı kısıtlamaların olduğunu ifade etmiştir. Yapılan araştırma esnasında babalardan biri hariç hepsi ya çalışmıyordu ya da çok az parası vardı. Erkekler ile yapılan önceki araştırmalar kimlikleri tehlikeye atılmış, erkeklik görevini yerine getiremeyenlerin yaşadıkları zorlukları ortaya çıkarmıştır. Bu araştırmaların çoğu erkeğin beklentilerinde bir isteksizlik olduğunu tespit etti. İşsizlik nedeniyle evin geçimini sağlamak zorunda olan erkeğin beklentilerinde isteksizlik. Kimliklerini ve rollerini yeniden değerlendirmek yönüyle çocukların ve evin bakımına daha fazla dahil olmaya karşı isteksizlik olduğunu bulmuştur. Bu çalışmada görüşülen engelli babaların baskın anlatıları kendilerini “evde kal” ve “uygulamalı” babalar olarak tanımlamasıdır (Kilkey, 2007, s:24-25). Engelli babalarla yapılan görüşmelerde en çok zorlandıkları durumun engelli bir baba olarak değil, evde oturan bir baba olarak kalmasıdır. Engelli babalar bu durumu bir erkeklik kaybı olarak görmektedir (Parchomiuk, 2014, s:238).

İngiltere’de yapılan bir araştırmada erkeklerin, ailenin geçimini sağlayan kişi olma yeteneğinin kaybedilmesi onların benlik saygısını olumsuz yönde etkileyebileceği sonucu bulunmuştur (Kilkey ve Clarke, 2010). İsrail’de fiziksel engelli Yahudi erkekler üzerine yapılan bir araştırmada, engellilere yönelik olumsuz sosyal tutumlar ve bunların babalık stratejilerini nasıl etkilediğini öğrenmek istemişlerdir. Fiziksel engelli babaların yetersizlikleri nedeniyle çocukları tarafından kabul edilememesi korkularının olduğu ancak çocuklar tarafından reddedilme korkusunun kanıtlanmış bir yanlış olduğu yapılan araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır (Duvdevany ve ark., 2008).

Babalık, annelik ve engellilik üzerine yapılan araştırmalar ebeveynliğin cinsiyetçi bir uygulama olduğu gerçeğini yansıttığını, iyi babalığı ve anneliği neyin oluşturduğuna ilişkin geleneksel cinsiyete dayalı normlar; babalığı fiziksel aktiviteler ve oyunla bağlantılı gösterirken bakım ve beslenmeyi ise annelikle bağdaştırmaktadır (Selander ve Engwall, 2021, s:137).

Bağımsız bir yetişkin olarak hayatını idame etmek isteyen engelliler için istihdam ve ebeveynlik konusu merkezî öneme sahiptir (Olsen ve Clarke, 2003, s:103). Engelli ebeveynlerle yapılan bir araştırma görüşmesinde fiziksel engelli bir baba, uyuyan çocuğunu yatağa götüremediğinden dolayı üzüntü ve pişmanlık duyduğunu ifade etmiştir. Fiziksel engelli bir babanın çocuğu için bir şey yapamama durumu, tam olarak dâhil olma yeteneklerinin kapsamına ilişkin endişelerini dile getirmesi yaşamış oldukları tükenmişliklerin bir sonucudur (Olsen ve Clarke, 2003, s:136-137).

Engelli ebeveynlerin toplum içerisinde sahip olduğu engelleriyle ilgili yaşamış oldukları sorunlar bulunmaktadır. Engelli babalar aileleriyle birlikte yoksulluğu yaşamakta çünkü iş bulamıyorlar, istihdam olanakları kısıtlı, yüksek tedavi giderleri var, kamusal yaşamdan beklentileri kısıtlı, halka açık yerlere erişimde zorluklar yaşamakta, bilgiye erişimde kısıtlamalar, sosyal izolasyon, çevreleri tarafından yeteri kadar destek görememeleri olarak sıralanmıştır (Parchomiuk, 2014, s:238).

Olsen ve Clarke (2003, s:143) engellilerin, çocuklarına ebeveynlik yaparken ihtiyaç duydukları desteğin tüm ebeveynlerin ihtiyaç duyduğu destek türünden farklı olmadığını ve ihtiyaç duydukları temel gereksinimlerin kesinlikle şunları içermesi gerektiğini belirtmiştir:

- Yeterli gelir,
- Tüm aile üyelerinin ihtiyaçlarını karşılayan konutlar,
- Uygun gayriresmî destek,
- Çocukların bakımına ara verme fırsatı,
- Çocukların eğitiminde aktif rol alma fırsatı,
- Bir aile olarak dışarı çıkma fırsatı,
- Çocukların karşılaştıkları sorunlarla örneğin zorbalıkla başa çıkma fırsatı,

- Kamu, özel ve gönüllü tesislere erişim yeteneği.

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Modeli

Fiziksel engelli babaların babalığı nasıl algıladıkları ve deneyimlediklerini öğrenmek amacıyla yapılan bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bu konuyla ilgili daha önce araştırma ve çalışma yapılmamış olması, konu ile ilgili bağımsız değişkenler ve parametrelerin belirsizliği ve araştırmacının anlama çabası yöntem olarak nitel yöntemin tercih edilmesinde belirleyici olmuştur.

Yıldırım ve Şimşek (2018, s:41) nitel araştırmayı; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal bir ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konması olarak tanımlamıştır. Nitel araştırmanın ortak özellikleri; doğal ortam, doğrudan veri toplama, zengin betimlemelerin yapılması, sürece yönelik, tümevarımsal veri analizi, katılımcının bakış açısı ve araştırma desenlerindeki esneklik (Fraenkel ve Wallen, 2006; McMillan, 2000, akt. Büyüköztürk ve ark., 2020, s:253) olarak açıklanmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında fiziksel engelli babanın babalık algısı, engellilik deneyimi, evlilik tecrübesi, aile ilişkileri, çalışma durumu, nasıl bir baba olmak istediği ve mevcut sosyal politikalara yönelik değerlendirmeleri bağlamında babalığı nasıl algıladıkları ve deneyimledikleri ele alınmıştır.

Araştırma engelli bireylerin babalık algı ve deneyimlerini anlamaya yönelik olduğu için veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu: Önceden geliştirilmiş sorularla birlikte ilgili alanda derinlemesine, açık uçlu soruların bir arada olduğu görüşme türüdür. Görüşme soruları araştırmacı tarafından hazırlanan görüşmenin teknik detaylarının da yer aldığı (tarih, saat, yer, görüşülen kişi, görüşme notları) yarı yapılandırılmış görüşme formu içerisinde yer alır. Görüşülenin kendini ifade etmesi, analizin kolaylığı derinlemesine bilgi alması açısından araştırmacıya avantaj sağladığı gibi dezavantajları da bulunmaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2020). Maliyet, zaman, olası yanlışlık, kayıtlı veya yazılı bilgileri kullanamama, zaman ayırma güçlüğü, gizliliğin ortadan kalkması, soru

standardının olmayışı ve bireylere ulaşma güçlüğü gibi zayıf yönleri de bulunmaktadır (Yıldırım, Şimşek, 2018).

Yarı yapılandırılmış görüşme soruları babalık algısı, aile içindeki roller ve fiziksel engelli baba olmak üzere 3 ana tema altında toplanmıştır. Araştırma soruları şu şekildedir:

Babalık Algısı

- Erkek olmak ne gerektiriyor? (Ne bekleniyor sizden?)
- Neden baba olmak istediniz? (Kız çocuk ya da erkek çocuk olsun gibi bir isteğiniz var mıydı?)
- Baba olmayı nasıl tanımlarsınız?
- Baba olmak sizce öğrenilen bir şey mi? (Baba olmayı siz nasıl öğrendiniz? Bir erkek/baba olarak örnek aldığınız kişiler var mıydı? Nasıl özelliklere sahipti?)
- İlk kez baba olduğunuzda neler hissettiniz? (Duygularınızı ifade edebildiniz mi? Ailenize bir bebek katıldığında aile içinde rol ve sorumluluklarda ne tür değişiklikler oldu?)

Aile İçindeki Roller

- Bir erkek olarak aile içerisinde ne tür sorumluluklarınızın olduğunu düşünüyorsunuz?
- Aile yaşantınızı nasıl değerlendiriyorsunuz? (Kadın-erkek arasındaki ilişkiler, rol dağılımı)

Fiziksel Engelli Baba Olmak

- Ne zaman engelli oldunuz?
- Engelli olduğunuzu nasıl öğrendiniz? (İlk öğrendiğinizde neler hissettiniz? Nasıl tepki verdiniz? Duygularınızı belli edebildiniz mi? Neden?)

• Engelinizle nasıl başa çıkıyorsunuz? (Engeliniz size nasıl bir deneyim kazandırdı?)

• Engeliniz sizi bir baba olarak nasıl hissettiriyor? (Babalık rolünüzde ne tür değişiklikler oldu?)

• Eşiniz ile olan ilişkiniz nasıl etkilendi? (Engelli olduktan sonra çocuk sahibi olmayı düşündünüz mü?)

• Baba olmayı nasıl deneyimlediniz? (Babalık deneyiminizde nelerde zorlandınız? Siz nasıl bir baba olmayı düşünmüştünüz? Neleri yapabildiniz? Neleri yapamadınız?)

• Ailenizle birlikte neler yaparsınız? (Eşiniz veya çocuğunuzla geçirdiğiniz bir günü anlatır mısınız?)

• Diğer engelli babalarla görüşüyor musunuz? (Görüştüğünüzde neler yapıyorsunuz?)

Katılımcı engelli babalarla görüşmeye yukarda hazırlanmış yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla inilmiş saha çalışmalarında aşağıda belirtilen soru temalarına ulaşılmıştır:

1)Toplumda erkeğe birtakım roller yükleniliyor. Erkek olmak ne gerektiriyor? Ne bekleniyor sizden?

2)Neden baba olmak istediniz?

3)Baba olmayı nasıl tanımlarsınız?

4)Baba olmak öğrenilen bir şey mi? Siz babalığı nasıl öğrendiniz? Bir rol modeliniz var mıydı?

5)İlk kez baba olduğunuzda neler hissettiniz?

6)Engelli olduğunuzu ilk öğrendiğinizde neler hissettiniz? O süreci anlatır mısınız?

7)Fiziksel engelinizle ilgili toplum içinde rahatsızlık yaşadığınız durumlar oldu mu?

8)Bir baba olarak engelinizle nasıl başa çıkıyorsunuz? Bu size nasıl bir deneyim kazandırdı?

9)Fiziksel engelli bir baba olarak babalık rolünüzde ne tür değişiklikler olduğunu düşünüyorsunuz?

10)Fiziksel engelli bir baba olarak geçiminizi nasıl sağlıyorsunuz?

11)Engelli bir baba olarak en çok hangi durumlar karşısında zorlandığınızı düşünüyorsunuz?

12)Fiziksel engelli bir baba olarak siz nasıl bir baba olmayı düşünmüştünüz?

13)Ailenizle birlikte geçirdiğiniz bir gününüzü anlatır mısınız?

14)Sizinle aynı durumda olan engelli babalarla görüşüyor musunuz? Bu sizi nasıl hissettiriyor?

15)Engelliyken eşinizle tanışma süreciniz nasıl oldu?

16) Engelli olduktan sonra ya da engelliyken eşinizle olan ilişkiniz etkilendi mi? Nasıl etkilendi?

17)Engelli bir baba olarak devletin engelli babalara yönelik ne tür sosyal politikalar uygulamasını önerirdiniz?

18)Fiziksel engelli bir baba olarak her fiziksel engellinin evlenmesi fikrine katılıyor musunuz? Neden?

3.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini Mardin Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı Kızıltepe Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü evde bakım uygulama birimine kayıtlı evde bakım hizmetinden yararlanan fiziksel engelli babalar oluşturmaktadır. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'ndan alınan izin doğrultusunda Kızıltepe Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü evde bakım uygulama biriminde kayıtlı 152 fiziksel engelli bireye ulaşılmıştır.

Evde bakım hizmetinden yararlanan 152 fiziksel engelli bireyden çalışmaya katılacak kişilerin fiziksel engelleri dışında herhangi bir zihinsel veya ruhsal hastalıklarının olmaması, evli ve çocuk sahibi olması göz önünde bulundurularak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bundan dolayı bu sayı 41 kişiye düşmüştür. Çalışmanın amacına bağlı olarak zengin durumların seçilerek derinlemesine araştırma yapılmasına

olanak sağlayan amaçsal örnekleme; belli ölçütlere sahip bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istenildiğinde kullanılmaktadır (Büyüköztürk ve ark., 2020, s:92). Katılımcılarla yapılan görüşmede görüşülen katılımcıların önceki katılımcılarla ortak ifadeleri kullanmaları ve bir süreden sonra ifadelerin tekrar niteliği taşıması araştırmanın doygunluk seviyesine ulaştığını göstermektedir. Bundan dolayı araştırmanın amacına ulaşması kapsamında 20 katılımcıyla görüşme gerçekleştirilmiştir.

Çalışma grubunu oluşturan katılımcıların Tablo 6’da detaylı bilgileri verilmiştir. Gizlilik ilkesi çerçevesinde katılımcılara K1, K2, ... K20 şeklinde kodlamalar yapılmıştır.

Tablo 6: Katılımcıların sosyo-demografik özellikleri

	Yaş	Eğitim	Meslek	Çalışma Durumu	Medeni Durum	Çocuk Sayısı	Engellilik Yaşı	Engellilik Nedeni	Engellilik Oranı
K1	31	İlkokul	Hurdacı	Çalışmıyor	Evli	1	27	Yüksekten Düşme	81%
K2	49	İlkokul	Yok	Çalışmıyor	Evli	6	5	Yanlış İğne	70%
K3	44	İlkokul	Şoför	Çalışmıyor	Evli	3	22	Miyopati	76%
K4	44	Yok	Yok	Çalışmıyor	Evli	3	0	Yanlış İğne	68%
K5	37	Ortaokul	Yok	Çalışmıyor	Evli	3	15	Elektrik Çarpması	81%
K6	34	İlkokul	Çobanlık	Çalışmıyor	Evli	5	30	Trafik Kazası	91%
K7	33	Lise	İnşaat İşçisi	Çalışmıyor	Evli	2	28	Elektrik Çarpması	90%
K8	50	İlkokul	Şoför	Çalışmıyor	Evli	2	25	Araba Kazası	60%
K9	48	Yok	Yok	Çalışmıyor	Evli	4	1	Yanlış İğne	64%
K10	48	Yok	Yok	Çalışmıyor	Evli	4	1	Yanlış İğne	60%
K11	43	Lisans	Sporcu	Çalışıyor	Evli	3	0	Çocuk Felci	60%
K12	40	Lisans	Sporcu	Çalışıyor	Evli	1	1,5	Çocuk Felci	53%
K13	34	İlkokul	Yok	Çalışmıyor	Evli	2	0	Çocuk Felci	60%
K14	49	Lise	Muhasebe	Çalışmıyor	Evli	3	44	Omurilik Tümörü	83%
K15	47	Yok	Ayakkabı Boyacısı	Çalışıyor	Evli	3	0	Yanlış İğne	60%
K16	45	Ön lisans	Memur	Çalışıyor	Evli	3	2	Yanlış İğne	60%
K17	29	Lise	Duvar Ustası	Çalışmıyor	Evli	1	25	Elektrik Çarpması	90%
K18	45	Lise	Muhasebe	Çalışmıyor	Evli	5	33	Miyopati	59%
K19	48	İlkokul	İnşaat İşçisi	Çalışmıyor	Evli	6	34	Elektrik Çarpması	92%
K20	45	Yok	Yok	Çalışmıyor	Evli	3	1	Kaynar Su	52%

Katılımcı fiziksel engelli babalardan 4’ü bir işte çalışmakta, 16 kişinin ise çalıştığı bir işi bulunmamaktadır. Çalışan dört fiziksel engelli babadan biri memur, ikisi lisanslı basketbolcu ve diğer bir kişi ise ayakkabı boyacılığı yapmaktadır. Eğitim durumlarına bakıldığında ise 5 kişi okul okumamış, 7 kişi ilkokul, 1 ortaokul, 4 lise, 1 ön lisans ve 2 lisans mezunu bulunmaktadır. Fiziksel engelli katılımcı babaların tümünün evliliklerinin devam ettiği en az bir çocuk ve en fazla altı çocuğa sahip olduğu

görülmektedir. Engellilik yaşına bakıldığında ise 9 kişi bebeklik, 1 kişi ilk çocukluk, 1 kişi ergenlik diğer 9 kişi ise yetişkinlik çağında engelli olmuştur. Katılımcıların meslek grubuna bakıldığında yetişkinlik döneminde engelli olan tüm babaların bir meslek sahibi oldukları ancak engellilikten sonra çalışma durumlarını kaybettikleri ve herhangi bir işte çalışmadıkları görülmektedir. Bebeklik çağında engelli olan babaların hemen hemen hepsi yanlış iğne ve çocuk felci nedeniyle engelli oldukları, engellilik oranlarının ise 70% ve aşağısında bir orana sahip olduğu görülmektedir. Yetişkinlik çağında engelli olan babaların ise hastalık ve çeşitli kazalar sonucu engelli olduğu, engellilik oranlarının en az 59% en fazla 92% bir değere sahip olduğu görülmektedir.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmaya katılan fiziksel engelli katılımcıların evde bakım hizmetinden yararlanması, baba olması, zihinsel ve ruhsal herhangi bir hastalıklarının olmaması gerektiğinden katılımcı sayısı sınırlandırılmıştır.

Evde bakım hizmetinden yararlanan fiziksel engelli babalarla ilgili çalışma Kızıltepe ilçesinde yapılmıştır. Kızıltepe ilçesi merkez mahalle ve merkezden uzak mahallelerden oluştuğundan merkeze uzak mahallelere gitmekte zaman ve maliyet açısından güçlükler yaşandığından araştırma Kızıltepe merkez mahalleleriyle sınırlandırılmıştır. Gidilen adreslerde araştırma şartlarını taşıyan katılımcılardan fiziksel engelli babaların engelliliklerinin konuşmalarına engel olması ve kendilerini ifade etme güçlüğü yaşamalarından dolayı görüşme gerçekleştirilmemiştir.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı araştırma sürecinde katılımcılardan ses ve görüntü kaydı alınmasına müsaade etmemiş, bu nedenle görüşme esnasında not tutmak zorunda kalınmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde sürekli not tutmak zorunda kalınması; görüşme süresinin uzamasına, katılımcıların ifadelerinin kaçırılmasına ve tekrarlatılmasına sebep olduğu için fiziksel engelli babanın dikkatini dağıtmış, görüşme verimliliğini düşürmüştür. Bu nedenle fiziksel engelli katılımcı babaların söylediklerini kaçırmamak ve ağızlarından çıktığı gibi ifadelerini yazıya dökmek amacıyla araştırmacı yanında not tutan bir kişiyle görüşmeleri gerçekleştirmiş verileri bu şekilde elde etmiştir.

3.4. Veri Analizi

Evde Bakım Hizmetinden Yararlanan Fiziksel Engelli 20 babayla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler analiz edilmiştir. Nitel araştırma çalışmasında veriler betimsel analiz kullanılarak yapılmıştır.

Veri analizi olarak kullanılan betimsel analizde, görüşülen kişilerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak için doğrudan alıntılara sıklıkla yer verilir. Elde edilen veriler düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuya sunulur. Betimsel analiz dört aşamadan oluşmaktadır: 1.Betimsel analiz için bir çerçeve oluşturma, 2.Tematik çerçeveye göre verilerin işlenmesi, 3.Bulguların tanımlanması ve 4.Bulguların yorumlanması şeklindedir (Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Katılımcılarla birebir yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. On sekiz görüşme katılımcıların ikametinde, iki görüşme de kurumda yapılmıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerde ses kaydı izni olmadığından görüşme verileri not tutularak elde edilmiş, her görüşme ortalama bir saat on beş dakika sürmüştür. Katılımcılarla yapılan görüşmelerden toplamda yüz elli iki sayfa not elde edilmiştir. Elde edilen bu notlar tasnife tabi tutularak otuz yedi sayfalık anlamlı bir çalışma ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkan bu anlamlı çalışmada birbirinden farklı ve benzer birçok alt tema oluşturularak birbiriyle ilişkili olanlar bir temanın çatısı altında toplanarak üst temalar oluşturulmuştur. Oluşturulan temalara göre veriler okunup düzenlenmiş ve bulgular tanımlanmıştır. Tanımlanan bulgular yorumlanarak açıklanmış ortaya çıkan sonuçlara ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

4. BULGULAR

Bu bölümde araştırmaya katılan 20 fiziksel engelli babayla yapılan görüşmelerden elde edilen veri sonuçlarına yer verilmiştir. Bu verilerden üç ana tema, alt temalar ve kategorileri elde edilmiştir. Söz konusu tema, alt tema ve kategoriler tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7: Tema, alt tema ve kategoriler

Temalar	Alt temalar	Kategoriler
Fiziksel Engelli Babaların Babalık Söylemleri	Toplumsal Cinsiyet Algısında Erkeklik Rolü	
	Babalık Tecrübeleri ve Babalığı Anlamlandırma	-Baba olma nedenleri -İlk Babalık Tecrübesi Babalığa Atfedilen Anlam
	Örnek Babalık ve Babalık Dönüşümleri	
Fiziksel Engelli Baba Olma	Engelli Olma Tecrübesi	-Engelli olma süreci ve hissedilenler -Engellilikle başa çıkma deneyimleri -Engelli babanın engeli karşısında en çok zorlandığı durumlar -Engelliliğin babalık rolünde meydana getirdiği değişiklikler -Fiziksel engelli babaların benzer engele sahip babalarla görüşmesi ve hissedilenler -Fiziksel engelli babaların toplum içinde yaşamış olduğu rahatsızlıklar
	Evlilik Tecrübesi ve Potansiyel Baba Olma	-Fiziksel engelli babaların eş seçimi ve evlilik biçimleri -Fiziksel engelli babaların engelli evliliğine bakışı
	Aile ve Babalık Tecrübesi	-Engelliliğin eşler arasındaki ilişkiye etkisi -Fiziksel engelli babanın ailesiyle geçirmiş olduğu bir gün -Fiziksel engelli babanın hayalindeki babalık -Fiziksel engelli babanın geçim kaynakları
Fiziksel Engelli Babaların Mevcut Sosyal Politikalara Yönelik Değerlendirmeler		

Bulgularda katılımcıların paylaşımlarına olduğu gibi alıntılar şeklinde mümkün olduğunca fazla yer verilmeye çalışılmıştır. Evde Bakım Hizmetinden Yararlanan Fiziksel Engelli Bireylerin Babalık Deneyimlerinin analizleri tema, alt tema ve kategorileri aşağıda başlıklar şeklinde yer almaktadır.

4.1. Fiziksel Engelli Babaların Babalık Söylemleri

Bu bölüm başlığı adı altında üç alt tema başlığına yer verilmiştir. Fiziksel engelli babalarla yapılan görüşmelerde toplumsal cinsiyet bağlamında erkeklik rolü algısı, fiziksel engelli bireyin babalık tecrübesi ve babalığa yükledikleri anlam, örnek aldığı baba modeli ve yaşamış olduğu değişimler ele alınmıştır. Bu başlıkların ele alınmasındaki sebep fiziksel engelli babanın babalık algısının nasıl şekillendiğini öğrenmek için fiziksel engelli babanın benimsemiş olduğu babalık rolü, babalık istenci, ilk çocukta yaşanan babalık duygusu ve yaşamına etkisi ve bir baba olarak babalığı nasıl öğrendiği bu durumun baba çocuk ilişkisine nasıl yansıdığı öğrenilmeye çalışılmıştır.

4.1.1. Toplumsal cinsiyet algısında erkeklik rolü

Evli olan ve en az bir çocuğa sahip fiziksel engelli babalarla ilgili yapılan çalışmada erkek olmanın sorumlulukları ve bir erkek olarak toplumun onlardan beklentisi üzerine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde, katılımcıların çok yüksek çoğunluğu erkekliği ailenin ve çocukların geçimiyle bir tutmaktadır.

Yetişkinlik döneminde engelli olan K7, eve bakmanın engelliliğin vermiş olduğu durumdan dolayı zorunluluğu üzerinden kaldırmış olduğunu söylese de erkeğin en büyük rolü olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Yani o evin her şeyini sorumluluğunu üzerine alan kişidir. Yani sorumluluk olarak o eve bakmakla yükümlüsün yani. Odur yani bir erkeğin en büyük rolü odur. Yani onları beslemek zorunda olan kişidir. Zorunda diyorum bak, gönüllü demiyorum. Zorunda olduğu için haliyle böyle bir durumda o zorunluluk üzerimizden kalkıyor ama herhangi bir destek yok. Cüzi bir maaş veriyor devlet yani onunla da ne kadar geçindirebilirsin? Şu anki asgari ücret 4250 olmuş ona rağmen açlık sınırı onun üstündedir. (K7, 33)

Engelli K1 ise K7 ile aynı duyguları paylaşarak engellilik öncesi durumu üzerinden erkekliği anlatırken erkeklik görevinin çalışmak, aileye bakmak olduğunu şu cümlelerle anlatmıştır:

Çalışıyordum yani benim işim budur, benim görevim budur. Çocuklarıma, aileme bakmak için çalışıyordum, hamallığa gidiyordum. Gidiyordum, yevmiyeli gidiyordum, gece de çalışıyordum. Çalışmayı çok seven bir insanım. (K1, 31)

Evliyken engelli olan K19 farklı bir duruma işaret ederek ailesinden herhangi bir baskı yaşamamasına rağmen toplumun erkek olma beklentilerini yerine getirememekten kaynaklanan bir suçluluk psikolojisi yaşadığını şu cümlelerle dile getirmiştir:

Erkek olmak yani eve katkı sağlamaktır. Yani çocuğunu mesela okula götürüp getirmektir, onun şeyidir. Valla kendim şimdi desem vicdan azabı çekiyorum. Yani ben kendim şimdi onlar dememişler mesela baba bizi niye okula götürmüyorsun, baba bunu niye yapmıyorsun. Kimse böyle bir şey dememiş. Ama ben kendimi yani Allah'tan gelmiş ama kendimi suçlu olarak görüyorum. (K19, 48)

Erkek, toplum içinde ilişkili olduğu kademelerde kendi saygınlığını korumak adına ekonomik olarak kendini güçlü hissetme ihtiyacı duymaktadır (Dökmen, 2010, s:220). Bu durum K16'nın söyleminde de görülmektedir. Bebeklik çağında engelli olan K16 erkeğe lider olma vasfını yakıştırmakla birlikte erkeğin saygınlığı noktasına vurgu yaparak geliri olmayan bir kişinin ailesi karşısında ciddiye alınmadığını ve lafının geçmediğini şu ifadelerle anlatmıştır:

Erkeğe sorumluluk yükleniyor. Ailenin reisi rolü yükleniyor. Kendini, yaşı fark etmeden, çocuk sahibi olduktan sonra bir kere kendini o aileye feda eden bir şahsiyet oluyor. Yani aileyi tutan kişi de o. Aileyi yok edecek kişi de o. Aileyi geçindirmek için biliyorsunuz bir sosyoekonomik süreci var. Burada meslek sahibi, sabit bir geliri... O insan engelli birey olsun isterse sağlıklı bir birey olsun evin içerisinde söz hâkimiyeti oluyor. Lafı geçebiliyor. Ailesine, eşine, çocukları üzerinde bir etkisi var. Ama bir geliri olmayan bir kişi çocukların nazarından da hor görülür, eşi tarafından da hor görülür, ciddiye alınmaz. Maalesef bu bilinen bir gerçekliktir. Yani dediğim gibi babanın görevi yüksek. (K16, 45)

Yetişkin çağı engellisi K17, K16'dan farklı olarak erkek olmanın çok şey gerektirdiğini ve bu rolleri yerine getirmek, saygınlığını korumak adına eşi tarafından desteklendiğini şu sözlerle açıklamıştır:

Erkek olmak çok şey gerektiriyor. Şu anda benim iki kolum bir bacağım olmadığında bak bu halimle gidiyorum kendi alışverişimi kendim yapıyorum. Evin geçimini kendim sağlıyorum. Kızımın eğitimini. Gelir gideri ben sağlıyorum. Hani o konuda erkekler daha aktif. Ben şu an akülü sandalyeyle gidiyorum. Eşim de bu konuda beni destekliyor. Diyor kendini küçük görmesin eski hayatına devam etsin. Akülü sandalyemle gidiyorum alışveriş yerlerine. Mesela oradaki personellere söylüyorum yardımcı oluyorlar. (K17, 29)

Bebeklik çağı engellisi K11 ise diğer katılımcıların aksine aileye bakmakla yükümlü olunduğunu ancak bu yükümlülüğünün erkek egemen güce bağlı olmadığını ve bu fikre kısmen de olsa katılmadığını şu şekilde ifade etmiştir;

Yani erkek olarak mesela biz aileye bakmakla yükümlüyüz. Çocuklarımızın eğitimiyle ilgili bizim bir yükümlülüğümüz var. Onun dışında ben biraz ataerkil şeye katılmıyorum. Yani elimizden gelinceye kadar ailemizle geçinmeye çalışıyoruz. (K11, 43)

4.1.2. Babalık tecrübeleri ve babalığı anlamlandırma

Bu alt tema üç kategoriye ayrılmıştır. Baba olma nedenleri, ilk babalık tecrübesi ve babalığa atfedilen anlam başlıklarına yer verilmiştir. Bu başlıkların ele alınmasındaki sebep, baba olma faktörünün altında yatan nedenler ve baba olmayı etkileyen etmenlerin bulunması ve fiziksel engelli babanın ilk çocuğunda yaşamış olduğu duygu durumu ve bu durumun yaşamında meydana getirdiği değişikliklerle birlikte babalık tanımına yüklemiş olduğu anlamların öğrenilmeye çalışılmasıdır.

4.1.2.1. Baba olma nedenleri

Fiziksel engelli babalarla yapılan görüşmelerde engellilerin neden baba olmak istedikleri sorusuna babaların belli bir çoğunluğu, çocuğa yüklenen bakımla ilgili toplumsal fonksiyonlar üzerinden açıklamalar yapmıştır. Bundan farklı olarak baba olma nedenleri arasında toplumun geleneksel ve dinî değerlerini yaşatmak ve çocuk sevgisini sürdürmek olduğu görülmüştür.

Baba olma nedenlerini çocuğa yüklenen bakımla ilgili toplumsal fonksiyon üzerinden ifade eden K10 “yalnızlıktan kurtulmak için bize bakmaları için şey yaptık” şeklinde ifade ederek çocuğu kendilerine gelecek güvencesi olarak gördüğünü belirtmiştir.

Bebeklik çağı engellisi olan K9 ise K10’dan farklı bir noktaya temas ederek baba olmak istemediğini, anne babasının ileride çocuk sana bakar baskısı yüzünden baba olduğunu şu cümlelerle dile getirmiştir:

Vallahi ben istemedim. Annem babam böyle istediler. Çocukları ileride yani bakarlar, zaten çocuklar da bakmıyor. Zaten benim bir çocuğum var, o da özürdür. (K9, 48)

K16, babalık nedenini kendisinin cinsellik ihtiyacının bir gereği olarak çocuk sahibi olduğunu belirtmekle birlikte gelecekte kendisine yardımcı olacak ve soyunu devam ettirecek şeklinde ihtiyaç temelli bir yaklaşım geliştirerek şu şekilde anlatmıştır:

Yani özenti diyemem, Ahmet baba oldu, Mehmet baba oldu. Bu şekilde değil. Yani bir evlilik yaşıyorsun. Bu evliliği yaparken biraz rahatlamam açısından bu rahatlık evdeki iş paylaşımından tutun psikolojik anlama kadar. E bu süreçte ister istemez erkekle bayan arasındaki evliliğin bir yeri de cinsellik ve bu cinsellik de yapılırken yaratanın da hak ettiği gibi evlat sahibi olmak isteme duygusu var. Yani sonuç itibarıyla yarın öbür gün hem senin için hem sana yardımcı olacak kandan candan bir birey olacak hem de soyunun devamı anlamında da atamızdan, babamızdan gördüklerimizi ondan dolayı evlat sahibi olmak ister insan. (K16, 45)

Fiziksel engelli katılımcı babalarla yapmış olduğum görüşmelerde baba olma nedenini çok net bir şekilde ortaya koyan bebeklik çağı engellisi K11, çocuğu gelecek garantisi görmekle beraber özellikle üstünde durduğu nokta, kendi durumunda olan fiziksel engellilerin daha erken evlenmesi gerektiğini şu şekilde ifade etmektedir:

Bence her bir sağlıklı bireyin, her bir erkeğin ya da her bir bayanın içinde bir ukdedir evlat sahibi olabilmek. En azından bu dünyadan göçüp gidersen de arkanda bir evlat olsun. Yarın sana bir dua okusun, yarın mezarını sulasın yani yaşlanınca sana baksın. Yani anlatmak istediğim şey bence bir engelli olarak kendimden bahsedeyim. 30-31 yaşlarında evlendim. Bence benim durumumdaki engellilerin biraz daha erken evlenmesi lazım. Şeydir mesela detaylandırmaya gelirsek şimdi şu anda ben 43

yaşındayım. Çocuğum 10 yaşında. Düşünün şu anda çocuğum 20 yaşında olsa birçok sorumluluk benim elimden çıkacaktı. Düşünün ben 55 yaşında olacağım 50 yaşında olacağım yani yaşlılık şeyine gireceğim çocuğum yeni yeni mesela 20 yaşlarında olacak. (K11, 43)

Yetişkin dönemi engellisi K3 toplumsal ritüellere işaret ederek toplumun aile olma şartını çocuğa yüklemiş olduğu zorunluluk değeri üzerinden anlatarak “*zaten evlendikten sonra mutlaka çocuk sahibi olmamız lazımdı ya aile yuva kurmamız lazım, onun için yani*” şeklinde ifade etmiştir.

K19 kodlu katılımcı da çocuksuz aileyi meyvesiz ağaca benzeterek babalık nedenini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Evlat şeydir çiçek. Yani meyvedir, ağaç var olduğu zaman meyvesi olduğu zaman o ağaç işe yarar. Ama o ağaç meyve tuttuğu zaman bir başkadır. Yani baba olmak bir başkadır. Çocuk olmadığı zaman trilyonların da olsa gümüşleriniz de olsa altınlarınız da olsa yani evde şey yok, huzur yok. Ama çocuk geldiği zaman aç olsan bile çocukla biraz ilgilendiğin zaman ya da çocuk yanına geldiği zaman biraz dersi olsun biraz kucağına alabilsen ne bileyim öptüğün zaman o her şeye bedel... (K19, 48)

Toplumun gelenek baskısına temas eden K7 ise kendi istediği için baba olmadığını ailesinin baskısı yüzünden hayatın gereklerini yerine getirmek adına baba olduğunu şu cümlelerle dile getirmiştir:

Yani aslında olmak istediğim için değil yani hayat bunu gerektirdiği içindir. Yani sonuçta ben istemesem dahi eşim isteyecek böyle bir durumu. Bana kalsaydı evlenmezdim bile daha çok evlenmeyi bile ailemin baskısı yüzünden evlendim. (K7, 33)

Soy bağı üzerinden babalık nedenini ifade eden K5, babalığın herkes tarafından soyunun devamı için istenildiğini şu şekilde ifade etmektedir:

Herkesin istediği şey aslında bu, bir tek benim değil. Herkesin baba olmak istediği. Ben istiyorum ki soyumun devam etmesi bu babalık nasıl bir şey nasıl bir duygudur? Yani onu öğrenmek için ya da onu yaşamak için zaten insan baba oluyor. (K5, 37)

K18, dinî değerleri referans göstererek kendi neslinin devamını sağlamak ve hayata ayak uydurmak için baba olmak istediğini şu şekilde belirtmiştir:

Her insan gibi baba olmak, evlenip yuva kurmak her insanın hayalinde olan bir şeydir. Soyunun devamıdır. Ya hem dünyaya şahsen ayak uydurmak hem de kendi geleceğindeki neslimi yaşatmak için... Evliliğin her şeyden önce dinimiz gereği de kutsal bir şey olduğu, her kadına her erkeğe tanınan bir hak olduğu algısından yola çıkarak... Herkesin istediği bir olaydır yani evlilik, şeriattır. İslam dinimiz de bunu istiyor. (K18, 45)

Baba olma nedenini çocuk sevgisine dayandıran K12 ise çocuğa atfedilen sevgi değeri üzerinden şu açıklamayı yapmıştır:

Benim çocuk sevgim çok çok fazla. Mesela benim abimin çocukları olsun, kız kardeşimin çocukları olsun yani onları o kadar sevmeme rağmen hani şey diyordum. Bir gün evlenirsem çocuk için evlenirim diyordum. Zaten 2,5 senedir evliyim. Yani benim çocuk istememin en büyük etkeni çocuk sevgisidir. (K12, 40)

4.1.2.2. İlk babalık tecrübesi

Fiziksel engelli babaların ilk babalık duygularını anlamaya yönelik yapılan görüşmelerde kötü örnekleri geride bırakma, çocuğun engelli olma korkusu, tuhaflık, mutluluktan çok üzüntü gibi farklı ifadelerin yer aldığı görülmekle birlikte mutluluk verici sözcüklerin de çoğunlukla katılımcılar tarafından dile getirildiği görülmüştür.

K2, geçmişin kötü örneklerini bir kenara bıraktığını aşağıda ifade edildiği şekilde belirtmiştir:

İlk baba olduğunda sevinç var mesela duygulandım. Bir yuvamız oldu. İşte dünyaya bir tane bizim oğlumuz geldi, çoğaldık. İşte bizde bazının kötü örnekleri var, o kötü örnekleri bir köşeye bıraktık. Mesela işte baba olduk yani evin reisi olduk. Bu şekilde duygulandık yani... (K2, 49)

Bu durumu kendi erkekliğiyle hesaplaşma olarak gören K18 aynanın karşısına geçip o deli dolu hayatı yaşamayacağına, eskiyi devirip yeni biri olacağına dair kendisine söz verdiğini şu şekilde açıklamıştır:

İlk babalığı bana tattıran kızım oldu. Farklı bir insan oldum yani. Hastaneden bile o çocuğu alıp eve geldiğim zaman o gün farklı bir insan olduğumu, farklı bir yaşamın beni beklediğini anladım. Kendi kendime şunu söyledim ‘seni yeni bir hayat bekliyor’ dedim. ‘Eskiden tek başınaydın. Bir eşin oldu biraz olsun daha da

sorumluluğun oldu.' İlk çocuğum olduğu zaman artık gerçekten kendi kendime şunu söyledim 'Eskisi gibi olamayacaksın. O deli dolu bir hayatı yaşayamayacaksın.' Kendi kendime çeki düzen verip aynanın karşısına geçtim, elimin tersi ile eskiyi devirip yeni birisi olacaksın. (K18, 45)

Katılımcılardan K12, çocuğunun kendisi gibi engelli olacağı korkusu ve bu korkunun vermiş olduğu tedirginliği şu şekilde ifade etmektedir:

Çocuğumu ilk hemşire gelip kucağıma verdiğinde sadece gözlerimden yaş aktı. Çünkü biz engelli bireylerin çocuklarının olup olmayacağı da şey. Bir çocuk felci geçirmişsiniz. Sürekli içimde korku vardı. Olur mu, olmaz mı, olursa nasıl olur? Allah korusun, benim gibi engelli mi olur? Onu elinize sağ salim aldığınızda hani hep olmayacak tarafı düşünüyorsunuz. Acaba onun da bir ayağında mı sıkıntı olur, belinde mi olur, elinde mi olur? Onu sağ salim gördüğüm zaman ben ağlamıştım. O mutluluktan mı, sevinçten miydi ya da bana benzemediğinden miydi? Onu bilmiyorum ama sadece ağladığımı biliyorum. (K12, 40)

K11 ise K12'den farklı olarak çocuğunun engelli olmayacağını bilgisine sahip olduğunu korkudan ziyade tuhaflık hissettiğini şu cümlelerle belirtmiştir:

Benim durumum genetik bir şey değil. Sonradan olan bir şey olduğu için çocuklarımda da herhangi bir engellilik olmayacağını biliyordum. İlk çocuğum olduğu zaman da biraz tuhaflık hissettim. Bu çocuk benim mi diye kendi kendime soruyordum. Daha o babalık hissi içine doğmuyor. Gün geçtikçe o babalık hissi doğuyor, çocuk büyüdükçe daha da şey oluyor. Daha da sıcak hissediyor insan. Bu şekilde... (K11, 43)

Katılımcılardan K7 ilk babalık deneyimini anlatırken bir canın sorumluluğunun üzerine vermiş olduğu yükten dolayı mutluluktan çok üzüldüğünü aşağıdaki şekilde dile getirmiştir:

Yani duygu anlatılmaz, anlatılacak bir şey değil. Ama insan kendisinden bir can dünyaya getirmesinin sorumluluğunu üzerine alıp mutluluktan daha çok üzüldüm ben. Yani hayat şartları yani ki biliyordum insan derler ya hani ölümü bilse gitmezsin. Biz açlığın olduğunu bildiğimiz halde hayat sürdürüyoruz. Düşünsene ben çocuk yapacağım, o çocuğumu ben istediğim gibi büyütemeyeceğim. Şu anki hayatta böyleyiz. Bunu bildiğim için tabii ki içimde sevindirici güzel şeyler oluyor ama böyle düşündüğün

zaman üzülyörsün. Hatta bu dünyaya insan getirme hakkı nerede tanıdım kendime?
(K7, 33)

İlk babalık duygusunu ifade eden K9 sevindiğini, babalığın güzel bir duygu olduğunu ifade etse de sevinmeyi ilerde bize bakarlar düşüncesiyle yaşadığını ancak şimdiki çocukların da ailesine bakmadığından dert yakındığını şu şekilde belirtmiştir:

Babalık duygusunu bilmiyorum yani güzel bir duyguydu. Sevindim. İleride dedim belki bize bakarlar. Şimdiki çocuklar da zaten bakmıyorlar. Zaten bir gün evdedir on gün evde değildir. Kendine çalışıyor zaten askerliğini de bitirmiş o. Benim de gücüm yok yani onun arkasından gitmeye onu tembih etmeye. (K9, 48)

Mutluluğun tarif edilemez olduğunu ifade eden K17 ilk babalık duygusunu aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

Yani tarif edilemez, çok mutlu oldum. Bir de kızım doğduğunda zaten işteydim o zaman onda da ben işi bırakıp gittim hastaneye... (K17, 29)

4.1.2.3. Babalığa atfedilen anlam

Katılımcılarla babalığın tanımı üzerinden yapılan anlamlarda babalığın en çok fedakârlık tanımı üzerinden anlamlandırıldığı görölmekle birlikte evin direği anlamlarını içeren tanımlamaların da mevcut olduğu görölmektedir.

K11, babalığı fedakârlık tanımı üzerinden anlamlandırırken babalığın kendisinden ödün vermek olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

Bence baba fedakârlıktır, kendisinden ödün vermektir. Sosyal hayatından ödün vermektir. Ondan sonra giyiminden, kendi şahsi masraflarından, her şeyinden ödün vermektir babalık. Yani ne varsa o çocuğun eğitimiyle ilgili, sosyalleşmesiyle ilgili, kültürel olarak arkadaşlarından bir eksikliği olmasın diye uğraşır, baba budur. Baba çocuğun eksikliğiyle uğraşır. (K11, 43)

K16 ise babalığı, fedakârlık tanımı üzerinden farklı bir noktaya temas ederek evlatlarının huzuru için eşine karşı alttan aldığını şu şekilde ifade etmektedir:

Fedakârlık. Cidden fedakârlık. Beni birçok şeyden alıkoyan evlatlardır. Yani bugün evet evliyim, üç gün sonra beş gün sonra boşandım. Beni tutan evlattır. Kavgada,

gürültüde, her şeyde evlattır. Sakinleştiren de çocuktur. Yani bir anda bir gerginlik yaşanır, çocuğun psikolojisi bozulmasın diye yutkunuyorsun alttan alıyorsun. (K16, 45)

Fiziksel engelli baba K12 de çocuğuna karşı kendini körü körüne ateşe atmak olarak tarif ettiği babalığı, fedakârlık tanımı üzerinden aşağıdaki şekilde dile getirmektedir:

Benim açımdan baba dediğin zaman yani o varlığın babasıysak eğer ben kendi şahsıma söyleyeyim. Bence tarif edilemeyecek bir duygu, his. İlerisi için ne olur ne biter bilmiyorum ama baba bence birisine karşı kendini körü körüne ateşe atmak demektir. Yani onun yaşamsal mücadelesini desteklemek amacıyla. Bence babalık farklı bir şey. (K12, 40)

Babanın çocukları için her şeyi yapabildiği için fedakâr olduğunu söyleyen K4 babalığı şu şekilde belirtmiştir:

Baba fedakârdır. Çocukları için her şeyi yapabilir. (K4, 44)

Babalığın tanımını evin direği olarak anlamlandıran K5 babalığın sorumluluk gerektirdiğini şu cümlelerle dile getirmektedir:

Baba evin direği demek. Baba az bir şey değil, yani baba sorumluluk taşımaması bilecek. Çocuklarına sahip çıkacak yani olabilecek bir şey babalık çok güzel. Anlatılmaz ancak yaşanılır (K5, 37)

K14 ise babalığı anlatırken ailesini kimseye karşı muhtaç ettirmemek olarak tanımlamaktadır:

Baba olmak aileyi kucaklamak, o ailenin her ihtiyacını gerektiği yerde karşılamak, kimseye karşı muhtaç ettirmemek... (K14, 49)

Babalığı bir örnek üzerinden tanımlaya çalışan ve başka bir insan olmakla anlamlandıran K18 bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

Baba çok değişik bir duygu. Yani kelimelerle anlatılmaz... Baba olduğun zaman gerçekten dünyayı çok iyi tanımaya başlıyorsun. Ben bugün baba olmadan önce belki insanlara kötülük yapmayı sürekli içimden geçirirdim. Kafamda kavga olsun. Dışarıda reel hayatta bir savaş halindesin ama baba olduğun zaman bütün bunları içinde gömüyorsun. Çok farklı bir dünya oluyor. Örnek veriyorum bugün bir insanın evladına

zarar vermek istediğin zaman ama senin evladın olduğunda empati yapmak zorunda kalıyorsun. Acaba benim evladıma bu yapıldığı zaman ben ne kadar hoş karşılarım? En büyük frenleme orada başlıyor. Düşün evde yere halının üzerine düşmesi bile aman kurban olayım bir şey oldu mu? O ışık oluyor insanda. O cevher oluyor. Başka bir insan oluyor insan. (K18, 45)

K7 babalık tanımını, çocuk mutluluğu üzerinden anlamlandırıldığını şu şekilde açığa vurmaktadır:

Çocuklarınız yanınıza geldiği zaman o çocukları gülümsetebiliyorsanız, mutlu edebiliyorsanız babalık odur. (K7, 33)

Diğer katılımcıların aksine K9 ise babalığın ne olduğunu bilmediğini ve şu anki aklıyla evlenmeyeceğini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Ya baba olmayı bilmiyorum valla... Bilgim de yok fazla bu şeylerde. Zaten şimdiki aklım olsaydı evlenmezdim. (K9, 48).

4.1.3. Örnek babalık ve babalık dönüşümleri

Fiziksel engelli babalarla yapılan bu çalışmada, babalığı nasıl öğrendikleri ve kendilerine yakın hissettikleri rol model babaların ne tür özelliklere sahip olduğu ve bu durumun hayatlarında ne tür bir değişikliğe sahip olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Engelli babalarla gerçekleştirilen bu çalışma sonucunda babaların yüksek çoğunluğunun babalığı öğrenilen bir kavram olarak gördüğü anlaşılmıştır. Her ne kadar anne ve babaya doğuştan gelen hislerin olduğunu ifade etseler de babalık öğrenilen bir kavram olarak ifade edilmektedir. Katılımcılar genellikle babalarını referans almakla birlikte bir kısmı babalarıyla deneyimlerine olumlu anlam ithaf ettiği için babalarını rol model almaktadır. Bir kısmı da olumsuz bir baba modeline sahip olduğu için yine babalarını referans alıp farklı bir babalık modeli edinmektedir. Baba dışında ailede yer alan erkek figürler de rol model alınabilmektedir.

Babalığın günümüzde “ekmek parası kazanan” ve “disiplin sağlayan” kişinin ötesinde çocuklarına yönelik farklı sorumluluklar üstlenen, çocuk yetiştirme konusunda çocuğuna karşı yakın ilişkiler içine giren babaya dönüşmektedir (Kuruçırak, 2010, s:9). Bu dönüşüm K16'nın söyleminde de görülmektedir. Babalığın öğrenilen bir kavram olduğunu ifade eden K16 babalık vasfının değişim ve dönüşümünü dile getirirken

babalarımız bizi kucağına alıp öpmekken bu neslin bunu kırdığını aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

İçgüdüsel olarak yani anne babaya doğuştan gelen hisler var. Ama baba öğrenilebilen bir kavramdır benim anlayışımla. Yani örnek vermek gerekirse şimdi çevremizde çocuklarıyla hoş zaman geçiren babalar da var. Hiç zaman geçirmeyen babalar da var. Yani kültürle mi ilgili, eğitimle ilgili mi? Yani toplumdan ziyade bak ne diyorum? Eğitimle ilgili bir süreç. Gezmekle ilgili bir süreç. Başka kültürleri tanımakla geçen bir süreç. Hepsinin kaynaştırması. Yani okuduğunu anlıyorsun, bir parçasını oradan alıyorsun. Gezdiğin bir yerde gördüğün farklı bir kültürdeki bir parçayı oradan alıyorsun. Senin gördüğün yanlış bir şeyi düzelterek oradan üçünü birleştiriyorsun yeni bir rol model çıkıyor. Bizim kültürümüz feodal bir yapıda. Ataerkiliz. Onlardan rol model de alıyoruz. Tamam mı yani babamızdan da alıyoruz. Dedemizden de alıyoruz. Bunu yaparken son dönemlerde biraz çağa entegre etmiş hali. Eski yenisini birleştiren bir yanını oluşturmayı hedefliyoruz ve babalarımız bizi kucağına almazken ortamda bizi öpmekken bu nesil bunu kırdı. En azından eve gittiğinde çocuklar sarılıyor seni öpebiliyor. Yarın öbür gün benim çocuğum benden öğrendiğini kendi çocuğuna daha farklı bir şekilde yansıtacak. Bu şekilde onun için öğrenilen bir kavram. (K16, 45)

Babalık vasfının öğrenilen bir kavram olduğunu ifade eden K12, babasını örnek aldığını, babasının kız-erkek ayrımı yapmadan herkesin okuma ve söz hakkı olduğunu, iyi babalık yaptığını şu şekilde ifade etmektedir:

Bence öğrenilen bir şey. Tabii ki belli başlı bilgiyi edinmek istiyoruz zaten o çocuk dünyaya geldikten sonra siz ona nasıl davranacağınızı, o babalık duygusunu nasıl ifade edeceğinizi öğreniyorsunuz. Mesela babam kayıtsız şartsız bütün insanların kız, erkek olup olmaması önemli değil. Herkesin okuma hakkının olduğunu söylüyor. Kız, erkek ayrımı yapmadan. Okumak mı istiyorsun oku, evlenmek mi istiyorsun seni evlendireyim. Hiçbir zaman babam tarafından hiçbir baskı hissetmedim. Hep kendim gibi oldum, kendim gibi davrandım. Tabii ki insanlar hata yapabilir. Hatalar karşısında sadece 'oğlum şu hatadır, bu değildir, keşke yapmasaydın' der. O yüzden mesela hani babalık konusunda ben babamı örnek alırım. İyi bir babalık yaptı bize o açıdan... (K12, 40)

K2 babasını örnek aldığını, babasının çocuklarına eziyet etmediğini, kızlarına sahip çıktığını şu şekilde beyan etmiştir:

Babalık dedelerimden, babalarımından öğrenilen bir şeydir. En çok babamı örnek aldım. Babamın özelliği çocuklarına eziyet etmiyordu, kızlarına sahip çıkıyordu. Çocukların bir şey istediğinde mesela yerine getiriyordu. Yani hiç olmazsa çocuklarını kötülüklerden, çok affedersin pisliklerden, onlara bulaşmamak için çocuklarını koruyordu. Yani öğretmen gibi çocuklarına sahip çıkıyordu. Ondan dolayı şu anda biz o çizgiyi, yol göstereni takip ediyoruz. (K2, 49)

K19 ise babasından neyi gördüyse onu uygulamaya çalıştığını, babasının haksızlığa karşı olduğunu şu şekilde belirtmiştir:

Yani babamızdan ne gördüysek babamızdan görmüştür. Zaten o zaman internet de yok. Babamızdan ne aldıysak onu uygulamaya çalıştık. Yani babam haksızlığa karşıydı, bir de çalışmamaya karşıydı. Yani çalışın kimseye muhtaç olmayın ama haksızlık yapmayın. Yani fesatlık yapmayın, kimsenin arkasından konuşmayın, kulağınızı kapatın Allah'ın yolunda devam edin. (K19, 48)

Babalığın öğrenilen bir şey olduğunu ifade eden K18, kişinin babasındaki duyguları hissetse de her şeyin pratikte başladığını şu şekilde dile getirmiştir:

Baba hayatla aynı şey. Hayatı nasıl insanlar öğrenen öğrenen bilgi ile sürekli araştırma ile öğreniyorsa babalık da böyle bir şey. Ha burada şöyle bir şey misalen insan babasına da bakıyor. Bu bir gerçektir. Erkek çocuğu babasına özeniyor. Kız çocuğu annesine özeniyor. Şimdi babanda olan duygularını hissediyorsun ama ondan sonra senin kendi pratikte ama benim için her şey pratikte başlar. (K18, 45)

K17 ise babalığın öğrenilen bir şey olduğunu ve her erkeğin babalık yapamadığını şu cümlelerle açıklamıştır:

Öğrenilen bir şey. Tabii her erkek de baba olamaz. Babalığı yapamaz. Yani görüyoruz çevremizdeki çoğu kişide gidiyor kahvelerde... Çocukları aç, iş yapmıyorlar, evde şiddet uyguluyor. Yani çok görüyoruz. Yani her erkekten baba olmaz. (K17, 29)

Babalığın içgüdüsel olduğunu, kopya babacılık olmadığını belirten K11 tüm zorluklara rağmen babasının 12 çocuk büyüüttüğünü, çocuklarının eğitimlerine önem verdiği için babasını örnek aldığını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Babalık içgüdüyle olan bir şeydir. Bu baba böyledir, ben de çocuklarıma böyle yapayım. Öyle değil. Kopya babacılık değil bu. İnsan karakterinde ne varsa o olguyu

çocuklarına yansıtmak ister... Yani kendi çocuğuna bakmak zorundasın, kendi çocuğunun eğitimini şey yapmak zorundasın. Babalık rolü budur bence. Yani yine örnek almam gerekirse babamı örnek alırdım. Babam eğitimimize çok önem veriyordu. Çocukken biz mesela kaytarma yapıyorduk okula gitmemek için önlüğümüzü saklardık, yakamızı saklardık. Adam gidip bulurdu, bir şekilde bizi okula gönderirdi. Babam 12 çocuk büyüttü. Biz şu anda 3 çocuğa bakamazken o kendi başına 12 çocuğa baktı. Yani rol alacağım kişi o olurdu. O dönemki zorluklara bakarsan onu alırdım. (K11, 43)

K3 ise babasının kendilerine bakmadığını, amcasını örnek aldığını, amcasının kızlarla erkekler arasında fark yaratmadığını şu cümlelerle dile getirmiştir:

Biz doğru dürüst baba görmedik. Babamız vardı ama bize bakmıyordu. Annemiz öldükten sonra zaten boşluk. Artık biz o çocuklarımızın bizim durumumuza düşmemesi için fedakârlık yapıyoruz işte. Amcam bütün çocuklarını aynı tutardı. Kızlarla erkek fark etmez. Mirasını bölüştürürken kızları bile kattı. Bizim geleneğimizde biliyorsunuz kızlara vermiyorlar bir şey. Ondan dolayı amcamı kendime örnek alıyorum. (K3, 44)

Herkesin babasını örnek aldığını söyleyen K5 ise babasının örnek bir kişi olmadığı için örnek almadığını şu şekilde açığa vurmuştur:

Babalığı zaten baba olduktan sonra yaşıyor insan. Yani görüyorsun içinden bir parça nasıl anlatılır, bilmiyorum da yani. Ya herkes zaten babasını örnek alıyor. Bu bir şey de ben babamı örnek almıyorum. Babam örnek bir insan olmadığı için almıyorum. (K5, 37)

4.2. Fiziksel Engelli Baba Olma

Fiziksel engelli baba olma ana teması adı altında sahadan elde edilen veriler çerçevesinde “engelli olma tecrübesi” “evlilik tecrübesi ve potansiyel baba olma” ve “aile ve babalık tecrübesi” olmak üzere üç alt temaya yer verilmiştir. Babanın engellilik süreçlerinde yaşamış olduğu uyum güçlükleri öğrenilmek istenmiştir. Yapılan çalışma sonucunda engelli babanın adaptasyon ve istihdam sorunları, sosyal sermaye ve sosyal destek sistemleri, aile ve evlilik ilişkileri de öğrenilmiştir.

4.2.1. Engelli olma tecrübesi

Engelli olma tecrübesi alt başlığı adı altında fiziksel engelli babaların engelli olma süreçlerinde yaşamış olduğu duygu durumları, engellilikle başa çıkma deneyimi,

engellilikte en çok zorlanılan durumlar, engelliliğin babalık rolünde meydana getirdiği değişim, ortak engele sahip babaların görüşmesi ve hissettikleri, toplum içinde yaşamış olduğu rahatsızlıklar olarak ele alınmıştır. Bu kategorilerin ele alınmasında fiziksel engelli babanın engellilik süreçlerinde yaşamış olduğu uyum problemleri, ekonomik sıkıntılar, sosyal ayrımcılık, sosyal ilişki ağları ve sosyal destek unsurları öğrenilmeye çalışılmıştır.

4.2.1.1. Engelli olma süreci ve hissedilenler

Fiziksel engelli babalarla yapılan çalışmada engelli olma süreci ve bu süreçte yaşamış oldukları psikolojik sorunlar anlaşılmaya çalışılmakla birlikte engelliliğe yaklaşım biçimleri de öğrenilmeye çalışılmıştır. Engelli babalarla yapılan görüşmelerde sonradan engelli olan katılımcı babaların yüksek çoğunluğu, ilk engellilik süreçlerinde bunalıma girdiklerini, intiharı düşündüklerini ve ölmek istediklerini belirtmiştir. Katılımcı babaların engellilik durumlarını kabullenme süreçlerinin biraz zaman aldığı ve uyum güçlükleri yaşadığı ifade edilmiştir. Katılımcı babaların engelliliği kader olarak gördükleri ve kader anlayışıyla kendilerini teselli ettikleri görülmüştür.

Katılımcı babalardan K3 ilk engellilik sürecinde ailesinin geçimini nasıl yapacağı konusunda bunalıma girdiğini ve intiharı düşündüğünü aşağıdaki şekilde açıklamıştır:

Bacaklarım hissizleşiyor, kollar öyle. Yani kendi elini kendi isteğinle hareket ettiremiyorsun. Ben giderek güçsüzleştim artık fark etmeye başladım. İzmir Tepecik'te bir araştırma hastanesi var. Orada Sağlık Bakanlığı'nın açtığı sadece kas hastalıklarıyla ilgilenen bir tane bölüm açmıştı. Gittim, araştırdılar. Biyopsi falan aldılar, kas erimesi... Nasıl bir hastalık olduğunu bilmiyordum. Sadece kas erimesi var, tedavisi yok dedi. İlacı yok dedi. Bana ileride nasıl şeylerle karşılaşacağımı söylediler. Elden artık bir şey gelmiyordu. Hatta bunalıma bile girdim. Artık ailemi geçindiremiyordum. Okuyan çocuklar var. Yani neredeyse intiharı bile düşündüm. (K3, 44)

K8 de engelli olduğunu anladığında kimseyi görmek istemediğini, ölmek istediğini şu şekilde dile getirmiştir:

Ya kaza durumu... Ben Diyarbakır'a gittim, bu bizim eski bir ev vardı. Onu getirdim. Kasasının kapağını açtığımda kapak kumla beraber üzerime düştü. Benim

belim kırıldı. Üç tane T kemiklerim kırıldı. Gözümü açtığımda doktorlar diyorlardı 'iyileşecek' ben pek inanmıyordum. Kimseyi görmek istemedim. Ölmek istedim. (K8, 50)

K7 ise o ilk şok halinde insanın yaşamış olduğu acıdan dolayı yaşamaktan çok ölmek istediğini dile getirirken kendini hiç düşünmediğini, ailesi için üzüldüğünü aşağıda ifade edildiği şekilde anlatmıştır:

Elektrik çarpma sonucu direktten düştüm. Şöyle bir durum var, hani insan o durumda kendini düşünmüyor zaten. Arkasında geride bıraktığı insanları düşünüyor. Ne düşündün dersin yani bir tek onlara üzüldüm. Kendime şu kadar bile üzülmедim... İlk anlattıkları zaten o can havliyle o acının içinde artık yaşamaktan çok ölmeyi diledim. Artık öleyim de şu acıdan kurtulayım düşüncesine kapıldım... Hani değil sakat kalacağımı, o acıyı taşıyamıyorsun ya... Çünkü artık bir insanın belirli bir miktarı vardır, acı çekme şeyi. Onun on katının üstüne çıkmıştı o ara... Ben kadere inanan bir insanım. Hani niye böyle oldu? Niye böyle olacağım düşüncesine hiçbir zaman girmedim. İnşallah girmem de zaten... Çünkü babasız büyüdüğümüz için biraz daha böyle ayağımızı sağlam basmaya çalışıyorduk ve kendimizden çok ailemizi düşünen insanlarız. Çevremizdeki insanları düşünen insanlarız. Yani milim üzüntümü kimseye göstermedim, göstermem de... Kendi içime atıp yaşıyordum zaten. (K7, 33)

Engellilik sürecini anlatan K1 de bu halini kabullenemediğini ve ölmek istediğini şu şekilde ifade etmiştir:

Ağlıyordum açık ve net söyleyeyim. Nasıl insan böyle olur? İnşallah ben ölürüm daha iyidir, eziyet çekiyorum. Ya hocam nasıl olacak bu şey... Ben çok ağlıyordum. Hocam insan şey yapıyordu, kızılıyordu. İnsan nasıl bu hale gelir? İnsanın zoruna gidiyordu hocam. Sağlamdım bu hale geldim. Kaderimde bu vardı. (K1, 31)

Benzer bir duyguyu ifade eden K19, ilk engellilik durumuyla ilgili duygularını belirtirken kendini berbat bir halde hissettiğini ve o süreçte aklına ilk gelen şeyin intihar olduğunu şu cümlelerle dile getirmiştir:

Şimdi... O zaman dekorasyon işi yapıyordum... İki katlı bir ev boyuyordum... İlk batırdığım boyayı duvarda kuruttum. Kaldırır kaldırmaz zaten elektrik çarpmasına kapıldım. Yüksek gerilim. Ondan sonra da zaten beni şeye kaldırıyorlar, hastaneye kaldırıyorlar. Orada zaten diyor, işte durumu kritiktir. Orada altı gün kalıyorum yoğun bakımda. Parmak uçlarımı kesiyorlar bir de sağ kolumu. Zaten bir kolumu dirsek

altından kestikten sonra bilincim geldi uyandım. Gözümü açtım zaten sağ kolum yok. Parmaklar da zaten gözükmüyor ama sarılı komple sarılı. Oradan altıncı gün yanık merkezine kaldırılıyorum ambulansla... Mücadele ettiler ama çare yok. Mecburiyetten iki ayağı da kestiler. Diğer kolu da kestiler. Kestikleri zaman zaten narkoz veriyorlar, uyandığımda zaten görüyorum. O zaman yani kendimi berbat hissediyordum. Psikolojik olarak. Yani o esnada kalkabilseydim... Valla direkt intihar aklıma geldi. Yani sıkabilseydim kafama direkt sıkardım. Valla baktım artık yani gelmiş Allah'tan gelmiş. Yapabilecek bir şey yoktur. İsteyerek de olmamış yani... Şimdi dünyayı da üstüme tapulasalar ben kendimi o elektriğe kaptırmazdım. Yani bilsem bir kolumun gideceğini, deseler dünyanın tapusunu sana vereceğiz, bir kolun gitsin gene vermem. Ama kaderimizde bu varmış. Mecburen Allahüteala'ya tefekkür ettik. (K19, 48)

K5 engelliliği kabullenme sürecinin ilk birkaç yılını aldığını ve bu haline alışana kadar yalnız kalmayı tercih ettiğini şu şekilde açıklamıştır:

Zaten bir iki üç yıla kadar hocam kendini kabullenemiyor insan. Yani aniden her iki kolunun olmaması ya da kesilmesi ya da çalışmaması çok değişik, çok farklı bir duygu. Elektrik çarpması sonucu zaten. Arkadaşlarla oyun oynuyorduk tarlada... Elektriği hesap etmeden en üste çıkayım dedim. Orada zaten en üste çıkmamla elektrik çarpması oldu. Hatırlamıyorum ondan sonrasını zaten... Hastanede gözümü açtım. Aradan bir hafta falan geçmişti, ben gözümü açtım yoğun bakımdaydım. Ben zaten fark ettim kolum alçıdaydı. Diğer kolumu ise anneme sordum 'Anne kolum nerede' Ben zaten ayağa kalkamıyordum yataktaydım. Aradan 3-4-5 gün geçti zaten doktor dedi artık ayağa kalkıp yürüyebilir... Direkt çıktım lavaboya gittim aynaya baktım kolum yok. Zaten hiçbir şey demeden gözümünden yaş geldi. Annem de yanımdaydı o da ağladı. Annemin moralini bozmamak için bir şey olmaz dedim ama kaderdi herhalde. Sonra zaten yalnız kalmayı tercih ediyordum. Olabildiğince yalnız kalmak istiyordum. Öyle alışana kadar... O haline alışamıyor insan. (K5, 37)

Diğer katılımcılardan farklı olarak ilk engellilik sürecinde tepkisiz kaldığını ifade eden K6 ise belli bir zaman sonra içine kapandığını aşağıda belirtildiği şekilde açıklamıştır:

Arkadaşı indirmeye gittim. Oradan dönüşte sürat de vardı... Sekiz taklaya yakın takla attım arabayla. Orada zaten belimin üç yerinde kırık oluştu. O günden beri engelliyim. Engelli olduğumu ameliyattan çıktıktan sonra anladım. O zaman doktor

geldi, bacaklarımı elledi. 'Hissediyor musun?' Yok dedim. Orada anladım zaten engelli kaldığımı. Hiçbir tepkim olmadı abi. Zaten diyor ya kendimiz ettik, kendimiz bulduk. Kimsede hatayı suçu da bulmadım. Allah'tan gelen bir şey bu. Abi zaten insan içine kapanıyor bir müddetten sonra. İçime kapandım'' (K6, 34).

Çok zor süreçlerden geçtiğini söyleyen K17, farklı bir noktaya temas ederek yaşamış olduğu acıları unutabildiğini ancak kızının onu bu engelli haliyle görmesini ve o ilk engellilik haline vermiş olduğu tepkiyi unutamadığını şu şekilde ifade etmiştir:

... çok zor süreçlerden geçtim. Kirada oturduğum evin damında su giderinin borusunu değiştirecektim... Elektrik akımına kapıldım. Yere düştüm. Bilincim yerindeydi. Dumanlar yükseliyordu benden... Ambulansı çağırdılar zaten. Beni devlet hastanesine götürdüler... Orada 20 gün doktorlar pansuman ediyordu, kontrol ediyordu. Baktı toparlamıyor dedi ki 'Ampute etmek zorundayız. Kolu ve bacağı kesmek zorundayız.' İlk önce sol kolumu aldılar yani o acıyı var ya... Üç ay yoğun bakımda kaldım, 12 ameliyat geçirdim. Onun tarifi anlatılamaz. Ancak yaşanılır. Gerçekten... Bir hafta makineye bağladılar bacağı. Dedi ki 'toparlamıyor, yukarıdan almak zorundayız.' Sonra bu sefer diz üstünden aldılar bir de sol kolumu aldılar ve sağ kolumu aldılar. Bir ameliyatta hem kolum hem bacağım üstten kesildi. İşte son ameliyatta zaten ben gittim. Doktorlar tekrar acile aldılar dedi ki 'Kalbi durdu.' Artık dayanamadım. Bünyem kaldıramıyordu artık acıyı. Beynime vuruyordu. Ne bir ağrı kesici fayda ediyordu, ne bir şey, hiçbir şey fayda etmiyordu... Üç ay kaldım... En büyük neyi yaşadım? O acıları, o acıları unutuyorum da ben kızımı unutamıyorum. Üç yaşındaydı. Kızım beni görünce ne yapacak diyordum? Onu tek düşünüyordum. Kızım beni çok özlemişti. Bir ay falan geçti, dedim ki 'kızımı getirin ama üzerimi örtün görmesin kollarımla bacağı.' O zaman zaten duygulanıyorum bunu anlatırken. Kızım o zaman üç yaşındaydı, çok zekiydi zaten üzerim örtüldüğü zaman geldi böyle hastaneye getirdiler. Baktı bana, babası sarılamıyor. Bir şey var, hissediyor onu. Sonra geldiler yatağın üzerine koydu annesi böyle bana sarıldı. Sonra gittikten sonra annesine demişti ki 'Babamın bacağı nerede?' Yorganın altında bile şey fark etmiş bacağım olmadığını. 'Anne! Babamın bacağı nerede?' demiş. O an zaten yani tutamadım kendimi. Zaten ben hastaneden çıktıktan sonra bu sefer nasıl kızım ile görüşeceğim nasıl bana alışacak bu şekil? Yani ilk eve geldiğimde ben arabanın içindeydim. Arabaya geldi baktı bana böyle şok oldu. 'Anne babamın kolu ve bacağı nerede?' dedi. Onu anlatamam, ben bittim zaten! (K17, 29)

K14 ise diğer katılımcıların aksine felçli de kalsa ölmek istemediğini, eşinin çocuklarıyla nasıl baş edebileceğine dair korkularının olduğunu, bu korkuları bastırmak adına kendisiyle ve hayatıyla dalga geçtiğini şu şekilde belirtmiştir:

Taziye gittik kayınbabamla, kaynanamla. Yeni ayakkabı almıştım, ayakkabıyı giydim. Arabanın içinde bir anda bir baktım ayağım şişti... Oradan hastaneye hemen MR'a baktırdık... Sende tümör var dedi... Ondan sonra İstanbul'a gittik. Bana ameliyattan önce doktorlar riskleri anlattı. %90 tam felç dedi, hiçbir tepki vermedim. %9 bu hal dedi yani şu anki halim. %1 de ölüm riski verdi. Ben felçten korkmadım, bu halde kalacağım korkmadım, %1 ölüm korkusundan ölümden biraz korktum. Çünkü çocuklarım küçüktü, eşim onlarla baş eder mi?... Yani çünkü hiçbir gelirimiz de yoktu. Güliüyordum. Dalga geçiyordum kendimle. Hayatla dalga geçmeye başladım. Yani ne olacaksa olsun ama tek korkum eşim ne yapacak? (K14, 49)

K18 ise engelli kalacağını öğrendiğinde şok geçirdiğini ancak tedavi gördüğü doktor tarafından pozitif anlamda desteklendiğini şu şekilde açıklamıştır:

Şimdi ben bu hastalığımı her şeyden önce ilk bir sabah uyandım, ayağa kalktım yere düştüm. Durup dururken... Nöroloji doktoruna götürdüler... Bana dedi ki 'ben bir tür kas hastalığından şüpheleniyorum...' Ondan sonra biyopsimi yaptırdım ve bu hastalığın doğuştan beri bende olduğu, varmış... Şok geçirdim... Bitmişsin çünkü doktor da bana açık açık söyledi. İlerleyecek sürekli yavaş yavaş. Tam yürüyemeyeceksin. İki adım dahi atarken insanların sana desteği lazım olacak. Bazı dedi bu hastalıklar dedi öyle hızla ilerliyorlar ki 'tekerlekli sandalyeye dahi muhtaç kalacaksın.' Hocamın bana katkısı çok oldu. Bana söylediği bir cümle aklıma zonk etti. Ya dedi yüz ifaden değişmez. Sen dedi çok güçlü bir adamsın. Kalk dedi gel. Bir odaya gittik 4-5 tane hasta gösterdi bana. Hepsi yıkılmış. Aynı benim hastalıktan. Dedi bak bunlar psikolojikman bitmiş ama sen bunu başarırısın. Hayata sarıl. Bak evlisin. Çocukların var. Yapman gereken tek bir şey var. Kesinlikle bu hastalığı kabul edeceksin. Hayatını yaşayacaksın. Yeri gelir... (K18, 45)

4.2.1.2. Engellilikle başa çıkma deneyimleri

Çalışma kapsamında yapılan görüşmelerde katılımcı babaların engellilik durumlarıyla baş etmeleri noktasında onları ayakta tutan destekleyici ve motive edici unsurların ne olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda fiziksel

engelli babaların engellikle baş etmeleri noktasında aile ve din kavramının önemli iki temel kaynak oluşturduğu görülmektedir.

K5, hayata bağlılığını artıran önemli iki unsurun çocuk ve eş olduğunu aşağıdaki şekilde dile getirmiştir.

...Evlenmeden önce sürekli yalnız olduğum için sürekli engelimi düşünüyordum. Şimdi birisiyle yani eşim benimle çok güzel ilgileniyor, çocuklar oldu. Çocuklar geliyor, kucağıma oturuyor, yanıma oturuyor. Yani huzur buluyor insan artık. Bir nevi engelinizi unutturuyor. Çocuklar olursa yani isterse insanın iki eli, iki ayağı hiçbir şeyi olmasın. Çocuklar sayesinde yani şahane bir hayata tutunmaya çalışıyorum. Şimdi ben eskiden kendime bile bakmıyordum, bakımım falan hiç yoktu. Şimdi o kadar ki hayata bağlanmışım eşim en ufak bir kirde bile izin vermiyor. Görüyorsun zaten. Hiç izin vermiyor. Onlar seni hayatta tutuyor aslında... (K5, 37)

K3 eşinin “eli ayağı” olduğunu ifade etmiş, K8 de eşini “kimliği” olarak tarif etmiştir.

Benim elim ayağım eşim, o her şeye koşturuyor. Aileyi geçindirememe durumundan hayat daha zorlaştığını biliyorum ancak eşimin sayesinde ayakta duruyorum. (K3, 44)

Benim hanım yardım ediyor. O benim kimliğimdir. Ya ben çok tecrübe gördüm de. Yani insanlar bizi küçük düşürüyordu. İnsanlar bizimle gülüyor. (K8, 50)

K14 ise eşi olmadan yaşamayacağını ve onsuz yapamayacağını, eşinin kendisini tamamlayıcı bir unsur olduğunu ve o olmadan hiçbir işin yürüyemeyeceğini beyan etmiştir:

Eşim sayesinde. Onsuz yaşayamam. Yani eşim olmasa bana kimse bakmayacak, bana kimse bir şey yapmayacak, ben yaşayamam artık. O öldükten sonra ben de öldüm. Şu an o var kafamda. Yani o olmasa hiçbir iş yürümez. Beni tamamlayan o. Onun için benimki sevginin ötesinde olmuş artık. (K14, 49)

K1, çocukları sayesinde ayakta kaldığını şu şekilde ifade etmektedir:

Hocam evdeyim. Televizyona bakıyorum, çocukla oynuyorum. Çocuk bazen okulda zaten okula gidiyor, bazen yanıma oturuyor onunla ders çalışıyoruz ikimiz.

Hiçbir şey yapmıyorum. Çocukla vakit geçiriyorum. Çocuk sayesinde zaten ayaktaayım.
(K1, 31)

K7, engelli maaşının kendisine yetmediğini, abilerinin desteğiyle bu durumu aşmaya çalıştığını şu şekilde belirtmektedir:

...Yani çok şükür abilerim hani beklentimin üstünde bana iyi davrandılar. Onu kesinlikle yani saklayamam ve söylemek zorundayım o gerçeği. Yapılması gereken her şeyi yaptılar. Yani bir engelli insana ne yapıyor, bence fazlasını yapıp azını yapmadılar... Sağ olsun onlar hepsini yaptı. Şu an o aldığım engelli maaşıyla da yaşamıyoruz ki yaşanmaz zaten. Yani varsa bir şu anki durumumuz yine onlar destek veriyorlar bana. Onlar olmasa inancın olsun şu evi de satmış olacağız. İçinde de kalamayız zaten. (K7, 33)

K17 ise engellilik durumuna şükür gözüyle bakarak kendi durumundan daha aşağısına bakıldığı sürece engellilikle her türlü baş edebileceğini şu şekilde ifade etmiştir:

İlk senede çok zor oluyor, çok. Geceleri kimsenin göremediği zamanda öyle hüngür hüngür ağlıyordum... Hastaneden çıktıktan sonra artık kabullenmeye başladım. Çünkü neden? Artık bazı şeyler var imkânsız oluyor. Çünkü şu anda ben bu evin içerisinde tonlarca altınım olsa bu Mardin bölgesi hepsi benim üzerime tapulu olsa ben bir parmağımı geri getiremiyorum. O yüzden onu kabullenmek zorundasın... İşte o zaman ben bunu anladığımda artık dedim ne yapsam ne kadar isyana girsem de bir parmağım geri gelmez. Ne kadar zengin olsam bu malımla bir tane parmağımı geri getiremem. Zaten bu hayatta, bu dünyada kaybetmişim diğer dünyayı da kaybetsem ne faydası olacak ki bana? Şu anda işte alışıyorum. Çok şükür evim var, eşim var, kızım var. Mesela bazı insanlar var eşi yok, bazıları var yatalak, bazı insanlar var annesi babası yok. Hani her zaman yukarıya bakmayacaksın aşağıya bakacaksın. Aşağıya baktığın zaman her türlü geçineceksin. Her türlü hayatına bağlanacaksın. Çünkü neden? Her zaman bir altın var. Bakıyorum mesela iki kolum bir bacağım. Altıma bakıyorum kiminin her iki kolu her iki bacağı yok. Kiminin sıfırdan kesilmiş omuzdan kesilmiş. Mesela bu dirseğime şükrediyorum. Ben bu dirseğimle telefonu kullanıyorum. Bu dirseğimle telefonu cebime koyuyorum çıkarıyorum. Kapı kolunu açıyorum. Bir yere tutunabiliyorum. Yani bir dirseğin ne kadar faydası var işte ben onu anlıyorum. Yani mesela kolum, ayağım olduğu zaman daha mesela aktiftim daha girişkendim işte şu

anda yani bir işte çalışmıyorum. Yani sadece evime bakıyorum. Evimin huzuru olsun yeter diyorum. (K17, 29)

K2 de K17'ye benzer duyguları paylaşarak engellilik durumuyla baş etme noktasında “beterin beteri var: yaklaşımından yola çıkarak şükür gözüyle bu durumu aştığını ifade etmektedir.

Vallahi zor yani çok zor bir şeydir. Çok zordur. Ama yine de biz Allah'a çok şükür ediyoruz. Çünkü yerden kalkmayan insanlar da var. Allah'a çok şükür, beterin beteri var. Allah'a çok şükür biz bastonla bazen tekerlekli sandalyeyle dışarı çıkıyoruz. Böyle bu şekilde. Allah'a çok şükür ediyorum şu anda Kur'an okuduğum için Allah'a çok şükür okuyorum. Biraz nefes alıyorum yani o şekilde ... (K2, 49)

K18 de inanç ve aile desteğiyle engeli karşısında zorlanmadığını ve engellilik durumunu bu iki unsur sayesinde aştığını şu şekilde dile getirmektedir:

Başta ailemin desteği ile ve kendi hür iradem ile şuna inanıyorum, ben inançlı bir insanım. Çok inançlı bir insanım. Yani aile içerisinde benim eşim Kur'an-ı Kerim'ini okuyan, namazını kılan, annem de öyle. Ben kendim bizzat yıllarca dört dörtlük hiçbir namazını kaçırmayan bir insanımdır... İlk öncesinde isyanlarım da oldu. Olmadı değil ama çabuk atlattım onları. İnançlı insan her zaman kazanır hocam. Bu bir gerçektir. Bir de böyle bir hayat bekliyor seni. Orada bu inançla ailemin de desteğiyle inan ki şu an ben açık ve net söyleyeyim zorlanmıyorum. Yani zorlanıyorum inkâr edemem ama buna rağmen yaşamak güzeldir... (K18, 45)

K19 ise engellilikle baş etme noktasında çocuklarının desteği ve dinî anlamda yapılan uygulamalara dikkati çekerek kendini mutlu hissettiğini aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

... Vallahi hayatı seviyorum. Çocuklarım da yani bana çok çok destek oluyorlar. Din de çok çok. Ya zaten kendimi dinî olarak Kur'an'ıma da verdim... Yani hafıfledi yüküm öyle diyeyim... (K19, 48)

K9 her ne kadar sağlıklı insanlara özendiğini söylese de kendini bildiğinden beri engelli olduğunu ve yürümenin tadını bilmediği için bu durumuna alıştığını şu şekilde dile getirmektedir:

Ya şimdi hayat hani diyorlar her türlüyle güzeldir. Yani alışmışım yani ben nasıl söyleyeyim? Ben yürümesini görmemişim şimdi. Hani bir kör insan nasıl dünyayı görmemişse ben de yürümenin tadını bilmiyorum. Yani kendimi bildim bileli ben böyleyim. Bazen özeniyorum mesela üzülüyorum tabii. Mesela bazen bakıyorum arkadaşlara hanımlarıyla yürüyorlar. Ben bazen üzülüyorum yani gene de Allah'a şükrediyorum. (K9, 48)

K16 ise engellikle baş etme noktasında engelliliği ne zaman yaşadığının önemli olduğunu belirtmekle beraber bir engellinin engelinden dolayı toplum içinde yapamıyor algısı oluşmasın diye sağlıklı bireylere oranla daha çok sorumluluk altına girerek bu eksiğini kapatmaya çalıştığını aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

Çeşide göre hani dedim ya ihtiyaçla ilgili yaşadığım engel durumuyla ilgili... Şimdi ben küçükken yaşadığım için bütün kas iskelet, hareketlenme hepsini ona göre şekillendirdim. İstedğim pozisyona geçebiliyorum. Ama bazısı yirmisinden sonra bir kaza sonucu oluşuyor. Bu insan bilmiyor, yaşamıyor, deneyemiyor. Çünkü iskelet oturmuş, kalıplaşmış, sertleşmiş kemik yapısı. Onun için engellilik durumuna göre değişiyor. Kendi üzerimden anlatmam gerekirse... Bir kere ekonomik sorumluluğu üstüme alıyorum. Ben o ailenin direkt getiricisiyim... Sorumlu birey olarak üstüme alan bir yapıyım. Eşimin pazara gitmesini isterim ama derim ki sen evde otur ben senin pazar ihtiyacını getireyim... Bu dış ortamda hani engelinden dolayı belki eşi yapıyor, eşi gidiyor o algı oluşmasın diye evet dışarıdan dosta getiririmben yaparım... Kimsede o algının oluşmasını istemem. Bak eşi sakat olduğu için yetişemiyor, yetemiyor. Kadın bak ne yapsın kadın pazara gidiyor, kadın tandıra gidiyor, o laf olmasın diye eşimin görevini de üstüme alıyorum... (K16, 45)

Engeliyle barışık olduğunu ifade eden K11, beyin olarak kendine güvendiğini, sağlıklı insanlarda da eksikliklerin olduğunu örnekler üzerinden açıklayarak engellilik durumunu yadırgamadığını, sosyal bir kişilik olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

... Engelimle barıştım. Yani bazen insan içinde olur, keşke bunu yapabilseydim her türlü insanda olur. Her türlü insanda bir eksiklik var. Sağlıklı bir bireyde de mesela ne bileyim bir matematikçi olur diğeri yapamıyordur. Keşke ben de bunun gibi olsaydım. Ben buna bu şekilde bakıyorum. Yani isyan etmiyorum. Allah'a çok şükür sağlıklıyım, çocuklarıma bakabiliyorum. Beyin olarak kendime güveniyorum... Ben 11 yıldır evliyim, zaten evlendiğim insanla basketbolda tanıştım. 11 yıldır gitmediğimiz yer

kalmadı. Diğer engelli arkadaşlarımızla ilişkilerimiz çok iyi, telefonlaşıyoruz, konuşuyoruz, muhabbet ediyoruz, ailece gidip geliyoruz. Yani kazançları bu oldu benim için... (K11, 43)

İnsanların kendisine engel koymadığı sürece kendisini engelli olarak görmediğini ifade eden K12, yapabildiği her şeyin kendini engelli olarak görmemesini sağladığını şu şekilde açıklamaktadır:

Şimdi engelimle nasıl başa çıkıyorum? Aslında başa çıkmıyorum. Hani insanların bana bir engel koymadığı sürece kendimi engelli olarak görmüyorum açıkçası. Ulaşabilir kısımlar mesela bizim için çok önemlidir. Mesela ben bastonla yürüyorum, yeri geldiğinde tekerlekli sandalye kullanıyorum. Şimdi yürüdüğümüz yerler de bize uygun olması gerek... Ama yarın öbür gün çocuğumun elinden yürümeyi hiç yapamayacağımı düşünüyorum mesela. Orada bir şey kalıyor. Örnek vereyim mesela ben evlendiğim zaman gelinle damat dans eder. Dans edemiyorsunuz. Odur hani keşke dans edebilseydim. Onun haricinde ben hani bugüne kadar engelli olarak ben Türkiye'nin tamamını gezebildim. Tekerlekli sandalye basketbol sayesinde. Ben o yüzden kendimi şanslı görüyorum yani ailem de bunu bana yansıtmadı. Ya oğlum işte sen engellisin bunu yapma sen engellisin şunu yapma. Hayır. Yapabildiğim her şey benim engelli olmamama nedendir. Ben öyle düşünüyorum... (K12, 40)

4.2.1.3. Engelli babanın engeli karşısında en çok zorlandığı durumlar

Fiziksel engelli babalarla yapılan görüşmelerde engellilik halinden dolayı toplumsal hayatta ve aile hayatında yaşamış oldukları en büyük zorlukların ne olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmada engelli babaların en çok zorlandıkları durumun geçim sorunu ve var olan babalık vasıflarının fiziksel engellerinden dolayı yerine getirilmemesi olarak ortaya çıktığı görülmektedir.

K2, maddi imkânsızlıklardan dolayı çocuklarının eğitimine gereken desteği sağlayamadığını şu şekilde ifade etmektedir:

En çok mesela çocukları okutmak için zorlandım. Şu anda mesela büyük oğlum üniversiteye gidemedi. Çünkü benim durumum olmadığı için şu anda mesela evde çalışıyor. Mesela biz bir dershaneye kaydettik bir ay verdik ikinci ay sıkıntı çektik. Bizim evimiz de kiradır. Şu anda mesela biz burada 400 liraya kalıyorduk şu anda 600 yaptılar. (K2, 49)

K8 ise ailesinin geçimini sağlayamadığı için çok acı çektiğini şu cümlelerle aktarmıştır:

Onların geçimini giderememek zor olan şey oydu. Onlar bir şey istediğinde çok zorluk çekiyordum. Elimden gelmiyordu. Ben yapamadığım bir şey için çok üzülüyorum, çok da acı çekiyorum. (K8, 50)

K12 de ekonomik olarak sıkıntılar yaşadığını, kendinden kısra bile çocuğundan kısımadığını, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılamak zorunda olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

Bugün ekonomik şartlarda ben kirada oturuyorum. Ekonomik şartlarım da bellidir. Belli başlı zamanlarda çalışıyorsunuz bazen çalışmıyorsunuz. Ekonomik olarak sıkıntı içerisindeyiz biz engelli bireyler. Hayatınızı idame ettirmek zorunda kalıyorsunuz. Şuradan kısıyorsunuz, buradan kısıyorsunuz oradan şey yapıyorsunuz. Hani kendinize kısılabirsiniz ama bu çocuk olduğu zaman ondan kısılamazsınız. Onun ihtiyaçlarını karşılamak zorundasınız. Bezidir, mamasıdır, şuyudur, buyudur almak zorundasınız. O an alamadığınız durumlar olur bazen... (K12, 40)

Tam babalık yapamadığını ifade eden K9 ise fiziksel engelinden ve maddi imkânsızlıklardan dolayı çocuğunu tedavi edemediğini ve o üzüntüyü halen yaşadığını şu şekilde açıklamaktadır:

Beni en çok ne zorladı? Beni en çok şimdi çocuklarıma tam babalık yapmamam. Yani tam babalık yapmamam dediğim yani onları tam istedikleri bir hayata geçiremem. Mesela bu benim küçük çocuğum göz engellisi olan. İmkânlarım olmadığı için küçükken belki bir doktora falan götürseydim çocuğumu kurtarırdım. Askerde çürük aldığı zaman zaten orada komutanları demişti küçükken seni götürselerdi daha fazla görme şansın olabilirdi. 'Niye götürmediler?' O da demiş 'babamın imkânı yoktur, engellidir.' E şimdi ben çocuğuma kendimden daha fazla üzülüyorum. Niye götürmedim? Yani ben götürmek istedim. E imkânım yoktu. Yürüyemiyordum. Ne param vardı ne yürüyebiliyordum yani kimseyi de tanıımıyordum. (K9, 48)

K17 de engelinden dolayı ihtiyaçlarını giderememesi ve ailesini geçindirememesinin onun için çok zor olduğuna şu şekilde açıklık getirmektedir:

İhtiyacımı kendim görmediğim için çok zorlanıyorum. Çok sıkıntı çekiyorum. Tabii ben mesela şu anda üç yıl oldu böyle protezlerimi alamıyorum maddi durumdan dolayı... Maliyeti de çok yüksek. Bir milyon küsur paradır protezin parası. İki kol, bir bacak 1 milyon 200 bini geçiyor öyle diyeyim. İşte protezim olduktan sonra düşünüyorum bir işte çalışmayı ya da kendi işimi kurmayı düşünüyorum o da nasip olursa. Çünkü hani protez oldu mu yürüyebiliyorsun. Ben yürüsem o yeterli bana. Protezlerim olduğu zaman bir nevi %50 de olsa eski hayatıma dönebilirim. Mesela yürüsem bir şey tutabilsem bardağımı tutabilsem kaşığı tutabilsem ya da affedersin lavaboya gidip gelebilsem o yeterli bana. Bazı şeyler var dünya malına değişilmez. Kendi ihtiyacımı kendim görebilsem onun mutluluğu tarif edilemez. Çünkü bunu yaşayan ancak bilebilir. Birine muhtaç oldu mu çok zor? Yani maddi durum olmadığı için sıkıntı yaşayabiliyorsun. Çünkü kendim her zaman nasıl anlatayım? Çocuk senin hani eline bakıyor. Hani sen kendin bir yerden borç alsan da o evi geçindirmek zorundasın. Hani o zor yani bir de maddi sıkıntı oldu mu daha zor oluyor. Kendini eksik görebiliyorsun. Niye böyleyim ya da evimi geçindiremiyorum... (K17, 29)

K5, engelinden dolayı çocuğunu kucağına alamamanın zor olduğunu belirtirken en çok da çaresiz kaldığı durumların kendisini zorladığını aşağıdaki şekilde ifade etmektedir:

En zor şey biliyorsunuz çocuğunu kucağına alamamak. Çocuğun yani istiyor, baba diyor yani beni kucağına al diyor ama onu yapamıyorum. Beni en zorlayan taraf odur. Parka gittiğin zaman çocuğun elinden tutmak istiyorsun. Çocuğu kaydırağa bindirmek istiyorsun. Yani çok şey yapmak istiyorsun, yapamıyorsun engelinden dolayı. Çıkmak istiyorsun dışarıya mesela çocuklarıyla beraber bir yemeğe ya da dışarıya bir yere gidemiyorsun. Orada çocuğun gerçekten istiyor yapamıyorsun. Bazen çaresiz kalıyorsun. Bir kere büyük oğlanın boğazında bir şey kaldı. Yani baktım gözleri böyle açıldı açıldı yani boğulacak adeta. O anda hiçbir şey yapamıyorum ben. Sesim de çıkmadı orada mesela eşimi çağırayım, çabuk gel. Yani en zorlandığım an. Çok değişik bir şey hocam bilmiyorum dediğim gibi ancak yaşanılır bu tür şeyler. (K5, 37)

K7 ise çocuklarına yetememe düşüncesinin kendisini üzdüğünü şu cümlelerle dile getirmektedir:

Çocuklarına yetemediğini düşünüyorsun o seni üzüyor. Çocuklarına yetemiyorsun. Yani örnek vereyim koşup gelemiyorlar, onları dışarı çıkartamıyorsun, gezdiremiyorsun, onların istediği bazı şeyler var, yapamıyorsun. Odur yani... (K7, 33)

K11 de engelinden dolayı çocuklarıyla birlikte istenilen fiziksel etkinlikleri yapamamanın zor bir durum olduğunu aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

En çok zorlandığım yerler, kendi sağlıklı akranlarımla aynı şekilde çocuklarıyla yaptığı şeyleri yapamadığımda orası. Mesela sportif bir aktivite olur, futbol olur onlarla oynamaya mesela onlarla koşup gezmeye, onlarla bir parkta eğlenmeye fiziksel olarak bu tür konularda eksiklik hissediyorum. (K11, 43)

K3, çocuğunun önemli bir ameliyat geçirdiğini ancak fiziksel engelinden dolayı gidemediğini, psikolojik olarak kahrolduğunu şu şekilde ifade etmektedir.

Şimdi istediğim her yere gidemiyorum, bir yerde oturduğum zaman kalkamıyorum. Mutlaka yakın olması lazım. Çocuk kalpten ameliyat oldu İstanbul'da, annesi ilgilendi. Ben gidemedim. Yani neredeyse kahroluyordum. Gerçi kardeşim onunla gitti ama gene de içim rahat değil. Yani o İstanbul'dayken ben burada elim kolum bağlı durumda kalmıştım yani. Gidemediğim için. Yani normal bir arabaya binip gidemiyordum. (K3, 44)

K18, engelinden dolayı yeni doğan çocuğunu eline alamamanın zor olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

... Bak sana öyle söyleyeyim, düşünebiliyor musun bir baba daha yeni doğmuş bebek çocuğunu kucağına alamıyor. Kucağıma alıp aşağı inemiyorum. Ben kendimi zor taşıyorum artık. Bu hastalıktan dolayı... Ya çok kötü. Yani kelimelerle anlatılmaz. Zor yani Allah düşmanıma vermesin böyle bir şeyi... (K18, 45)

K19 da var olan engellilik durumundan dolayı çocuklarına karşı koruyup kollama görevini yerine getirememenin kendisini çok zorladığını ve çaresiz bıraktığını şu şekilde ifade etmektedir:

Benim çocuğum okula gidiyor. 3-4 kişi bir sefer onu dövdü. Yani şimdi ayaklarım yok, kollar yok. Yani gidip de çocuğumu en azından niye bu çocuğu üç kişi dört kişi dövüyorsunuz? Şimdi sağlam olsam onu yapamazlar. Ama öyle olduğu için orada zaten

otomatikman diyorsun ya Allah'ım ya tamamen beni yok etseydin ya da en azından kollarım olsaydı. (K19, 48)

K16 ise farklı bir noktaya değinerek toplum içindeki alanların ulaşılabilirlik açısından engellilik durumuna uygun olmamasının kendisini hem fiziksel hem de psikolojik olarak çok zorladığını ve bu durumun kendisini çocuklarının gözü önünde küçük duruma düşürdüğünü, huzursuzluk yarattığını aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

Çocuk şeyi bilmez, engeli bilmez. Fiziksel engeli, zihinsel hiçbir şeyi bilmez. Çocuk o her şeyi babası bilir. Babası getirir, babası yener, babası onun diğer arkadaşının babasını döver ama bu şekilde büyüyen bir yapıyla gelir. Çocuk hayal kırıklığına uğradığı anda yani o baba kahraman rol model babayı yetersiz gördüğü anda kanatları kırılır. Bu nedir? Şimdi getireceğim yerlere getiriyorum. Çocuğumla evet zaman olmasa bile hadi diyelim ki ayda bir çıkarım ya bir sosyal hayat yaşayalım. Nereye gidelim? Kafeye gidelim, lokantaya gidelim. Şehir içine bineceğim rampa çalışmadığı için babasına üç kişi yardım edecek. Hani babası kahramandı? Üç kişi yardım etmeden arabaya binemiyor. Geleceğim lokantaya gireceğim küçük bir rampa olmadığı için gene dört tane garson gelecek babasını karga tulumba taşıyacak. Orada da bir hayal kırıklığı. Ondan sonra hadi baba çarşıya gelmişken bana bir tane pantolon tişört al der, ister bir şeyler. Mağazaya giremiyorsun, baba dışarıda eş gider... Bir kere şehir içinden sinirlenmişsin, lokantaya sinirlenmişsin, giyimcide sinirlenmişsin sen de birikimli birleşiyor... Ama sağlıklı bir insan lavabo ihtiyacına 5 saatte bir çıkar ya. Sen çıktın sana göre tuvalet yok, lavabo yok. Altına edersin ya da en yakın ne? Evindir. Başka yoktur. Kahve sana göre değil, kafeterya sana göre değil, yukarısı sana göre değil, aşağısı sana göre değil. Dediğim gibi bunlar üst üste geliyor öfke noktasına geliyorsun. Hoş bir zaman geçireceğin yerde anneye kavga ediyorsun, çocukla kavga ediyorsun. Kavgalı bir şekilde eve geliyorsun. Bir daha bu çocuk, bu eş seninle dışarı çıkmak istemez. (K16, 45)

4.2.1.4. Engelliliğin babalık rolünde meydana getirdiği değişiklikler

Engelli babalarla yapılan görüşmelerde engelliliğin babalık rolünde ne tür değişikliklere uğradığı öğrenilmeye çalışılmıştır. Tarihsel süreç içinde babalar ekmek kazanma rolüyle ön plana çıkmıştır (Kilkey, 2007, s:2). Engelli babalarla yapılan görüşmeler sonucunda ana akımın önemli gördüğü ekmek kazanma rolünün engelli

babalar için de çok önemli olduğu ve bu rolün yerine getirilmemesi babalık rolünde önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

K17, engelli olmadan önce iş konusunda yetenekli biri olduğunu birçok farklı meslek yapabildiğini ancak şu an için ev hapsi yaşadığını ve bir işinin olması halinde bir nevi de olsa eski hayatına geri dönebileceğini aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Çok şeylerden eksildim. Ben çok başarılı bir insandım. Mesela aşçılık yapıyordum, duvar ustalığı yapıyordum. Aynı zamanda inşaat, fayans olsun, kartonpiyer olsun, her türlü şeyi her işi yapıyordum. Yani neredeyse bir 6-7 meslek yapabiliyordum. Öyle bir yeteneğim vardı. Şu anda hiç yapamıyorum evdeyim. Hani zamanla insan bazen sıkılıyor, sürekli ev hapsi yaşıyorsun. Sürekli ev olduğu zaman evde sıkıntılar da oluyor, tartışmalar da oluyor. Çünkü psikolojin bozuluyor. Zorluyor insanı. Ama iş olduğu zaman sabah işine gidersin, akşam evine geldiğin zaman daha huzurlu olursun. Mesela öyle bir iş imkânı olsa gerçekten yani eski hayatıma %50-60 olsa da geri dönebilirim. Çünkü hani onu hissedeceğim ben sabah işime gidiyorum, akşam evime dönüyorum. Bir nevi olsa da eski hayatıma geri dönebilirim hani öyle bir imkân olsa öyle bir iş olsa... (K17, 29)

K5 ise iyi baba olmayı çok güzel yaptığını ancak maddi durumlar yüzünden zorlandığını bir işi olması halinde çocuklarına rahatlıkla bakabileceğini şu şekilde dile getirmektedir:

Ben sadece iyi baba olmayı çok güzel yapıyorum. Gerçekten çok iyi bir babayım. Çocuklarımı olabildiğince mutlu ediyorum. E yapmadıklarım zaten elimde olmayan mesela bazen zorlandıklarım ne hocam? Maddi durumlar yüzünden zorlandıklarım... Mesela çocuğum bir şey istiyor ya da bir pantolon istiyor ya da bazen hiç yapamıyorum. Çünkü Türkiye şartlarını biliyorsunuz. Zaten geçinemiyor insan. Bu tür şeyler istediği zaman da çok zorlanıyorum ya da benim çok zoruma gidiyor. Ben en azından diyorum ki bazen yani bir iş yapabilseydim en azından rahatlıkla o çocuklara bakabilirdim. (K5, 37)

Çok çalışmayı sevdiğini belirten K7, ayaklarının tutmamasının ağrına gitmediğini, en büyük sıkıntısının çalışamamak, ailesi ve çocukları için bir şey yapamamak olduğunu şu cümlelerle aktarmıştır:

Ben yani hiperaktif bir insandım, böyle çok çalışmayı seven bir insandım. Çalışmamak biraz zoruma gidiyor. Şu an bile idrar sıkıntım olmasa tuvalet sıkıntım olmasa yine bir şekilde çalışırım. Kimseye muhtaç olmam, olacağımı da düşünmüyorum. Zaten en büyük sıkıntım çalışmamak, bir şey yapamamak. Kendi çocuklarım için ailem için bir şey yapamamak. O benim ağırıma gidiyor zaten. Başka da hiçbir ağırıma giden milim gram böyle yok. Engelliyim yok, ayaklarım yok aklıma bile gelmez o... (K7, 33)

Evlendiğinden dolayı pişman olduğunu ifade eden K9 da ailesini geçindiremediği için kendisine kızdığını şu şekilde açıklamaktadır;

Ya geçinemiyorum onlara rahat bir hayat veremiyorum. Yani ben de bazen acıyorum onlara benim de elimden gelmiyor bir şey. Yani bugünkü aklım olsaydı evlenmezdim. Yani onlara iyi bir hayat veremiyorum mesela. Abi her türlü şeyden veremiyorum yani. Elbisesinden tut, ayakkabısından tut yani onlara bir ayakkabı alıncaya kadar belki bir ay maaşı bekliyorum. Bir ay yetiştiremiyorum kiraya gidiyor, elektriğe gidiyor, evin şeyi bitiyor şekeridir bilmem nedir yetiştiremiyorum. Diğer ayı bekliyorum. Onlara da böyle bazen acıyorum kendime de kıızıyorum yani. Bu çocukların günahı neydi diye ben böyle evlendim falan kendime bazen düşünüyorum. Ben niye böyle yaptım? Ondan dolayı bazen pişmanım. (K9, 48)

K4 ise çocuklarını hiçbir şeye muhtaç ettirmediğini söylese de çalışamadığından dolayı kendisini eksik gördüğünü şu şekilde ifade etmektedir:

Çocuklarım dört dörtlüktür. Yani hiçbir şeye de muhtaç etmem. Onlar yani herkesten daha çok beni seviyorlar. Çalışma konusunda kendimi eksik görüyorum. Mesela gündüzleyin sabah kalkıp işe gitmek akşam gelmek güzel olurdu, ben şimdi sabah akşam içerideyim. (K4, 44)

Babanın görevinin çalışmak ve eve bakmak olduğunu ifade eden K1, engelli olmadan önce çocuklarını hiç kimseye muhtaç ettirmediğini engelli olduktan sonra evden dışarı çıkamadığını ve çok sıkıldığını şu şekilde dile getirmektedir:

... Ben böyle olmadan önce çok çalışıyordum. Hurda işine gidiyordum yevmiyeyle arabayla böyle mahalleye gidiyorduk mal yüklüyorduk. Hayatta çocuklarım hiç kimseye muhtaç olmuyordu o konuda. İşime gidiyordum, her ne iş varsa yapıyordum... Ama çocukları hiçbir şeye muhtaç etmiyordum. Babanın görevi budur; çalışmak, eve

bakmak. Hocam ne yapayım önceleri çalışıyordum, gidip geliyordum. Şimdi evdeyim valla billah çok sıkılıyorum... (K1, 31)

K14 de engelli olmadan önce iki iş yaptığını engelliliğin ilk iki yılında her şeyi boşa attığını, şu an için ise çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamadığını aşağıdaki şekilde ifade etmiştir:

Engelli olmadan önce muhasebeciydim bir de akşamleyin bir kahvede çalışıyordum. Yani iki iş yapıyordum. Dönerciyken de döner işini yapıyordum sonra bu kahve işi çıktı onu şey yaptım. Ev almıştım... Engelli olduktan sonra her şeyi boşa attım. Borcum varmış, alacağım varmış, hiçbir şey umurumda değildi ilk iki sene. Çocukların ihtiyaçlarını karşılıyordum, şu an karşılayamıyorum. (K14, 49)

Engelli olduktan sonra hayattan soğuduğunu belirten K6, bir baba olarak üzerine düşen görevleri yerine getirememekten dolayı çaresiz kaldığını şu şekilde aktarmaktadır:

Engelli olduktan sonra hayattan soğudum da soğudum da şu şekil soğudum. Artık hiçbir şey yapmak istemiyorum. Abi bazen insan çaresiz kalıyor. Çaresiz dediğim mesela çocuklar hastalanıyor yapamıyorsun, gidemiyorsun, götüremiyorsun. Orada biraz insan sıkıntıya giriyor. Bazen keşke insan orada ömrünü tamamlasaydı diyorum kendi kendime. İnsanın elinden bir şey gelmiyor ya abi... (K6, 34)

K3 de güç gerektiren işleri yapamadığını ifade etse de en önemli durumun çalışamamak, ailenin geçimini sağlayamamak olduğunu belirtmiştir.

Aile işlerinde zorlanıyorum. Evde mesela diyelim bir soba takacaksın o sobayı takamıyorsun. Bir işi yapamıyorum. Ya elimi kendi isteğimle kullanamıyorum. Şu sobayı biraz ileri al desen alamıyorum. Kendim mesela şu an eşimin yaptığı işlerin hepsini yapardım. Ama yapamıyorum. Benim günüm sabahtan akşama kadar böyle. En önemlisi çalışamıyorum, evin geçimini sağlayamıyorum. (K3, 44)

K13 çalışamadığını, maaşlarla geçindiğini ve geçim sıkıntısı yaşadığını beyan etmiştir:

... Ailemle gezmek falan yani böyle şeyler bizim için sıkıntılı yani. Yapamıyoruz böyle şeyleri. Geçim sıkıntısı yaşıyorum. İş yapamıyorum. Maaşlarla geçiniyorum. (K13, 34)

Fiziksel engelinden dolayı çocuklarına ayak uydurmadığını ifade eden K11, çocuklarıyla istediği gibi dolaşamadığını, üzerine düşen görevleri yerine getiremediğinden eşinin daha çok sorumluluk aldığını şu şekilde ifade etmektedir:

... Onlarla istediği şekilde mesela dolaşmıyorum. Sağlıklı bir birey gibi onlarla çarşıda alışveriş imkânı fazla olmuyor git gelelerle. Yani bu tür eksiklikleri yaşıyorum. O da onlara yansıyordur muhtemelen. Bazen o çekinceleri oluyor. Mesela diyor baba beni buraya getir, bir şekilde başımdan salıvermeye çalışıyorum. Fiziki durumumdan dolayı... Eşim daha çok sorumluluk alıyor bu tür konularda. Çocukların banyo ihtiyaçları, alışveriş ihtiyaçları, herhangi bir sosyal aktiviteye katılmaları konusunda anneleri daha çok yardımcı oluyor. Burada benim biraz eksikliğim var, onlara ayak uyduramıyorum... (K11, 42)

K16 ise engelden ziyade ekonomik duruma dikkati çekerek ekonomin iyiye, çocuğuna istediğini alıyorsa, engelli ve sağlıklı baba ayrımının pek de önemli olmadığını aşağıdaki şekilde açıklamaktadır:

Sosyoekonomikle ilgili. Gerçekten söylüyorum ekonomim böyle olmamış çocuğuna istediğini alıyorsa, kırtasiyeden tut giyimine, okul harçlığından tut, eğlencesine kadar. Onu karşılıyorsa engelli babasın, sağlıklı babasın bir önemi kalmıyor. Yani bir o var çocuk üzerinde... (K16, 45)

K19, engelli bir baba olarak üzerine düşen sorumlulukları yerine getirememekten dolayı sorumluluk hissettiğini aşağıda ifade edildiği şekilde anlatmaktadır:

Çocuk düştüğü zaman elimi atıp da onu kaldıramıyorum. Çünkü kollarım olmadığı için tutup kaldıramıyorum. Yani bir haksızlık yapıldığı zaman onu koruyamıyorum. Onu korumak için işte olmuyor. Yani bir evin bir şeyi şimdi bayandır. Bayan bu sehpayı alabilir ama çekyatı çekemez. Şimdi ben o çekyatı çekemediğim için sorumluluk hissediyorum. Yani kaza yapmadan önce de ben kendi işimi başkasına yaptırmıyordum. Elimden geldiği kadar yapmaya çalışıyordum. Yani yapmıyorum ama yaptırıyorum şimdi... Ben çoğu yere gitmiyorum, çoğu toplantılara gitmiyorum. Ben öğretmeni arıyorum hocam durum böyledir ben gelemiyorum. Gelebilirim ama gelmiyorum. Çünkü oraya geldiğim zaman yarın öbür gün çocuğumla oradaki illaki okulda çocuklar oluyor. Tartıştığı zaman kavga ettiği zaman diyecekler işte 'senin baban öyledir' çocuğum okuldan soğuyacak. Onun için gitmiyorum... Yani şimdi

sağlam olsam örneğin oğlum şu an sanayiye gidiyor belki hentbola gidecekti. Oğlum hentbola gittiği zamanlar hocalar da çağırdılar gitti Urfa'da da oynadı. Başarılı da çocuk. Hani çağırdılar dedim şimdi hentbola gidecek yarın öbür gün meslek sahibi olmaz artık yani oğlum bunu başarır mı başarmaz mı? Şimdi başarmasa bu sefer mesleği de olmaz, işi de olmaz. Zaten baba desteği de yok. Yani destek çıkamaz. Sokaklarda kalır. Yani yarın öbür gün perişan olur. Yani o aklı verdim, o düşünceyi verdim. Dedim 'oğlum sen hentbola gitme, kendin sanayiye gir. Yarın öbür gün kendi elinin kolunun üstünde dur'... (K19, 48)

4.2.1.5. Fiziksel engelli babaların benzer engele sahip babalarla görüşmesi ve hissedilenler

Fiziksel engelli babaların benzer engele sahip babalarla görüşmeleri, birlikte etkinlik yapmaları ve aynı ortamda bulunmalarının sahip olduğu duygu durumlarına ve babalık duygularına ne yönde etkide bulunduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu araştırma kapsamında yapılan çalışmada, fiziksel engelli babaların yüksek çoğunluğu kendisiyle aynı durumda olan babalarla aynı ortamı paylaşımlarının dertleşme ve tecrübe aktarımı olduğu için kendilerini daha mutlu hissettikleri, onlarla aynı durumda olan birçok engellinin olduğunu görmeleri bakımından da aileleri karşısında özgüvenlerinin arttığı ve olumlu bir motivasyon kaynağı yarattığı ifade edilmektedir.

K11 engelli babalar ve aileleriyle yapmış oldukları etkinliklerin kendilerine özgüven kazandırdığını şu şekilde açıklamaktadır:

Evet görüşüyoruz. Birbirimizin derdini anlıyoruz. Her şeyden önce baba olarak sıkıntılarımızı, sevinçlerimizi, çocuklarımızla geçirdiğimiz zamanları birbirimize anlatıyoruz. Birbirimize aile olarak gidip geliyoruz. Beraber eğlenceler yapıyoruz, bazen beraber pikniklere gidiyoruz. En son zaten geçen yaz bu evli engelli babalarla beraber piknik yaptık. Aileler birbirine yakınlaşsın diye. Yani oluyor programlar. Yani bence bu bize mesela özgüven kazandırıyor. Ailelerimize karşı, çocuklarımıza karşı, eşimize karşı biraz daha özgüvenimiz yani siz sadece bu durumda değilsiniz engelli bir kişi sadece siz öyle değilsiniz. Bakarsanız diğer arkadaşlarımın eşleri de sağlıklı, herhangi bir engelleri yok. Ben kendi kendime diyorum eşim bu tür şeyleri bana hiçbir şekilde anlatmamış. Yani gördüğü zaman en azından bende özgüven oluyor. Yalnız sadece o tek başına bu şekilde engelli biriyle evlenmediğini biliyordur diye düşünüyorum. (K11, 43)

K12 de engelli babalarla aynı ortamda bulunmanın kendileri için motive edici olduğunu anlatırken “damdan düşeni damdan düşen anlar, demişler ki doktor getirin demişler bana damdan düşeni getirin” sözü üzerinden duruma aşağıdaki şekilde açıklık getirmektedir:

Çoğu fiziksel engelli. Beraberiz. Yazları bazen aktivite yapıyoruz. Eşlerimizle, çocuklarla beraber işte piknik yapıyoruz hep beraber. Hani birbirimizi daha tanıma, birbirimizin sorunlarını daha görme açısından. Atıyorum aslında şöyle böyle falan onu gördüğün zaman o çok şükür diyor mesela misal. Biz iyiymişiz. Bence olumlu bir motive. Ben kendim olumlu görüyorum bazı şeyleri. Aslında bu şekil düşünmek lazım. Hani bir söz vardır, damdan düşeni damdan düşen anlar. Demişler ki doktor getirin demişler bana damdan düşeni getirin. Benim halimden anlar. Şimdi ben mesela normal bireylerin içerisinde normal bir sürü arkadaşım var. Şimdi onun seni anlama kısmında sıkıntı yaşadığı durumlar var az çok. Affedersiniz lavaboya gideceğiz mesela. Ya diyor buyur tuvalet burada mesela. Şimdi o tuvaletin bana uygun olup olmadığını bilmiyor. Kendisini benim gibi şey yapıyor. Ama engelli bir birey mesela benim yapabileceklerimi ya da yapamayacaklarımı bildiği için onunla geçirdiğim zaman daha olumludur diye düşünüyorum. (K12, 40)

Engelli baba buluşmalarında babaların ailevi konularda nasihat etme ve yol gösterme özelliğini K16 şu şekilde dile getirmektedir:

Yani nasihat veren bir yapı olarak tamam mı mesela engelli kardeşlerimizden biri çocuğuna aşırı tolerans tanıyor. Bir dediğini iki etmiyor. Ya diyoruz ki kardeşim eyvallah şu anda gücün kuvvetin yerinde yetiyorsun. Beş yıl sonrasını düşün on yıl sonrasını düşün. Bu çocuk her istediğine okey dersen beş yıl sonra bu çocuğu kontrol edemezsin. Bu çocuk başını belaya sokar... Evet, evladındır, canındır... Ama bu çocuk bir kere ‘hayır’a alışsın. Her dediğini yapma... (K16, 45)

K5 ise engellilerin herkese rahat bir şekilde açılmadığını bundan dolayı engellilerle yapılan etkinliklerin dertleşme ve anlama açısından kendisi için mutluluk verici bir durum olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

Etkinliklere bazen katılıyoruz hocam... Mesela bir otel ayarlıyor yani ucuz fazla pahalı değil. Maksat engellilerle buluşmak... Bu tür etkinliklere 5-6 defa katıldım. Her yıl düzenleniyor zaten. Biz maddi durum olmadığı için fazla katılamıyoruz işte

etkinliklere. Daha mutlu oluyoruz hocam. Mesela arkadaşlarla oturuyoruz biraz ferahlıyoruz. Durumumuzu anlatıyoruz. Derdimizi anlatıyoruz. İster istemez engelli bir insan normal herkese açılmıyor işte mesela anlatamıyorsun derdini. Ama karşında engelli olursa yani çok güzel anlatılıyor ve çok güzel şey... (K5, 37)

K6, engelli bireylerle konuşmanın kendisine iyi geldiğini, başkasının derdiyle dertlendiğinden kendi derdini unuttuğunu şu cümlelerle ifade etmektedir:

Arada konuştuğumuz oluyor abi. Yani benim durumumda olan babalar değil de arkadaşlar var. Tabii insanın kafa dengi oldu mu oluyor abi. Valla benim kendi açımdan bana iyi geliyor konuştuğum zaman. Çünkü birbirimize derdimizi anlatıyoruz onu nasıl etkiliyor bilmiyorum abi. Şimdi insan engellilerin olduğu derneklere gittiği zaman bazen kendinin derdini unutuyor abi. Başkasının derdi daha ağır bazen. Daha fazla üzüntü bazen geliyor. Bazen kendini insan unutuyor. (K6, 34)

Kendisiyle aynı durumda olan kişileri görünce psikolojik olarak rahatladığını ifade eden K17, özellikle kriz döneminde yapılan görüşmelerin kendisi için teselli kaynağı olduğunu, moral ve motivasyonuna olumlu yönde etkide bulunduğuna şu şekilde açıklık getirmektedir:

Gidiyoruz bazen sohbet ediyoruz. Daha önce mesela bu kadar engellinin olduğunu bilmiyordum gerçekten. Şu anda bakıyorum mesela çevremde yani binlerce engelli insan var. Bazen mesela öyle kişi gördüğüm zaman biraz hani iyi oluyorsun hani mesela psikolojin yerine geliyor. Diyorsun benim gibi çok kişi böyledir. Mesela böyle bir ortam olduğu zaman gidiyorum. Engelli günü kutlamalarına katıldım. Ben gittim baktım yüzlerce engelli kişi var. Ailece görüştüğümüz kişi de var ben Diyarbakır'da hastanedeyken Kerem diye bir arkadaş o da 3 ay yoğun bakımda geçirmişti. Bazen işte hastaneye personelleri ziyaret etmeye gelirdi. Orada o şekil tanıştık. O da iki kolla bir bacağı kaybetmişti yanıma geldi. Böyle bir süreç ben de geçirdim. O da aynı elektrikten olmuştu. O ameliyat geçirdiğim zaman o sol bacağı da kaybetmişti. Yani 2,5 yıl aradan sonra tekrar diğer bacağı da aldılar. İyileşemedi. Her zaman ayağının altı iltihap tutuyordu. Onun bacağı da almak zorunda kaldılar. Yani her iki bacağı her iki kolunu kaybetti. Yani şey hastanedeyken üç ay orada bir süreçten geçtim. O zaman sürekli beni ziyarete geliyordu bana moral veriyordu. Bak ben de böyleydim, ben de böyle durumlardan geçtim. Teselli oluyordu bana, gerçekten sağ olsun. Muhabbet edince insan biraz rahatlıyor. Yani bakıyorsun senin gibi insanlar da var. O durumda

biraz rahatlıyorsun. Sürekli geliyordu bana moral veriyordu. Bana diyordu ne de olsa senin bir bacağın kalmış, ben 2,5 yıldan sonra tekrar diğer bacağımı da kaybettim diyordu. O biraz moral veriyordu bana... (K17, 29)

K7 ise farklı bir açıdan yaklaşarak engelli babaların ne durumda olduklarını bildiğini onlarla konuşmaya gerek duymadığını aşağıdaki şekilde belirtmiştir:

Yok. Yani konuşabilmem için onları anlamamam gerekir. Onları zaten anlayabiliyorum. Anladığım bir durumda da çok da tartışmak istemem. Az çok ne durumda olduklarını düşünüp kendimce bildiğim için çok da sorgulamıyorum. (K7, 33)

K13 diğer katılımcılardan farklı olarak hiç engelli arkadaşının olmadığını ve kendini engelli olarak görmediğini şu cümlelerle dile getirmiştir:

Engelli arkadaşım hiç yok. Hiç kimseyle arkadaş olmadım. Ben aslında kendimi fazla böyle engelli görmek istemiyorum, görmüyorum yani... (K13, 34)

K19 ise diğer katılımcıların aksine engelli bireylerin engelsiz ortamlara girmesinin daha iyi olacağını şu şekilde açıklamıştır:

Valla 1-2 kişiyle görüşüyorum. Onlar bana göre daha iyiler. Bir kişinin bir ayağı yok, bir kişinin de bir ayağı bir kolu yok. Onlar biraz daha şeyler benim gibi değiller. Yani en azından telefon çaldığı zaman bir yerleri kaşındıkları zaman kaşınabilirler. Ne bileyim bir su geldiği zaman kendileri sularını içerler, çayını içerler. Yani böyle bu konuyu konuşmamışız. Yani nasıl yaşıyorsun yemeğini suyunu çayını. Çünkü onlar ihtiyaçlarını görebiliyorlar. Bilmiyorum bazen diyorum engellilerin olduğu ortama gitsem yani şu an belki en ağırı ben olurum. Belki benden daha ağırları mutlaka da vardır. Yani oraya gittiğin zaman biraz daha şeydir yani moral belki bozulur. Yani engelli şey değil de yani dernekler değil, beni başka daha yani engelsiz ortamlara insan girse daha iyidir. (K19, 48)

4.2.1.6. Fiziksel engelli babaların toplum içinde yaşamış olduğu rahatsızlıklar

Fiziksel engelli katılımcı babalarla yapılan görüşmelerde toplum içinde yaşamış oldukları sorunların ne olduğu anlaşılmaya çalışılmıştır. Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde katılımcı babaların çoğunlukla yaşamış oldukları sorunların başında toplumun onlara acınacak bir gözle bakması ve onları dış görünüşleri üzerinden muhatap alması olduğu görülmüştür.

K17, toplumun onlara acıma duygusuyla bakmasının onları ezdiğini ve bu duruma çok üzüldüğünü şu şekilde dile getirmektedir:

Toplumun şöyle bir bakış açısı var. Hani acındırıyor, hani acıyor bize. O acındırma olunca insan eziliyor. Yani mesela yoldan geçiyorsun seni tanımayan bir kişi diyor ya 'nasıl olmuş ya da yazık ya ne hale düşmüş' dediği zaman daha çok üzüldüyorsun. (K17, 29)

K5 ise engelli bireye zavallı acınacak bir gözle bakılmasının kendisini toplumdan geri çekmesine neden olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

Ya işte engelli bir vatandaşa zavallı gözüyle bakılması. Yani ister istemez insan kendini geri çekiyor. Yani topluma karşı biraz çıkamıyor öne. Yani hep arkada durmayı tercih ediyor engelli birisi. Yani Batı tarafı bizden baya baya ileri. Bu bölgenin gözüyle engelli yani bilmiyorum değişik bakıyorlar. Yani sanki değişik bir insan... Acınacak gözle bakıyor toplum. Çocuklarım çok şükür hocam yani ister istemez onlar da bazen dile getiriyor mesela baba niye kolun yok ya da niye elin yok onlar da mesela toplumun söylediklerini bazen dile getiriyor. Çünkü toplum diyor ki yani babanın eli niye yok ya da baban niye engelli falan dediğinde zaten çocuğun kafasında kalıyor o tür şeyler zihin altında kalıyor. Çocuk da ister istemez etkileniyor... Şahsen toplumun davranışlarından dolayı düğün veya başka bir davete gitmek istemiyor insan. Yani olabildiğince gidemiyoruz, gitsem de mesela en arka tarafta sessiz yerde sakın yerde oturmayı tercih ediyoruz. (K5, 37)

K4 de benzer bir ifade ile aynı konuya dikkat çekmektedir:

Küçümseyici bir gözle bakıyorlar. Sanki onlardan dilenecekmişim gibi... (K4, 43)

Engellilik halinden dolayı alay edildiğini ve lakap takıldığını ifade eden K14 ise bu durumu şu şekilde açıklamaktadır:

Bastonla gittim oğlumun okuluna sakalım da biraz uzundu. Çocuklar dalga geçtiler, deden gelmiş dediler oğluma. Müdahale etmek istedim ama çocuk sonuçta dedim. Boş geçtim boş verdim. Geçende bir olay daha yaşadım... Bir baktım kapıcının biri aradı beni. Dedi ya komşunun birinin güvercinleri kaybolmuş. Komşular da görmüşler bastonlu biri almış dediler. Ben delirdim... Dedim bastonlu şu koskoca mahallede bir ben miyim? Bir hırsız olmadığım kalmıştı. (K14, 49)

K19, fiziksel engelinden dolayı toplu taşıma araçlarının kendisini bindirmediğini başından geçen bir olay üzerinden anlatarak dile getirmiştir.

... Karayolları parkından indikten sonra dedim şehir içi arabasına bineyim çarşıya geçeyim... Gittim bir indim el kaldırıyorum durmuyorlar. El kaldırıyorum durmuyor. Engelli gördükleri için. Sonra yani dedim sağlam olsam alacaklar... Şimdi bu taşımacılık işini yapan yani affedersin bir kedi köpek de salladığı zaman diyor yolcudur. Duruyorlar. Ama beni gördüğü zaman durmadı. 50 dakikaya yakın kaldım orada. En sonda gene Kızıltepe'ye geri döndüm. Yani orada zaten babalığı düşünemiyorsun. Yani diyorsun ben bu durumdayım baba olsam böyle olmaz. Yani sağlam olsan engelli olmasan dururlar. Ama engelli olduğun için yani o zaten babalık diyorsun ya ben babayım, çocuklarım var, aklım yerinde, gözüm görüyor, kulağım işitiyor. Neden yani koldan mı? Şeydir. Vicdanendir. Yani o şoför de olabilir. Ben de taşımacılık yaptım. O şoför de o hale gelebilir. Yani nedir? Şimdi beni aldı götürdü 3 milyon 3,5 milyon paradır. Ya 3,5 milyon para şu an 3,5 trilyon yere koy söyle kendine al. Alamıyorum. Alacak elim yok. Ne yapacağım? (K19, 48)

K16 ise farklı bir noktaya temas ederek engelli birinin dünyayla sürekli mücadele halinde olduğunu, toplumun empati yoksunluğu çerçevesine anlatarak şu şekilde ifade etmiştir:

Sen sürekli bir kavga halindesin dünyayla kavga halindesin. Nedenin ne? Maalesef empatinin olmayışı diyoruz. Benim haklarım yasayla, mevzuatla almışlar ama gel gelelim ki bunu kul engelliyor. Yani evet şu anda devlet bana bakım maaşı veriyor. Daha iyi bir hizmet görebilmem için. Daha refah bir düzeyde olabilmem için. Ama ben bu hizmeti alırken e bir bakıyorum adam gelip benim önümü kapatmış. Bir bakıyorum bankadaki adam ATM'yi bana göre ayarlamamış. Bir bakıyorum lokantacı benim içeri girmemem için basamak koymuş. Bir bakıyorum esnaf çocuğuma elbise almamam için ikinci kata koymuş. Bir bakıyorum apartmandaki asansörü zeminde başlatacağına dükkân üstünde ticari kâr için... Bu sürekli dünyayla savaş halindesin, mücadele halindesin. Kendi hakkını korumak için sürekli birisiyle kavga halindesin. E bu normalde kendiliğinden gelen bir şey olsaydı herkes bunun bilincinde olsaydı ya ben daha az yorulurdum. (K16, 45)

K11, diğer katılımcıların aksine toplum içerisinde hiçbir sorunla karşılaşmadığını ve engelinden dolayı kendisini eksik görmediğini, her ortama girebileceğini şu şekilde dile getirmiştir:

Hiç öyle bir şeyle karşılaşmadım. Ben çocuklarıma da anlatıyorum engellilik durumunu şeyini her insanın engelli adayı olduğunu, engellilerin bu durumlarda engelli kişi gördüğün zaman yardımcı ol, acıma, elinden tut. Engelli kişiyi yadırgama. Anlatıyorum ona. Okuluna gidiyorum yaklaşık üç yıl boyunca ben onu okula götürdüm getirdim. Hiçbir şekilde 10 yaşına kadar çocuğum öyle bir serzenişle gelmedi bana. Baba sen engellesin diğer arkadaşlarımla babaları sağlam, arkadaşlarımla baban engelli diye öyle bir duyum almadım. Allah'a çok şükür bu da beni sevindiriyor. Benim takıntılarım yok öyle şeylerde. Alışkanlık mıdır acaba ya da biraz daha ne bileyim daha şey midir bilmiyorum. Ben öyle çelişkilerim yok. Her türlü ortama da giderim her türlü kişilerle de oturup konuşurum, muhabbet ederim. Yani kendimi eksik görmem bu konularda... (K11, 43)

4.2.2. Evlilik tecrübesi ve potansiyel baba olma

Bu alt tema başlığında “fiziksel engelli babaların eş seçimi ve evlilik biçimleri” ve “fiziksel engelli babaların engelli evliliğine bakışı” kategorilerine yer verilerek fiziksel engelli babaların evlendikleri eş profili, eşleriyle tanışma süreçleri ve engelli evliliğine bakışları öğrenilmeye çalışılmıştır.

4.2.2.1. Fiziksel engelli babaların eş seçimi ve evlilik biçimleri

Yapılan çalışmada fiziksel engelli babaların eş seçimi ve evlilik biçimleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Çalışmaya katılan 20 fiziksel engelli babanın tamamının eşi engelli olamayan sağlıklı bireylerden oluşmaktadır. Katılımcı babaların tamamına yakını eşleriyle görücü usulü evlenmiştir. Engelli babaların yapmış oldukları evlilikler çoğunlukla akraba, komşu ve Suriye uyruklu kişilerden oluşmaktadır.

K5, eşinin Suriye uyruklu olduğunu ve görücü usulüyle evlendiğini, eşinin kendisini yadırgamadığını ve bu haliyle kabul ettiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Görücü usulüyle zaten evlendim. Suriye vatandaşıydı. Durumumu zaten biliyordu. Konuştuk, şartlarımızı söyledik zaten. Kabul etti o da. Sağ olasin Allah razı olsun. O da dedi yani ‘önemli olan insanlık’ dedi ‘insanın engeli değil önemli olan ya elin yok ya da

bacağın yok ya da bir şeyin yok. O önemli değil' dedi. 'Benim için insan ol' dedi, 'o benim için yeterli'... (K5, 37)

K16 da eşinin Suriye uyruklu olduğunu ve görücü usulüyle evlendiğini, başka birisini istemeye giderken eşinin kısmeti olduğunu şu şekilde dile getirmektedir:

Biz görücü usulüyle evlendik daha doğrusu nasip kısmet olayıyla. Farklı bir görücüydü. Gittik tam böyle Fatiha okunacağı anda son gün istediğimiz kişi vazgeçtiler. Yani daha öncesi engelli olduğum söylenilmiş, fotoğraf gidilmiş, engelli olarak hiçbir şeyi saklamadan günlük yaşantım nasılsa o şekilde gittim. Buna rağmen okeyledi, onaylandı, her şey tamam. Cuma günü Fatiha okunacak perşembe akşamı ailesi dedi ki bu iş olmayacak. Hayırlısı Suriye'de nasip kısmet dedik. Döneceğimiz esnada babam dedi bir akraba ziyaretine gidelim burada gelmişken. Gittik meğer babam bu ikinci planı yapmış, orası olumsuz çıkınca burası. E gittik orada hiçbir şeyden haberim yok, biz akraba ziyaretine gidiyoruz diye çaylar kahve geldi. Ondan sonra bir baktım babam Türkçe konuştu ne diyorsun? Bu kızı ister misin tarzı? Nasipse dedik olur, o şekilde evlendik. (K16, 45)

K9 ise eşinin akraba olduğunu ve görücü usulüyle evlendiğini şu şekilde açıklamıştır:

Bizim akrabadır. Yani nasıl oldu ben de tam hatırlamıyorum. Babam istedi onu. Yani babama verdiler hediye verdiler. (K9, 48)

Komşusuyla evlendiğini ifade eden K2, eşinin kendisini engelli haliyle kabul ettiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

Biz komşuyduk, biz her gün günün 24 saati birbirimizi görüyorduk. O bizim evimize geliyordu, biz de gidiyorduk. Yani bu engelli olarak şeyde birbirimizi kabul ettik. Ama çok şükür, şu anda da iyi bakıyorlar bana. (K2, 49)

K15 köylüsüyle evlendiğini, annesi ve babası eşini gördükten sonra isteme faslının olduğunu dile getirmiştir.

Aynı köylüyüz. Biz çoktan buraya geldik, onlar köydeydi. Onlar buraya gelmişler vallahi bir tane kızım var. Niye sen evlenmedin dedi. Vallahi kısmet. Dedi vallahi bir tane vardır, istersen gel gör. Valla babam annem mesela dedi. tamam gideceğiz bakacağız. Gitmişler hepsi. Kısmet olmuş. (K15, 47)

K20 ise evlenme şeklini “*abimin baldızıyla görücü usulü evlendim*” şeklinde belirtmiştir.

Diğer katılımcıların aksine eşiyle daha önce tanıştığını ve altı yıllık bir beraberliklerinin olduğunu ifade eden K11, eşinin ailesinin engellilik durumundan dolayı beraberliklerine karşı çıktığını ancak eşinin bu konuda mücadeleyi bırakmadığını ve eşinin zaferiyle sonuçlandığını şu şekilde açıklamaktadır:

Yani severek evlendik. Eşim çok diretti yani Allah razı olsun ondan. Ailesi, abileri falan 9-10 tane abisi var. Evin en küçük kızı. Ondan büyük 5-6 tane ablası var. Benim kayınbabam iki ešli. Karşı çıktı. Allah razı olsun eşimden tek başına mücadele etti onlarla. Yani onun zaferidir, benim zaferim değil. Kendisi illaki ben evleneceğim dedi. Şimdi bizim ilişkimiz vardı, yani flört ediyorduk. Sevgiliydik. Yani 5-6 yıl öyle kaldık. Evlilik için mesela ben hep kendim düşünüyorum evleneceğim bir insan olursa bu diyorum kendi kendime. Bir gün öyle dedim artık buna bir isim koyalım sana da yazık ki ben kendimi düşünmüyorum... Dedim kendini bana bağlıyorsun artık ya bir dur diyelim ya da evlilikle bunu taçlandıralım dedim. İşte aileler görüştü. Onun ailesi karşı çıktı. Kendisi bu konuda dediğim gibi baya baya diretti babasına karşı, abilerine karşı... (K11, 43)

4.2.2.2. Fiziksel engelli babaların engelli evliliğine bakışı

Fiziksel engelli babalarla yapılan çalışmada engelli evliliği hakkında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde engelli bireylerin evlenmeden önce kendi cinsel sağlıklarının farkında olarak partnerleriyle gerekli bilgilerin paylaşılmasını ve birbirlerinin bedensel eksikliklerini tamamlayıcı nitelikte bireylerle evlenilmesinin engelli evliliklerinin yapıcı ve kolaylaştırıcı rolünün olduğuna dikkat çekilmiştir.

K12, engelli bireyin sağlıklı bir evlilik yapabilmesi için cinsellik yönüyle kendisini iyi tanıması gerektiğini ve bu durumu evlenmeden önce karşı cinsle konuşabilmesini şu şekilde anlatmaktadır:

Şimdi biz ve bizim gibi insanların baba olma konusunda şimdi insan derler ya kendisini bilir. Bazı konularda insanın sıkıntılarının olup olmadığını bilmesi gerekiyor. Ona göre insanların bir yola çıkması lazımdır. Hiç babalık duygusunu yani hiç baba olamayacak bireylerin illaki baba olmak istiyorum demesi bence yanlış bir durumdur. Çünkü bazı insanların hiç sperm şeyi yoktur... Onu göz ardı edip bir insanla hayatını

birleştirdiği zaman karşıdaki insanın yarın öbür gün senden çocuk isteyeceğini bilmen lazım ve sen onun ihtiyaçlarını yerine getirmediğin sürece bu şeyle de olabilir açık konuşayım cinsel ihtiyaçla da olabilir... Sen çok affedersin... Problem yaşıyorsundur, ayda bir oluyorsundur. Ama karşıdaki insan eğer sağlamsa senin gibi değilse karşıdaki insanın o ihtiyacını senin on katı olduğunu bilmen lazım. Onu karşılayabilme kısmında kendini yeterli görüyorsan evlenirsin. Yani bizim gibi bireylerin ya da bizden daha parapleji olan bireylerin evlendikleri zaman bunu karşıdaki insanla konuşmaları gerekiyor. Bilgisini vermeyen insanlar oluyor, ondan sonra 3, 4 veya 5 sene sonra ayrılmışlar boşanmışlar. Kanuni Sultan Süleyman olsanız dahi cinsellik kısmında sıkıntı yaşıyorsanız o bireyle aynı evde yaşamak imkânsızlaşır yani... Çoğu insan bilmeden evleniyor... Engelli bireyin de kendisini bilmesi gerekiyor... O insan dönüp de size dese ki 'Ya madem böyleydi niye evlendin?' Orası işte insanın bittiği noktadır... Yani ona razıysanız bir yola çıkın. Yani şahsi fikrimi söylersem bu demin söylediğimiz şeyler bazen ekonomik olarak maddinin de önüne çıkan şeylerdir. Tırlarla kamyonlarla paranız olsun bu şeyleri sağlayamadığınız sürece o sıkıntıyı gene yaşayacaksınız. (K12, 40)

K16, engelli bireylerin birbirlerini tamamlayıcı nitelikte olan eş adaylarıyla evlenmelerinin hayatlarına kolaylık sağlayacağını şu şekilde ifade etmektedir:

Şimdi iki tane evli sandalye kullanan üyemiz var. Bunların bir çocuğu var. Bu çocuğu hastaneye götürecekler. İkisi de sandalyeli. Çocuğu kucağında taşıyacak güç yok ya da güç var, o riski göze alamıyor. Çocuk kucaktan mı düşecek. Koruyucu ekipman kullanırsın kemer falan kullanırsın. İkisi de engelli. Zorlanırsın sürekli bir başkasının taşıma servis işine ihtiyaçları olur. O yüzden bazen diyorum ki insanlar evlenirken birbirini tamamlayan unsurlar olur. Ağır engellilerin de tabii ki evlenme hakkı olduğu kadar bu biraz hayatlarını kolaylaştırsınlar. Yani biri tencereyi yaksın biri tencereyi taşınsın ama tencereyi taşıyacak kimse olmadığı zaman yaksan bile nafile. Bir kişi gelecek senin o tencereyi sofrana taşıyacak. Onu arkadaşlarımıza da söylüyorum. Yani benim zorluk derecesi yaşadığım unsurlar pek olmadı. Yani sürekli arayış, metot, kolaylık sağlayacak ekipman, düzenek... (K16, 45)

K11 ise farklı bir noktaya değinerek her sağlıklı bayanın engelli bir kişiyle evlenmesi gerektiğine şu şekilde açıklık getirmektedir:

Yani şimdi toplumun engelliler üzerinde olumsuz bir bakışı var. Şimdi engellidir ben kızımı nasıl bir engelliye vereyim? Hâlbuki inanır mısınız bugün bir engelli ailesine düşkün olduğu kadar, ailesiyle vakit geçirdiği kadar bence sağlıklı bir birey o kadar ailesine düşkün değildir. Babalık rolü olsun, evin reisi olsun diyelim, evin paydaşı olsun her şekilde rolünü çok iyi yapıyor. Bence her sağlıklı bayan engelli birisiyle evlenmesi lazım. (K11, 43)

4.2.3. Aile ve babalık tecrübesi

Aile ve babalık alt teması altında engelliliğin eşler arasındaki ilişkiye etkisi, fiziksel engelli babanın ailesiyle nasıl bir gün geçirdiği, engelli babanın hayalindeki babalık ve geçim kaynakları olarak kategorilere ayrılmıştır. Bu kategorilerin ele alınmasında katılımcı babanın engellilik sürecinin eşi tarafından nasıl karşılandığı, aile yaşamı, sosyoekonomik durumları ve engelli babanın arzu ettiği babalık rolünün ne olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır.

4.2.3.1. Engelliliğin eşler arasındaki ilişkiye etkisi

Fiziksel engelli babaların engellilik halinin eşleriyle olan iletişime ve eşler arasındaki ilişkiye nasıl ve ne yönde yansıdığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmada engelli babaların engellilik halinin eşler arasında olumsuz bir iletişime sebep olmadığı ve ilişkilerinde problemler yaratmadığı görülmüştür. Engellilik halinin eşler arasında bir sorun oluşturmadığı destek ve bağlılığın daha da arttığı ifade edilmiştir.

K12, eşinin engeliyle ilgili yüzüne herhangi olumsuz bir şey söylemediğini ve bu konuda şanslı olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Yok, ben o konuda kendimi şanslı görüyorum. Eşim de akrabadır, uzaktan da olsa akrabadır. Yani bugüne kadar bana engelimle ilgili yüzüme vuracak ya da bana yansıtacak durum hissetmedim. Hatta bazen ben ona şakayla karışık bir durumda mesela şunu şöyle yapalım falan diyor ya diyorum engelliyim. Benim de yapabileceğim şeyler sınırlı. O yüzden hani bu konuda kendimi şanslı hissediyorum. (K12, 40)

K11 de eşiyle yaptığı tartışmaların iki sağlıklı birey çerçevesinde gerçekleştiğini engeliyle ilgili herhangi bir tartışma yaşamadığını şu cümlelerle dile getirmektedir:

Yok, engelli olarak değil de yani iki sağlıklı birey gibi tartışmalarımız oluyor. Yani engelliyim diye tartışmalarımız olmuyor. Tabii ki her şeyde tartışma olur, tartışma

olmayan bir ilişki zaten o ilişki sağlıklı değildir. Yani avantajım bu eşim bana hiçbir zaman engelli gözüyle bakmıyor ve bundan rahatsız oluyorum artık. Normal sağlıklı biri nasılsa o şekilde bana bakıyor. O yükümlülükle bana bakıyor. Ondan ben biraz rahatsız oluyorum. Biraz ajitasyon yapayım da bana şey yapsın diye yani herhangi bir şey olarak bana bakmıyor. Normal sağlıklı bir birey nasıl davranıyorsa o şekilde bana davranıyor. (K11, 43)

K18 ise engellilik durumunda en büyük destekçisinin eşi olduğunu ve on yıldır bakıcılığını yapmış olmasına rağmen herhangi bir sosyal güvencesinin olmadığından yakınmaktadır.

En büyük avantajım her zaman diyorum eşim oldu. Çünkü eşim de çok inançlı biri... Kesinlikle en büyük destekçim... Şimdi misal ben neye yanıyorum biliyor musun hocam? Eşim tam bugün yarın bakıcılığımın 10 yılını dolduruyor... Yani düşünebiliyor musunuz? Pantolonunu giydiriyor. Sonra affedersin lavaboya götürüyor. İhtiyacımı gideriyor eşim... Yarın öbür gün öldüm gittim. Eşimin hiçbir sosyal güvencesi yok. (K18, 45)

K6, engelli olduktan sonra eşinin kendisine daha fazla bağlandığını şu şekilde anlatmaktadır:

Ya eşim bana yardımcı oluyor abi eşimin hakkını yiyemem. Başkası olsa belki yapmazdı. Engelli olduktan sonra daha fazla bağlılık oldu abi. Kaybetme korkusu olduğu için kazadan, süreçten sonra daha fazla bağlılık oldu. (K6, 34)

Eşinden çok fazla destek gördüğünü ifade eden K19, eşinin verdiği moral sayesinde bu duruma kadar geldiğini şu şekilde açıklamaktadır:

Eşim zaten üç ay o benim yanımda kaldı hastanede... Baş ucumda... Yani yememden, içmemden, lavabomdan, suyumdan, giyimimden... Eşim o zaman çok çok destek çıktı. Hani Allah'tan geliyor eşim moral vermeseydi şey olmasaydı belki bu duruma kadar da gelmezdim. (K19, 48)

K5 de eşinin kendisiyle sürekli ilgilendiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

Sürekli benimle ilgilendi. Hatta ben bazen sıkılıyorum mesela onun şeylerinden dolayı. Bir ihtiyacın var mı ya da gel elbiselerini değiştireyim, gel bilmem tuvalete götüreyim. Ben bazen sıkılıyorum sorularından. O bıkıyor ben bıkıyorum. (K5, 37)

Eşiyile bir sorun yaşamadığını dile getiren K17 eşinin, engellilik durumuna kader gözüyle baktığını şu şekilde belirtmiştir:

Eşim mesela şöyle bir şey. Şu anda bütün ihtiyaçlarımı zaten o gideriyor. Yemeğim olsun, suyum olsun, lavabom olsun, affedersiniz her şeyi o karşılıyor. Bu konuda hani ilk ay zaten hastane süreçlerinde çok şey yaşanıyor. O psikoloji zaten her şey ağzından çıkıyor. Şu anda çok şükür bir sorun yok yani... O da zaten kabullenmiş kaderimizdir diyor. Senin kaderinse benim de kaderim. Çok şükür o konuda bir şey yok aramızda... (K17, 29)

K1, eşi olmasa kimsenin ona bakmayacağını şu cümlelerle ifade etmiştir:

Hocam hiçbir şey olmadı. Vallahi bana süper bakıyor hocam. Eşim de iyidir. Allah razı olsun. O olmasa zaten kimse bana bakmaz yemin ederim. (K1, 31)

K16 ise diğer katılımcıların aksine halk dilinde engelli birey yetersiz birey anlayışının var olduğunu ve bu durumun cinsellikten ekonomiye kadar her alanda yer aldığını şu şekilde açıklamaktadır:

Sosyal tesisler dediğimiz genelevler tarzında ya da ne bileyim işte... Yaşadım yani yaşarsın tamam mı böyle bir metropol görüyorsan şansın daha da var. Dinî açısından evet biraz şey farklı bakılıyor ama şey olarak e yaşıyorsun. Tamam diyorsun yani ben ebeveyn olabilirim... Engelliyim o süreçte tabii ve evliliğimin ilk sekiz ayında hamilelik süreci yok. Kendimi bildiğimden dolayı... Yaratana da inandığımdan dolayı ilahi takdir ilahi kudret denilen bir şey var. Verirse verir, alırsa alır. Bu inancımda olduğumdan dolayı pek de ilgilenmedim... O zamana kadar daha çocuk yok. Hanımı götürün dediler. Doktora gittiler. Dediler ki işte bilmem farklı şeyler deneyin metotlar deneyin istediğinizi yapın... Götürdüm doktora. Dediler senin de gelmen lazım. Ben niye geleceğim dedim? Dediler işte senin de muayene olman lazım... Ben onu o anda onur saydım. Gurur saydım. Çünkü diyorum ki bende bir şey yok tamam mı? Tabii şimdi bu şimdi halk dilinde engelli birey yetersiz bireydir. Her açıdan yetersizdir. Ekonomiden tutun iş gücünden tutun cinselliğe kadar. Yetersiz bireydir... (K16, 45)

4.2.3.2. Fiziksel engelli babanın ailesiyle geçirmiş olduğu bir gün

Fiziksel engelli katılımcı babalarla yapılan görüşmelerde engelli babaların aileleriyle nasıl bir gün geçirdikleri ve neler yaptıkları öğrenilmeye çalışılmıştır.

Çalışma kapsamında gerçekleştirilen görüşmelerde engelli babaların yüksek çoğunluğunun zamanlarını evde aileleriyle birlikte geçirdiği, ev dışında yapılan etkinliklerin çok az olduğu ve ziyaretlerin de genellikle aile ve akraba ziyareti olduğu ifade edilmiştir.

K5 dışarı çıkmayı çok sevmediğini, zamanlarını çoğunlukla evde geçirdiğini söylese de çocukların taleplerini karşılayamamaktan dolayı bir kaygı hali olduğunu onun için çıkamadığını şu şekilde dile getirmektedir:

Genelde evde otururuz hocam. Televizyon seyrediyoruz. Yani oturmayı, sohbet etmeyi daha çok seviyorum mesela. Dışarı çıkmayı çok sevmiyoruz, aslında çıkamıyoruz mesela. Çıkıyorsun çocukların talebi oluyor ya onun için orada geri adım atmak zorundasın. İşte çocuktur sonuç itibarıyla bir şey görüyor, bir şey istiyor. Onu karşılamadığın zaman da benim zoruma gidiyor. Yani çıkmasak daha iyi. Genelde evdeyiz zaten. Evde oturmayı seviyoruz hocam. (K5, 37)

K12 ise ev dışında bir yerlere çıkılacaksa aile ve akraba ziyareti olacağını, onun dışında kendilerine özel bir yerlere çıkamadığını şu şekilde ifade etmektedir:

Mesela sabahleyin kalkıyoruz hanım işte yatakları falan toplar, kahvaltı hazırlar. Biz çocukla beraber kahvaltımızı yaparız. Ondan sonra bir yerlere çıkacaksak, bir yerlere çıkmaktan kastım mesela babamın evine gideriz. Orada 2-3 saat otururuz. Öyle kız kardeşimiz yakındır hadi oraya gidelim. Oraya gideriz otururuz. Ondan sonra akşam yemeğidir, şudur, budur. Çocuğun bakımudur, ihtiyaçlarıdır, o şekilde yani. Ekstra bir şeyimiz yok. Lokantaya restorana gidelim öyle bir durumumuz yok. (K12, 40)

K3 de tüm gün evde olduğunu zamanını internet ve telefonla geçirdiğini beyan etmiştir.

Benim günüm sabahtan akşama kadar böyle. Bu durumdayım. Sürekli bu şekildeyim. Sadece namaz zamanında kalkıp namazımı kılıyorum. Ondan sonra tüm gün internet telefon. (K3, 44).

K7, genellikle uğraş olarak evde güvercinleriyle vakit geçirdiğini şu şekilde açıklamıştır:

Yani çok yaptığım bir şey yok. Rutin şeylerdir, böyle sabah kalkarız işte... Güvercinlerim var yukarıda, güvercinlerimi uçuruyorum. Çocuklarım gelir onlarla

beraber. Yani kışın böyle haftada bir çıkarım en fazla çünkü soğuk olduğu için. Ne bileyim yani çok da değişik bir şey yaşadığımız yok. (K7, 33)

K9 ailesiyle fazla dışarı çıkamadığını, günü televizyon seyretmekle geçirdiğini şu cümlelerle anlatmıştır:

O bir gün zaten ben böyle oturuyorum yatağımın üzerindeyim. Televizyon seyrediyorum. Yemek geldiği zaman yiyorum. Böyle. Fazla dışarı çıkmıyorum, çıkarsam da ya hanımım yardımıyla ya çocuğumun yardımıyla bazen yani ayda bir çıkarız. (K9, 48)

K11 ise tüm gün genellikle çocuklarının okul programıyla ilgilendiğini şu şekilde ifade etmektedir:

Günümüz şu şekilde başlıyor. Ben sabah altı buçukta kalkıyorum, çocuğu uyandırıyorum. Giyimidir, beslenmesidir. O günkü günlük ödev programıdır bunları ayarlıyorum. Sonra dışarıya çıktığımızda onu okula bırakıyorum, geliyorum kardeşlerimin yanında falan biraz oturuyorum. Sonra tekrar eve gidiyorum, kahvaltı yapıyorum. Kız çocuğu öğlenci öğleden sonra onu okula bırakıyorum. Onu okula bıraktıktan sonra derneğe geliyorum. Saat 5 oldu mu gidip çocuğu alıyorum. (K11, 43)

K16, diğer katılımcıların aksine işkolik olduğunu ailesiyle pandemi dışında fazla zaman harcamadığını şu şekilde açıklamaktadır:

... Erken kalkan bir yapım var. 7’de uyanırız. Benimle beraber yarım saat arayla üç çocuk da uyanır. Anne biraz geç uyanır... Evde olduğumda 8’de muhakkak çay olur, 8:30’da kahvaltı yapılır. Ondan sonra çocuklarla 1-2 saat kahvaltı sonrası telefondur, muhabbetir, gırgır şamata olur. Sonrasında yarım saat bir saat hanımla böyle bir kahve keyfi sohbeti falan olur ve saat 12 gibi falan olur. 12 gibi yavaştan evden hazırlığımı yaparım dışarı çıkarım. Mesai yani hafta içi olursa bu bazen 8’de ben evden çıkarım. Bazen çıkarken bütün çocuklar yatıyor giderken dahi yatıyor. Sabah erken çıkarım akşam geç gelirim. Bazen hafta sonu geçiyor mesela cuma günü maça çıkıyoruz. Dönüyoruz pazartesi sabah üç gün. Son iki sene pandemi döneminde beraber çok güzel vakitler geçirdik. Yani dışarı yok iş yoktu bir şey yoktu evin içerisinde çeşitli yani her şeyiyle yani mangal da yaktık beraber bahçede top da oynadık sabah kahvaltısını da bahçede yaptık. Ne bileyim çocuk oyunları da oynadık. Yani film de izledik. Pandemi döneminde bir sıkıntı yoktu. Esneklik başladıktan sonra bu sefer ciddi

bir iş yoğunluğu cidden de bir işkiliğim. Bunu da net söyleyebilirim. İş olduğu zaman ne aileyi, ne anne ne baba, hiçbir şey aklıma gelmiyor. İş olursa her şeyi unutabilirim, herkesi unutabiliyorum. Çok kişi benden bu sebepten dolayı küsmüştür. (K16, 45)

4.2.3.3. Fiziksel engelli babanın hayalindeki babalık

Fiziksel engelli babalarla yapılan çalışmada mevcut şartlar içinde nasıl bir baba olmayı düşündükleri, hayal ettikleri babalık modelinin ne olması gerektiği yönünde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan çalışmada fiziksel engelli katılımcı babaların yüksek çoğunluğunun hayalindeki babalık; iş sahibi bir baba olmak, maddi olarak ailesini kimseye muhtaç ettirmemek, çocuklarını iyi bir şekilde yetiştirmek ve okutmak olduğu ifade edilmiştir.

K2, iş imkânının olması durumunda çocuklarını daha iyi okutabileceğini, mutlu ve gururlu bir baba olacağı hayalini şu şekilde açıklamaktadır:

Valla bir iş imkânı olsaydı mesela daha da çok iyi bir şekilde çocuklarımı okutabilirdim. Daha da mesela bir gururla... Sözü geçerli yine de Allah'a çok şükür sözlerimiz geçerlidir. Ama mesela bir yerde çalıştığında çocuklarıma bir şeyler getirdiğimde daha mesela gururlanırdım. Daha mutlu olurum. Ben diyecektim... Çocuklarıma ben aldım, ben getirdim. Yani bu engelli olarak da çocuklarıma ben bakıyorum, ben sahip çıkıyorum. Bu şekilde daha çok gururlanacaktım. (K2, 49)

K5, hayalindeki babalığın ailesini kimseye muhtaç ettirmeden geçimini sağlamak olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Baba istiyor ki o evi, o çocukları rahat bir şekilde yani kimseye muhtaç olmadan o çocukları geçindirebilmek. Bir engelli babanın istediği tek arzu evine, çocuklarına, eşine rahat bir hayat başka bir şey istemez engelli zaten sonuç itibarıyla engelli olduğu için zaten bir şey yapamıyor. Kaderine razı. Kaderine razı oluyorsun ama çocukların maddi durumları çok önemli hocam. (K5, 37)

K13 ise bir işinin olmasına dair isteğini şu şekilde ifade etmiştir:

Çalışmak istiyorum yani bir işim olmasını istiyorum. Sabah çıkmak akşam gelmek öyle bir işim olmasını... (K13, 34)

Çocuklarının okul okumasını çok isteyen K8, iyi baba olma isteğini şu şekilde dile getirmektedir:

İyi bir baba olmak istedim. Ya iyi baba olmak çocuklarını kalkındırmak istedim. Onlar için çabalamak istedim. Ama elimden gelmedi Allah'ın takdiri. Yani engelli olup olmadığımı değil de ben iki oğlumun da okumasını isterdim, çok istedim. Onlar okumadı. Okutacaktım da. Ben dedim okuyun ne gerekirse yapacağım. Ben gidip camilerde elimi açacağım. Yeter ki okuyun. (K8, 50)

K9 ise çocuklarını rahat bir hayata ulaştırmanın hayali olduğunu şu şekilde açıklamaktadır:

Çocuklarımı rahat bir yaşama ulaştırmak, onları okutmak, kimseye muhtaç ettirmemek... (K9, 48)

K7, hayalindeki babalığı engelli olmadan önceki hali üzerinden şu şekilde anlatmaktadır:

... Hani küçük yaşta bile o sorumluluğu kendi üzerime aldım. Yani şu an onu yapamamak bazen benim ağırımaya gidiyor. Hani bütün evi çeviren kişiye şu an hiçbir şey yapamamak. O insanın biraz zoruna gidiyor. Yani böyle bir babaydım. Hani bütün sorumluluğu sen benim kendi ailemi bırakıp çevremdeki akrabaların birçoğunun sorumluluğunu üzerime alırdım. Hani destek olmaya çalışırdım. Onu yapamamak insanın ağırına gidiyor. (K7, 33)

K18, çocuklarının iyi koşullarda okumasının en büyük babalık hayali olduğunu şu şekilde ifade etmektedir:

Eğitim-öğretimlerinde en kaliteli hayatı sunmak isterim. Hayalimdeki en büyük babalığım budur. Niye? Eğitimlerini gördükten sonra ayaklarının üzerinde durmayı başarabileceklerine tam kanaatim ve inancım sonsuz... Okuyacaklar. Üzerimdeki ceketi dahi satar onları okuturum... (K18, 45)

K19 çocuklarını kimseye muhtaç ettirmemek, iyi çocuklar yetiştirmek için çabaladığını ve hayalindeki babalığı yapmaya çalıştığını şu şekilde belirtmektedir:

Çocuklarımı muhtaç etmemek için çalıştım elimden geldiği kadar. Helal paradan mücadele edeyim gece gündüz çalışayım evet çocuklarım kimseye muhtaç olmadı. Ama az ama çok. Valla yani çocuklarıma elimden geldiği kadar bakmaya çalıştım. Yanlış yola girmemeleri için çalıştım. Yani yarın öbür gün ne bileyim yani şimdi desen sigara da kötüdür, içki de kötüdür, kahveye gidip okey oynamak da kötüdür... Yani çocuklarım

çok şükür öyle bir yanlışları yok. Evlerinde ama isterdim ki biraz daha da iyi olsalar (K19, 48)

Diğer katılımcı babalardan farklı olarak çocuklarıyla bir sahil kasabasında tatil yapmak istediğini ifade eden K16, maddi imkânların bu duruma el vermediğini şu cümlelerle dile getirmektedir:

Eksik yanlar var. Yapamadığım yanlar var. Bak ciddi söylüyorum tamam mı hani bir kere yılda bir 15 gün çoluk çocuğumu alıp bir sahil kasabasına gitmek. Yani dedim ya bazen imkânsızlıklar olabiliyor. Bazen ekonomik durum bunu engelleyebiliyor. Bugün 4, 5 kişiyle bir tatil planı yap. Yani senin büyük ihtimalle üç aylığını götürecek bir şey. Yapı daha ona müsait değil. Gideyim oh düşüneyim, tadı da yok. Basite getir diyoruz, basite de getir ucuza getir de olmuyor. Bir kere bunun şeyi yapmak isterdim. (K16, 44)

4.2.3.4. Fiziksel engelli babanın geçim kaynakları

Fiziksel engelli katılımcı babalarla yapılan görüşmede aile geçimlerini nasıl yaptıkları ve geçim kaynaklarının ne olduğu öğrenilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmada fiziksel engelli babaların çoğunluğunun geçimlerini sosyal yardım maaşları ve aile desteğiyle yaptıkları ifade edilmiştir. Katılımcı babaların geçim kaynaklarının engelli maaşı, bakıcı maaşı, malulen emekli aylığı ve aile desteğinden oluştuğu görülmektedir. Sadece bir kişinin engelli kadrosundan memur olduğu ve memurluk maaşı aldığı, diğer bir kişinin ise engelli bir spor kulübünde lisanslı sporcu olarak görev aldığı, sigortalı olarak çalıştığı belirtilmiştir. Tüm katılımcıların bakıcı maaşı aldığı ve bu bakıcı maaşıyla birlikte en az bir maaş ya da bir yardım veya bir destek aldıkları görülmüştür. Katılımcı fiziksel engelli babaların bakıcı ve engelli aylıklarının tek başına aile geçimi için yeterli seviyede olmadığı, aile ve çevre desteği almak zorunda kaldıkları ifade edilmiştir.

K17, engelli ve bakıcı maaşıyla geçindiğini ancak bu maaşın kendilerine yetmediğini, birçok şeyden kendilerini kısıtladığını şu şekilde ifade etmektedir:

Şu anda devletin verdiği engelli maaşıyla, bakıcı maaşıyla geçiniyorum. İşte kirada olduğumuz için biraz zorluyor bizi. Çok şeylerden kendimizi kısıtlıyoruz yani... (K17, 29)

K1 de engelli ve bakıcı maaşıyla geçimin zor olduğunu ve kendilerine yetmediğini şu cümlelerle açıklamaktadır:

Ben çoktan bu geçimimi engelli şeyimle yapıyorum engelli ve bakıcı maaşımla. Aile geçimi için benim maaşım vardı, iyiydi. Şimdi bu maaştan sonra biraz zor olacak. Yani yetmez bize. Yani elektrik faturası 500-600 milyon geliyor. Kira valla bu ev amcama aittir zaten 400 milyon şeydir kirasıdır. Su parası, yeme içme parası, çocuk okula gidiyor zaten... (K1, 31)

Katılımcı fiziksel engelli babaların çoğunluğu geçimlerini sağlamak için engelli ve bakıcı maaşlarıyla birlikte aile desteği aldıklarını aşağıdaki şekilde açıklamışlardır:

Eşim ev hanımı. Kardeşlerimden biraz destek alıyorum bir de sosyal hizmetlerin bakıcı maaşı var. Aylık engelli maaşı var. Onlarla geçinmeye çalışıyoruz işte... (K11, 43)

Kardeşim yurt dışındakinin desteği var. Amcamın desteği var sağ olsun. Şu an bakıcı maaşıyla birlikte benim bir de engelli maaşım var. Ayrıca annem benimle yaşıyor, onun emekli maaşı var. (K18, 45)

Bir kardeşim kiramı, babam elektriğimi, suyum. Durumları iyiler onların. İmece usulü kiramdır, elektriğimdir, hastane masraflarımdır filan onlar karşıladılar. Daha sonra eşimin çabası ve şu an aldığım engelli ve bakıcı maaşıyla geçiniyorum. (K14, 49)

Engelli ve bakıcı maaşıyla hayatını idame eden K5, bu yardımlarla birlikte çocuk yardımı da aldığını bu yardımlar olmadığı takdirde dilenciliğe veya hırsızlığa yöneleceğini şu şekilde dile getirmektedir:

Engelli aylığı ve bakıcı maaşımla sağlıyorum. Bir de çocuk yardımı alıyoruz. Bu yardımlar olmasa ya büyük ihtimal dilenciliğe başlar insan yani büyük ihtimal ya da hırsızlığa yönelir. Çünkü mecburi o çocuklara o eve bakmak zorunda. Bir şekilde o çocukları yani büyüteceksin abi... (K5, 37)

Malulen emekli olan K19, maddi sıkıntılar çok yaşadığını, çevre yardımı aldıklarını şu an için ise bakıcı maaşı ve oğlunun geliriyle geçimlerini sağladığını şu şekilde beyan etmiştir:

Valla maddi sıkıntılar çok yaşadık. Yani öyle bir oldu ki yani cebimde 1 milyon yoktu... Yani şey o zaman bakıcı maaşı da yeni yeni çıkmıştı. Bakıcı maaşına başvurduk. Böyle de eş dosttan da yardım geldi. Yani eş dosttan artık yağ getiriyorlar, para getiriyorlar, pirinçtir şekerdir artık böyle kimisi bir sefer mi iki sefer bir arkadaş elbise getirdi. Şimdi oğlum çalışıyor. Ben de malulen emekli oldum. Emekli maaşım var. (K19, 48)

K3 ve K6 ise bakıcı maaşıyla birlikte malulen emekli aylığı aldıklarını ifade etmişlerdir.

Malulen emekliyim artı bakıcılık alıyorum. (K3, 44)

Bakıcı maaşı alıyoruz abi, bir de SSK'dan malulen emekli oldum. (K6, 34)

Fiziksel engelli katılımcı babalardan sadece K16 bakıcı maaşıyla birlikte memur maaşı aldığını, diğer bir katılımcı K12 ise bakıcı maaşıyla birlikte sigortalı bir spor takımında çalıştığını dile getirmiştir.

Engelli kadrosundan memur olarak atandım, memurluk maaşı ve bakıcı maaşıyla geçiniyorum. (K16, 45)

İşte basketboldan bir şeyler kazanırsak... Bakıcı maaşı alıyorum. Öbür maaşı almıyorum engelli maaşını. Sigortamı da şey yapıyorum. O şekilde... (K12, 40)

4.3. Fiziksel Engelli Babaların Mevcut Sosyal Politikalara Yönelik Değerlendirmeleri

Evde bakım hizmetinden yararlanan fiziksel engelli katılımcı babaların mevcut sosyal politikalara yönelik değerlendirmelerinde var olan kanun ve mevzuatın fiziksel engelli babaların ve kendilerine bakmakla yükümlü olunan bakıcı eşlerine yönelik yapılması gereken düzenlemelerin ne olması gerektiği üzerine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Fiziksel engelli babalarla yapılan görüşmelerde engelli babaların çok yüksek çoğunluğu engelli istihdamının artırılmasını ve engelli istihdamı içinde

engelli babalara öncelik tanınarak engel durumlarına uygun işe yerleştirilmelerin yapılması gerektiğini ifade etmiştir. Evde bakım hizmetinden yararlanan fiziksel engelli babalar, kendilerine bakmakla yükümlü olunan eşlerinin devlet tarafından sosyal güvence altına alınmalarını ve sigorta primlerinin devlet tarafından karşılanması gerektiğini belirtmiştir. Fiziksel engelli babalar medikal malzemelerde devlet desteğinin yeterli olmadığı, özellikle hareket kolaylığı sağlayacak olan biyonik protezlerde gereken desteğin verilmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Engelli babaların diğer bir isteği ise engelli bireylerin özelde ise engelli babaların sorun ve isteklerinin çözüme kavuşması ve haklarının korunması için engelli bakanlığının kurulması ayrıca toplum tarafından tanınmaları ve haklarının bilinmesi açısından engellilere yönelik yaşam başlıklı bir dersin okul öncesinden başlayarak üniversite eğitimine kadar devam etmesi gerektiğinin önemli olduğu vurgulanmıştır.

K6, engelli istihdamının arttırılması ve engelli istihdamı içinde engelli babaların işe yerleştirilmelerinde öncelik tanınması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Devlet dairelerinde daha fazla engelli istihdamının sağlanması. Ailesinin geçimiyle ilgilenen engelli babalara öncelik tanınması... (K6, 34)

K5 de aynı şekilde engelli babalara uygun bir iş imkânının sağlanmasının hayata adapte olma ve maddi olarak ailesinin geçimini rahat bir şekilde yapabilmesinin önünün açılması gerektiğini şu şekilde belirtmiştir:

İşte mesela bir iş imkânımız olsaydı çalışabilseydik en azından mesela hem dışarıya çıkma şansımız olurdu mesela orada biraz engelli kendi engelini unutturdu orada. Bir de mesela maddi olarak daha iyi olurdu. Mesela çocukların ihtiyacı olsun, evin ihtiyacı daha rahat karşılanırdı. Bu tür şeyler olabilse çok güzel olur. Engelli babalara sahip çıkılmalı. Yani sonuç itibariyle çalışmıyor. Yani kaderi öyle diyelim. Engelli bir babaya bir ev verme, rahat bir hayat sağlanmalıdır. (K5, 37)

Engellilikten dolayı tüm çalışma işlerini kaybettiğini ifade eden K17, resmî bir kurumda engeline uygun bir iş ve çalışma imkânı verildiği takdirde bir şekilde eski hayatına geri dönebileceğini şu şekilde dile getirmektedir:

Mesela ben çeyrek insan olmuşum. Şimdi tüm çalışma işlerimi kaybetmişim. Bir tane bacağım kalmış. Yani çok zorluyor. Mesela benim durumum da yok. Hani kirada da kalıyorum. Sigortam olmadığı için emekli de olamadım. Valla bu mesela hani çoğu

resmî kurumlarda engelli çalıştırma zorunluluğu var. Çalıştığım zaman bir nevi olsa da eski hayatıma geri dönebilirim hani öyle bir imkân olsa, öyle bir iş olsa... (K17, 29)

Malulen emekli olan K19, maaşlarının düşük olduğunu bu durumun evde huzursuzluk yarattığını, kendi engel durumlarına uygun bir iş imkânının verilmesi hem maddi hem manevi olarak kendilerine moral ve destek olacağını şu şekilde ifade etmiştir:

Bizim maaşlar çok düşüktür. Yani maaş biraz yüksek olsa yani her şeye %200 %300 zam gelmiş. Yani geçim sağlamadığın zaman evde huzursuzluk çıkıyor. Alamıyorsun. Almak istiyorsun ama alamıyorsun, yetiştiremiyorsun. Yetmiyor. Yani örneğin ben malulen emekliyim. Yani devlet en azından bir evime yakın en azından yarım günlük yani yarım gün nedir? Örneğin bir 3 milyar değil de 1,5 milyar gel kardeşim burada en azından sebeplen ortama gir, milleti gör, bir devlet dairesinde bir sağlık ocağında bir devlet okulunda öğretmen olsun, sağlık memuru olsun, ne bileyim yani en azından yarım gün üç saat git orada çalış, 1 milyar al. Yani o da destek yani bize hem moral olur hem destek olur. Yani hem maddi hem manevi. Çalışsak şimdi kalkıp da çok çalışamayız. Benim durumda olan birisi. Örnek benim iki kolum, iki ayağım yok. En azından dille. Dille cevap verebiliriz. Gözle görebiliyoruz en azından yanlış kardeşim yani örneğin bir numaralı oda ikinci kattadır tarif edilebilir. Edebiliriz. Danışma gibi... (K19, 48)

K7, engel durumuna uygun bir iş verilmesi, K2 ise engelli bir babaya iş verilmesinin çocuklarına karşı gururlu olacağını şu cümlelerle açıklamıştır:

Yani şöyle bir durum var. İş imkânı diyeceğim. İdrarımdan dolayı gidemem. Ama benimle aynı durumda olan kişilere evde bir iş imkânı sağlayabilirlerdi... (K7, 33)

İş olsa seve seve yaparım. Çünkü çocuklarımı daha bir gururla daha bir moralle daha bir şeyle ben yani çocuklarıma bir şeyler getirmek benim için bir gururdur. (K2, 49)

K18 ve K19, engelliye bakmakla yükümlü olunan ve bakıcı maaşı alan bireylerin devlet tarafında sosyal güvence altına alınmasını şu şekilde açıklamıştır:

Başta misalen bugün neticede bana bakan bir eşimin olduğu, ben yarın öldüğüm zaman bu kadının ne bir sosyal hakkı var. Yarın ben öldüğüm zaman 2022 engelli

maaşım bitecek. Bakıcı gidecek. Bu kadın beş çocuğu ile ortada mı kalsın? Yaş ilerliyor artık. Bu çok önemli bir şey. Yani en azından bunun üzerinde kanuni anayasa çerçevesinde ivedi bir şekilde olması gereken bir şeydir. Bugün örnek vereyim hastanelerde bakıcılar yok mu? Hasta bakıcılar da var. Bu hasta bakıcılar hastalara bakar. Maaş günü geldiği zaman maaşını alır. Sigorta primi yatar. 20 yıl sonra SGK prim gününe göre emekliliğini alır. Peki, bu kadın ne yapsın? Şu anda benim gibi bir hastasına bakması, bakıcı görevi değil de nedir üstadım? Aradaki tek fark nedir? O hastaneye çalışmaya gidiyor. O da kendi evine hastanesini kurmuş. Yani ayıptır söylemesi evdeki banyodaki klozetteki yapı dahi hepsi bana göre yapılmış. Oraya bir demir konulmuş. Oraya bir tutma şeyi konulmuş. Hayatın her alanında ev bana göre yapılmış. Özellikle evde bakım konusunda hastasına bakanların hakları çok önemlidir. İnan ki tek soru var kafamda. Ben yarın bir gün ölüp gittiğim zaman bu kadar emek sarf etti bu kadın... Hiç bırakıp gitmedi de beni... (K18, 45)

Bakıcıların sigortaları devlet tarafından verilmesi... Yarın öbür gün o da emekli olduğu zaman yani o da faydalansın... (K19, 48)

K17 ise protez fiyatlarının çok yüksek olduğunu, bir engelli olarak çok zorlandığını, maddi imkânsızlıklardan dolayı protez alamadığını, medikal malzemelerden özellikle biyonik protezde devlet desteğinin olması gerektiğini bu protezlere sahip olduğu zaman bir nevi eski hayatını kazanabileceğini şu şekilde ifade etmektedir:

Protezlerimi alamıyorum. Protezler de 1 milyon 200 bin. Ben mesela protezlerimi nasıl alayım? Ailede de zengin öyle bir insan yok. Yani o konuda bize destek olsa bu protezlerin en azından %20-30'unu da karşılarsa çok iyi olur. Benim talebim şu mesela bu medikal malzemelerden devlet hani destek verse gerçekten hani engelli çok zorlanıyor. Mesela ben bu protezlerimi alamıyorum. 1 milyon 200 bin lira bir para. Hani bu biyonik protez oldu mu devlet hiç karşılamıyor. Bu biyonik protezler mesela mikro işlemcidir. Mesela bacak oldu mu mesela yokuş çıkış yokuş iniş mesela frenlidir hissediyor. Mesela ayağın kaydığı zaman kitleniyor. Mesela kolda bütün parmakları oynatabiliyorsun biyonikte. Elektronik olduğu zaman sadece başparmağını oynatıyorsun. Biyonik olduğu zaman bütün beş parmağını da oynatabiliyorsun. Yani protezlerim olduğu zaman bir nevi yani %50 de olsa eski hayatıma dönebilirim.

Protezler konusunda bizim devletimiz engellilere yardımcı olsa çok iyi olur. Çünkü bu engelliler gerçekten zaten engellidir yarım insandır. (K17, 29)

K19 da iyi ve kötü protez olduğunu, devlet desteğinin iyi protezden yana olması gerektiğine şu şekilde açıklık getirmektedir:

İyi protez var, kötü protez var. İşte örneğin 10 milyarlık protez var, 50 milyarlık protez var. Devlet 10 milyarlık protezi veriyor o zaman da yürüyemez insan. Örnek benim iki kolum iki ayağım yok. Yani o kötü protezlerle yürüyemem. Çok güzel protez olmasa yürüyemem ayakta duramam. Ayakta durmadığım zaman psikolojik olarak evde çökerim ben. Evde huzursuzluk olur. Yani bu protez 34 milyar mı o civardaydı. 29 milyar cepten gidiyor 3-4 milyar devlet veriyor. (K19, 48)

K16, engellilerin tanınması ve haklarının bilinmesi için engellilere yaşam başlıklı bir dersin okul öncesinden üniversite eğitimine kadar devam etmesi gerektiğini ayrıca engelliliğin kendi başına bir sorun olduğunu ve engelli bakanlığının kurulması gerektiğini şu şekilde açıklamaktadır:

Bir kere tamam mı, engellilerle yaşam başlıklı bir okulöncesi dersin olması lazım. Okulöncesinden başlayıp üniversiteye kadar bu dersin eğitiminin olması gerekir. Yani 5 yaşındaki çocuk okula başladığında engelli kimdir, engelli nedir, engelli birey nedir, engelli bireyin hakkı nedir, engelli bireyle empati nasıldır kavramının oturması lazım. Bu üniversiteyi bitirecek. Üniversiteyi bitirdi. Evet müteahhit olacaksın. Engelliği bilmişsin. Rampa koymazsan bu insan geçemez, zorluk çekecek. Işık seviyesini onun evinin altına koymasın zorluk çekecek. Lavaboyu ona göre dizayn etmesen zorluk çekecek. Ne bileyim şoför olmuşsun. Aracın içerisinde rampa yoksa sorun olacak... Bunları önceden bilsen bunları zaten sen yapacaksın. Yani evet ulaşılabilirlik yasası diyoruz. Denetleyene bak. İnşaatı kim yapıyor? Vatandaş yapıyor. Vatandaş çıkarı amacıyla ticari amaçla engelliye düşünmüyor. Kim organize ediyor? Müteahhit ediyor doğru mu? Kim projeyi onaylıyor? Belediye onaylıyor. Bak vatandaş, müteahhit, belediye üç kavram tamam mı? Bu üç kavram o rampayı yapmıyor. Senin işin aileyi koruyacaksın, çocuğu koruyacaksın, anneyi koruyacaksın. Babayı koruyacaksın. Senin üstünde bir de yük veriyor, engelli veriyor. Engelli başlı başına bir sorun kardeşim. Bu engellinin tamam mı bir bakanlığı olacak. (K16, 45)

5.TARTIŞMA

Bu bölümde tezin konusunu oluşturan ‘Evde Bakım Hizmetinden Yararlanan Fiziksel Engelli Bireylerin Babalık Deneyimleri (Mardin Örneği)’ adlı araştırmanın sonucunda elde edilen bulguların yorumlanıp tartışılması amaçlanmıştır. Tartışmada 20 katılımcıdan elde edilen bulgular sonucunda ortaya çıkan 3 ana tema, alt tema ve kategorileri açıklanacaktır. Toplanan 3 ana tema, alt tema ve kategoriler literatür kısmında yer alan benzer ve farklı bulgularla karşılaştırılması ve tartışılması planlanmaktadır.

Yapmış olduğum literatür taramasında babalıkla ilgili görece çok fazla çalışma olmasına rağmen engelli babalarla ilgili Türkiye’de herhangi bir çalışmaya rastlanılmamış, dünya literatüründe ise çok az bir çalışmaya ulaşılmıştır. Literatür taramasında görülen bilgi boşluğundan dolayı araştırmanın literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Engelli babalarla ilgili yapılan literatür taraması ve saha araştırmasından elde edilen veriler 3 ana tema bulgusunu ortaya çıkarmıştır. Elde edilen araştırma bulguları ‘Fiziksel Engelli Babaların Babalık Söylemleri’, ‘Fiziksel Engelli Baba Olma’ ve ‘Fiziksel Engelli Babaların Mevcut Sosyal Politikalara Yönelik Değerlendirmeleri’ şeklinde üç ana tema altında toplanmıştır. Bu üç ana tema çerçevesinde ilk ana tema bulgusu olan Fiziksel Engelli Babaların Babalık Söylemleri başlığıyla engelli babaların babalık algısının sağlıklı babalarla benzer ve farklı yönleri ele alınacaktır. En çok veriyi içinde barındıran ikinci ana tema bulgusu olan Fiziksel Engelli Baba Olma başlığı altında ise var olan babalık rolünün engellilik bağlamında ele alınarak yaşamış oldukları uyum güçlükleri ve deneyimleri tartışılacaktır. Üçüncü ve son ana tema olan Fiziksel Engelli Babaların Mevcut Sosyal Politikalara Yönelik Değerlendirmeleri başlığı altında ise engelli babaların talep ve ihtiyaçları mevcut sosyal politikalar çerçevesinde irdelenecektir.

Dökmen (2010, s:220), aileye gelir sağlama görevinin toplumun erkeğe vermiş olduğu bir rol olduğunu ifade etmektedir. Yapılan bir çalışmada çocuk bireylerin evden çıkan babaları için ‘baba para kazanıp mama alacak’ şeklinde ki söylemlerle büyütüldüğü ve çocukların babalık algısının işe giden ve gelir getiren kişi olarak şekillenmesinde toplumsal değerlerin etkili olduğu belirtilmektedir (Aytekin ve ark., 2016, s:174). Ana akım toplumdaki babalık algısını geçindirme fonksiyonu üzerinden

kavramsallaştırmışlardır. Yapmış olduğumuz araştırmada da katılımcılarımız fiziksel engellerine rağmen ana akım toplumun babalığa yüklemiş oldukları anlamları kabul etmekte ve fiziksel engelli de olsa babalığı geçindirme fonksiyonu üzerinden tanımlamaktadırlar.

Java ve Nepal'deki köylerde yapılan antropolojik bir araştırmada ebeveynlerin doğurganlık davranışlarını etkileyen bir araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırma bulgularında çocuğun ekonomik ve bakım değeri önemli bir gösterge olarak tespit edilmiştir. Ebeveynlerin çocuk sahibi olma tutumlarını pozitif yönde etkilenmesinin çocuğun yaşlılık döneminde ebeveynlerine sağlamış olduğu bakım ve bu bakımın gelecek güvencesi olarak görülmesidir (Nag ve ark., 1978). Araştırma bulguları fiziksel engelli babalarla yapmış olduğumuz çalışma bulgularıyla örtüşmekte, engelli babaların babalık istenci çoğunlukla çocuğa yüklenen bakımla ilgili toplumsal fonksiyonlar üzerinden açıklanmıştır.

Tol ve Taşkan (2018, s:20) babalık söylemleriyle ilgili yapmış olduğu çalışmasında babaların geçmişte korkusuzca ve sorumsuzca yapmış olduğu bireysel davranışlarını bırakıp, babalığın vermiş olduğu örnek olma düsturuyla kendilerini sorumlu hissettikleri, erkeklikleriyle hesaplaştıkları bir dönem olarak ifade etmektedir. Fiziksel engelli katılımcı babaların farklı söylemleri olmakla birlikte ilk babalık tecrübeleri hakkında yapılan görüşmelerde kötü örnekleri geride bırakma söylemlerinin yapılan araştırma sonuçlarıyla örtüştüğü görülmektedir. Babalık, erkeklerde olumlu ve olumsuz duyguları meydana getirebilmektedir. Palkovitz (2002) araştırmasında babaların sahip olduğu olumlu duyguları: sevinç, sevgi, gurur, eğlence ve arkadaşlık olarak ayırtmıştır; olumsuz duyguları ise öfke, korku, suçluluk ve yorgunluk olarak açıklamıştır. Katılımcı babaların engellikten dolayı yaşamış olduğu iş kaybı ya da iş bulamama çocukla ilgili yaşanan maddi bakım yükü ve çocuğun engellilik kaygısı fiziksel engelli babaların olumsuz yönleri olarak bulunmuştur.

Akoğlu (2019) engelli çocuğa sahip orta sınıf babalarla ilgili yapmış olduğu tez çalışmasında ön plana çıkan babalık tanımlamalarının sorumluluk, sahiplenme, fedakârlık ve koruyuculuk gibi kavramlar olduğu sonucuna varmıştır. Fiziksel engelli babalarla babalık tanımı üzerinde yapmış olduğumuz çalışmada ise en çok fedakârlık kavramının babalık söylemlerinde ön plana çıktığı diğer kavramlarında katılımcılar tarafından ifade edildiği görülmüştür.

Varlıklar Demirkazık (2021) yapmış olduğu doktora tezi çalışmasında erkek, baba rol modelini benimsiyorsa onun gibi olmak istediğini eğer babasında gördüğü davranışları doğru bulmuyorsa eksik görüyorsa eksik gördüğü noktaları çocuk ilişkilerine yansıtarak tamamlama isteği içerisine girdiğini, mevcut babalığın bir dönüşümü olarak açıklamaktadır. Yapmış olduğum çalışmada da katılımcılar genellikle babalarını referans almakla birlikte bir kısmı babalarıyla deneyimlerine olumlu anlam ithaf ettiği için babalarını rol model almaktadır. Bir kısmı da olumsuz bir baba modeline sahip olduğu için yine babalarını referans alıp farklı bir babalık modeli edinmektedir. Çalışmamızın yapılan araştırmayla paralellik gösterdiği fiziksel engelli babaların babalarında ki olumlu davranışları benimsedikleri olumsuz olarak görmüş oldukları davranışları benimsemedikleri farklı bir babalık modeli edinerek çocuklarına yansıtmaya çalıştıkları görülmüştür.

Bucuka (2017) yapmış olduğu doktora tez çalışmasında erkek bir engellinin evlenme çağına geldiğinde ailenin eş adayı seçimlerinde dul, sakat, itilmiş ya da fakir ilk akla gelen tercihler arasında bulunduğunu belirtmektedir. Çalışmanın devamında engelli kadınların çoğu engelli erkeklerle evlendikleri halde engelli olan erkek bireylerin engelli olmayan kadınlarla da kolayca evelenebildiğini ifade etmiştir. Çalışmamız yapılan çalışmayla paralellik göstermekte engelli olduktan sonra evlenen fiziksel engelli babaların bütün eşleri engelli olmayan sağlıklı bayanlardan oluştuğu, eş seçimlerinin de çoğunlukla sosyo-ekonomik düzeyi düşük akraba, komşu ve Suriye uyruklu bayanlardan oluşmaktadır.

Engellilik sorunlarının aşılmasında Allah tasavvuru ve kader algısı önemli bir dayanak noktası oluşturmaktadır. Bedensel engellilik ve depresyon sonrası sıkıntı yaşayan gençlerle yapılan bir araştırmada çoğunlukla yaşamış oldukları olayı acı ve ıstırap olarak tarif ettikleri krizle baş etme noktasında Allah tasavvurunun önemli bir destek noktası oluşturduğu belirlenmiştir (Kula, 2003). Kader algısı insanı hayata bağlama noktasında güvence vererek psikolojik anlamda önemli bir rol oynamakta kişiyi yaşamla barışık hale getirmektedir (Peker, 2003, s:250). Yapmış olduğumuz çalışmada sonradan engelli olan katılımcı babaların genellikle ilk engellilik süreçlerinde bunalıma girdikleri, kabullenme süreçlerinin biraz zaman aldığı ve uyum güçlükleri yaşadığı ancak krizle baş etme noktasında kader anlayışıyla duruma yaklaşıldığı ve hayata bu şekilde tutunmaya çalıştıkları görülmüştür. Fiziksel engelli babalarla engelli bireylerin

yaşama tutunma biçimlerinin benzer olduğu kader anlayışıyla psikolojik olarak rahatlamaya çalıştıkları sonucuna varılmıştır.

Fiziksel engelli babalarla yapmış olduğumuz çalışmada engellilikle baş etme noktasında aile ve din kavramının önemli iki saçı ayağı oluşturduğu tespiti yapılmıştır. Din psikolojisi alanında yapılan çalışmalarda kişinin üstesinden gelemediği zorluklar, yaşamış olduğu kayıplar ve çaresizlikler bireyin teselli ve güven kaynağı olan dine yöneltmektedir (Ayten, 2012, s:65). Bireyin güç getiremediği sorunların üstesinden gelmesi ve kendini iyi hissetmesi için din önemli bir yere sahiptir (Pargament ve ark., 1988, s:91). Bulut (2015, s:46) din psikolojisi alanında yapılan çalışmaların engelliliği kabullenme ve onunla başa çıkmada meseleyi ilahi güce bağlamanın bir çözüm olarak görüldüğünü ifade etmektedir. Bucuka (2017) yapmış olduğu doktora tezi çalışmasında yaşam boyu süren engellilik sürecinde engellilerin desteğe ihtiyaç duyduğunu bu desteğinde çoğunlukla kendi ebeveynleri, eşleri ve çocukları tarafından sağlandığını belirtmiştir. Fiziksel engelli babaların engellilik durumlarıyla baş etme noktasında engelli bireylerle din kavramı üzerinden yapılan çalışmalarla benzer sonuçlara ulaşılmış ancak aile kavramı üzerinden yapılan çalışmayla bizim yapmış olduğumuz çalışmanın benzer ve farklı yönleri bulunmaktadır. Yapmış olduğumuz çalışmayla aile desteğinin sadece fiziksel destek üzerinden okunmayacağı aile kavramının manevi yönünün de olduğu engelli babaların hayata bağlılığını sağlayan motive edici desteği ailenin manevi gücünden aldığı çıkarımına varılmıştır.

Bucuka (2017) yapmış olduğu tez çalışmasında bazı engellilerin birbirleri ile kurdukları ilişkilerin önemli bir işlevine dikkati çekerek kendileri için görüşmelerin birer psikoterapi niteliğinde olduğunu ifade etmektedir. Yapmış olduğumuz çalışmayla engelli bireylerle yapılan çalışma benzerlik gösterdiği fiziksel engelli babaların yüksek çoğunluğu kendisiyle aynı durumda olan babalarla aynı ortamı paylaşımları dertleşme ve tecrübe aktarımı olduğu için kendilerini daha mutlu hissettikleri ifade edilmiştir.

Genellikle gelişmekte olan ülkelerde engellilerin işe alımlarında karşılaşılan sorunlardan birisi de engelli bireylerin işveren tarafından tüketilen birey etiketiyle karşılaşmasından dolayı üretime katılamamakta ve çalışma hayatında daha az yer almaktadır (Altan, 1976, s:227-230). Yapılan araştırmalar engellilerin iş yaşamında daha az yer aldığını, düşük eğitim seviyesine sahip olduğunu ve toplumun yoksul kalan kesimi içerisinde yer aldığını açıklamaktadır (Mitra ve ark., 2013). Engellilerle ilgili küresel verilerden elde edilen bilgiler engellilerin engelli olmayanlara göre daha çok

işsiz kaldığını göstermektedir (WHO, 2020). Engelli bireylerin iş hayatında yer almaması toplumsal hayata katılımlarını da büyük oranda engellemektedir (Şen, 2018, s:137). Fiziksel engelli babalarla yapmış olduğumuz çalışmada da engelli babaların çok yüksek bir çoğunluğu işsiz, iş bulamamakta ve sosyal yardımlarla hayatını idame ettirmektedirler. Engelli babalar engelli bireylerin yaşamış olduğu işsizlik sorununu yaşamakta ve sosyal hayata katılamamaktadırlar.

Parchomiuk (2014, s:238) engelli babalar toplum içinde birçok sorun yaşamakla birlikte engellerinden dolayı iş bulamamaları nedeniyle aileleriyle birlikte yoksulluk yaşadıklarını ifade etmiştir. Engelli babalarla ilgili diğer bir çalışmada ise fiziksel engelli bir babanın uyuyan çocuğunu yatağına götüremediği için üzüldüğünü ve pişmanlık duyduğunu, çocuğu için bir şey yapamama endişesi, tükenmişliğin bir sonucu olan dâhil olma yeteneklerinin yerine getirilmemesi olarak belirtilmektedir (Olsen ve Clarke, 2003, s:136-137). Engelli bir baba için gelir getirici bir işte çalışma ve ebeveynlik rollerini yerini getirmek çok önemli bir durum arz etmektedir (Olsen ve Clarke, 2003, s:103). Elde ettiğimiz bulgularla yapılan çalışmaların birbiriyle paralellik gösterdiği engelli babaların engeli karşısında en çok zorlandıkları durumun geçim sorunu ve var olan babalık vasıflarının yerine getirilmemesi olarak görülmektedir.

İş bulamayan engelli bireyler üretime katılamadığını ve topluma katkı sağlayamadığını düşündüklerinden yetersizlik duygusu içerisine girebilmektedirler. Bu duygunun gelişmesinde en temel insani duygu olan kendini gerçekleştirme duygusunu yaşayamamalarından kaynaklı ailesine ve topluma yük olarak kendilerini görmesidir (Öztürk, 2012, s:21). Yapılan araştırmalar bir işte çalışmanın sadece gelir getirici rolüyle açıklanmayacağı bununla birlikte insanın kişilik yapısını da olumlu anlamda etkilediği özgüven ve benlik saygısının oluşmasına katkı sağladığı ve kişiyi mutlu ettiği ifade edilmektedir (Altan, 2007). Fiziksel engelli babalarla yapılan çalışmada babalık rolü için çok önemli olarak görülen gelir getirici rolünün yerine getirilmesi sadece maddi bir ücretle açıklanmayacağı babanın saygınlığını koruması ve ailesi karşısında söz sahibi bir baba olarak rolünü icra etmesi bakımından özgüvenlerini arttıracığı yapılan çalışma bulgularıyla da örtüşmektedir.

Engelli babalarla engelliliğin babalık rolünde meydana getirdiği en önemli değişimin ekmek kazanan babalık rolünün kaybedilmesidir. Ekmek kazanma rolü sağlıklı babalar gibi engelli babalar içinde önemli görülmektedir (Kilkey ve Clarke,

2010, s:139). Engelli babaların baskın söylemleri kendilerini evde oturan uygulamalı babalar olarak tanımlamasıdır (Kilkey, 2007, s:24-25). Bu durum engelli babalarda bir erkeklik kaybı olarak da görülmektedir (Parchomiuk, 2014, s:238). Ücretli bir işte çalışamamaktan dolayı yaşanan maddi imkânsızlıklar, babalığa atfedilen sorumlulukların yerine getirilememesi engelli babaların görünürde baba olarak gözükmemesine ancak babalık görevlerini yerine getiremeyen uygulamalı babalar olarak algılanmasına sebep olduğu gerçeği engelli babalarla ilgili yapılan çalışma sonuçlarıyla da örtüşmektedir.

Lenney ve Sercombe (2002, s:8) fiziksel engelli bireylerin toplum içinde yaşamış oldukları sorunların başında gelen rahatsızlıklardan birisi de toplumun engellilere karşı geliştirmiş olduğu acıma duygusu olduğunu ve bu durumun onlarda psikolojik sıkıntılar oluşturmakla birlikte toplum içinde kabul edilmeyen birey duygusu yaşattığı ifade edilmektedir. Fiziksel engelli babalarla yapmış olduğumuz çalışmayla yapılan çalışmanın benzerlik gösterdiği engelli babaların toplum içinde yaşamış olduğu sorunların başında toplumun fiziksel engelli babaları bedenleri üzerinden muhatap olarak onlara karşı geliştirmiş olduğu acıma duygusudur.

Engellilerle ilgili yapılan bir araştırmada engellilerin çoğunluğu; kaldırım ve yaya yolları, dükkân, market, mağaza, lokanta, kamu binaları, postane ve banka gibi alanların engellilerin kullanımlarına uygun olmadığını belirtmiştir (TÜİK, 2010). Fiziksel engelli babalarla yapılan çalışmada bu tür alanların engellilerin kullanımına uygun olmadığı ve yeterli denetimlerin yapılmadığı çalışma bulgularıyla örtüşmekte engelli babaların erişebilirlik durumlarını kısıtlamakta, aileleriyle sosyal ortamda geçirmiş olacakları olumlu zaman sürecini düşürmekle birlikte baba saygınlığına zarar vermektedir.

Genç (2016, s:85-86) 258 engelliyle yapmış olduğu araştırma çalışmasında engellilerin içinde çalışmaya elverişli ve çalışmaya ihtiyacı olan çok kişinin olduğunu, engellilerin tamamına yakınının gelir getirici bir işte çalışmadığını ve aileleriyle birlikte maddi imkânsızlıklar yaşadığını ifade etmiştir. Akman (2021) yapmış olduğu doktora tez çalışmasında ise engelli istihdamının olması gereken seviyede yer almadığını ve birçok sorunun halen devam ettiğini belirtmiştir. Fiziksel engelli babalarla yapmış olduğumuz çalışmayla engelli bireylerle yapılan çalışmaya benzer sonuçlara ulaşıldığı engelli babaların çok yüksek çoğunluğunun işsiz olduğu ve ailesini geçindiremediği

görülmüştür. Fiziksel engelli babaların almış olduğu, evde bakım parası, engelli aylığı ve malulen emekli aylığının tek başına yeterli olmadığı engelli babalara öncelik tanınarak engelli istihdamının artırılması babalık rolünün yerine getirilmesi açısından önemli bir süreç olarak görülmektedir.

Aygüler ve Ayalp (2018, s:16) Türkiye’de evde bakım aylığı ile ilgili yapmış olduğu eleştirel çalışmasında bakıcının dışarda çalışmaması ve vaktini sürekli bakıma ihtiyacı olan engelliyle geçirmesine rağmen bakanlık tarafından bakıcı için sigorta priminin yatırılmaması, bakıcının geleceği için yoksulluk tehdidi oluşturduğunu belirtmektedir. Yapılan çalışma evde bakım hizmetinden yararlanan fiziksel engelli babalarla yapılan çalışma bulgularıyla örtüşmekte engelli babalar kendilerine bakmakla yükümlü olunan eşlerinin devlet tarafından sosyal güvence altına alınarak geleceklerinin teminat altına alınmasını ve buna yönelik politikaların hayata geçirilmesini talep etmiştir.

Uzun (2019, s:108) engellilere yönelik geliştirilmiş akıllı sistemler başlıklı çalışmasında engelli bireyler için geliştirilen akıllı sistemlerin yüksek fiyatlı olması bu teknolojileri kullanabilecek engellileri tedirgin ettiğini dolayısıyla bu akıllı cihazların alımını kolaylaştıracak bir takım politikaların geliştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yapılan çalışma fiziksel engelli babalarla yapmış olduğumuz çalışma verileriyle örtüşmekte uzuv kaybı yaşayan engelli babalar harekât kolaylığı sağlayan biyonik protezlerin çok pahalı olduğunu, devlet desteğinin olmadığını bundan dolayı bu protezleri alamadıklarını dile getirmişlerdir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Evde Bakım Hizmetinden Yararlanan Fiziksel Engelli Bireylerin Babalık Deneyimleri (Mardin Örneği) adlı çalışmamız Mardin Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğüne bağlı Kızıltepe Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü Evde Bakım Uygulama Biriminde kayıtlı ve evde bakım hizmetinden yararlanan herhangi bir zihinsel ve ruhsal problemi olmayan yirmi fiziksel engelli babayla yapılmıştır. Yaptığımız bu çalışmayla fiziksel engelli bireylerin babalığı nasıl algıladıkları ve bir baba olarak engellilik sürecinde yaşamış olduğu uyum güçlükleri ve deneyimleri öğrenilmek amacıyla yapılmıştır. Fiziksel engelli babalarla yapılan çalışmada aşağıda ki sonuçlara ulaşılmıştır.

Fiziksel engelli babaların sağlık kurulu raporu engellilik oranlarına bakıldığında en düşük oran %52, en yüksek %92 olarak yer almaktadır. Engellilik nedenleri arasında ise en çok yanlış iğneden kaynaklı olduğu, diğer nedenler arasında ise daha çok elektrik çarpması ve çocukluk felci olmak üzere çeşitli hastalık ve kazalar sonucu engellilik oluşmuştur.

Yapmış olduğumuz çalışmada fiziksel engelli babalardan dokuzu bebeklik, biri ilk çocukluk, biri ergenlik ve kalan dokuz kişi ise yetişkinlik çağında engelli olmuştur. Yirmi fiziksel engelli babanın tamamının eşi engelli olamayan sağlıklı bireylerden oluşmaktadır. Yetişkinlik çağında engelli olan erkeklerin hepsi evlilik sürecinde sağlıklı bireyler olarak evlilik yapmıştır. Engelli babaların engellilik halinin eşler arasında olumsuz bir iletişime sebep olmadığı ve ilişkilerinde problemler yaratmadığı görülmüştür.

Çalışmaya katılan engelli babalar çoğunlukla üç çocuk sahibi olmakla birlikte en az bir çocuk ve en fazla altı çocuklu bir aile yapısına sahiptir. Engelli babaların çocuk sahibi olma nedenleri arasında çoğunlukla çocuğa yüklenen bakımla ilgili toplumsal fonksiyonların etkili olduğu görülmüştür.

Fiziksel engelli babaların ilk babalık duygularında normal sağlıklı babalardan farklı olarak çocuğu hakkında engelli olma korkusu ve gelecek kaygısının hâkim olduğu bu durumda mutluluk duygusunu bastırdığı yapılan çalışma bulgularından tespit

edilmiştir. Engelli babalar tarafından babalığın daha çok fedakârlık tanımı üzerinden okunduğu ve bu şekilde babalığın anlam bulduğu yapılan çalışmalardan elde edilmiştir.

Engelli babalardan on altısı herhangi bir işte çalışmamaktadır. Çalışan dört engelli baba ise biri ayakkabı boyacılığı, biri memur, diğer ikisi ise lisanslı basketbol oyuncusu olarak engelli basketbol kulübünde sigortalı olarak çalışmaktadır. Çalışan engelli babaların eğitim durumlarına bakıldığında ayakkabı boyacılığı yapan baba herhangi bir eğitimi bulunmamakta, memur olan kişi ön lisans mezunu, diğer sigortalı çalışan iki baba ise lisans mezunlardır. Engelli babaların çoğunluğu ilkokul mezunu ve eğitim seviyesi düşüktür. Eğitim seviyesi yükseldikçe düşük engel oranına sahip babalar uygun çalışma şartlarına ulaşabildiği görülmektedir. Düşük eğitim seviyesine sahip engelli babalar ise daha düşük işlerde çalışmakta ya da engeline uygun çalışma şartlarını yakalayamadığından sosyal yardımlarla hayatlarını idame ettirmeye çalıştıkları görülmektedir.

Engelli babaların meslek dağılımlarına bakıldığında ise yedi tanesinin herhangi bir meslek sahibi olmadığı ve herhangi bir işte çalışmadıkları, geçimlerini evde bakım, engelli aylığı ve çeşitli sosyal desteklerle sağladığı görülmektedir. Meslek sahibi engelli on üç babadan dokuz tanesi ise engellilikten sonra mesleğini kaybetmiş, herhangi bir işte çalışmamaktadır. Fiziksel engelli babaların hepsi evde bakım parasından yararlanmakla birlikte en az bir engelli aylığı veya bir maaş ya da en az bir sosyal yardım veya çevre desteğinden birisinden yararlanmaktadır. Fiziksel engelli babaların yüksek çoğunluğu çalışmadığı için evde bakım parası ve engelli aylığını birlikte almaktadır. Ancak bu iki sosyal yardım maaşının normal şartlar altında aile geçimleri için yeterli olmadığı ve ekonomik sorunlarını halledemediği görülmüştür.

Sonradan engelli olan fiziksel engelli katılımcı babaların ilk engellilik süreçlerinde uyum güçlükleri yaşadığı ve kabullenme süreçlerinin biraz zaman aldığı, engellilik sürecine kader algısıyla yaklaştıkları ve bu şekilde kendilerini teskin etmeye çalıştıkları görülmüştür.

Fiziksel engelli babaların engellilikle baş etme noktasında aile ve din kavramının iki önemli kaynak olduğu görülmüştür. Engelli babalarda özellikle eş ve çocuklarının hem fiziksel hem de manevi anlamda engelli bireyin hayata tutunması noktasında önemli bir destek unsuru oluşturduğu çalışma bulgularından elde edilmiştir. Aile

kavramıyla birlikte ilahi bir güce sığınma ve onun gereklerini yerine getirme engelli babalarda psikolojik ve ruhsal bir rahatlama meydana getirdiği tespit edilmiştir.

Yirmi fiziksel engelli babayla yapılan çalışmada erkek baba modeli ailenin ve çocukların geçimiyle bir tutulmaktadır. Engelli babaların engellerinden dolayı en çok zorlandıkları durumun üyesi olduğu ailesini geçindirememesi ve var olan babalık vasıflarının yerine getirilmemesi olarak tespit edilmiştir. Sağlıklı babalar için çok önemli olarak gözüken ekmek kazanma rolünün engelli babalar içinde çok önemli olduğu ve bu rolün yerine getirilmemesi babalık rolünde önemli bir eksiklik olarak görülmektedir.

Fiziksel engelli babaların ulaşmak istediği en önemli babalık rolünün iş sahibi baba vasfının kazanılmasıdır. Bu rolün sadece maddiyatla ölçülemeyeceği özgüven sahibi ve psikolojik olarak güçlü bir baba inşasının önemli bir parametresini oluşturmaktadır.

Katılımcı babaların yaşamış oldukları engellilik hali ve buna bağlı olarak kamuya ait yerlerin engelliliklerine uygun bir yapıda tasarlanmaması ve yaşamış oldukları maddi yoksunluklar engelli babaların aileleriyle birlikte toplumsal alana çıkmalarını azaltmakta, ev dışında verimli zaman geçirmelerini düşürmektedir. Genellikle ev dışı ziyaretlerinin aile ve akrabalar arasında olduğu görülmüştür.

Yapılan araştırma sonucunda öneriler şu şekilde sıralanabilir:

1. Fiziksel engelli babalar kendi başına olan bireyler değildir. Geçimini sağlamakla yükümlü oldukları bir aileleri vardır. Toplumun yapıtaşısı olan ailenin ayakta kalması ve dağılmaması için engelli babaların sadece sosyal yardım boyutuyla değerlendirilmeyip üretime katılması ve ekonomik olarak desteklenmesi noktasında engellilerin çalışma hayatıyla ilgili var olan kanun yönetmelik ve mevzuatların kanun koyucular tarafından tekrardan gözden geçirilerek fiziksel engelli babaların lehine düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır. Aile kurumunun önemli bir parçası olan babanın en önemli babalık rolü icrası olan evin geçimini sağlayan baba rolünün kazandırılması baba benliğine ve oluşturmuş olduğu aile kurumuna olumlu sonuçları olacağı düşünülmektedir.
2. Sosyal devlet anlayışı çerçevesinde dezavantajlı gruplara yönelik faaliyetlerin yapılması ve desteklenmesi onların ve ailelerinin geleceği açısından önemli bir durum arz etmektedir. Dezavantajlı gruplardan birisi olan engelli bireyler ve

onların özelinde yer alan fiziksel engelli babaların resmi ve özel kurumlarda işe alımlarını kolaylaştırmak için zorunlu kota uygulamasının getirilerek engelli baba istihdamının kanunlarla güvence altına alınarak arttırılması sağlanmalıdır.

3. Fiziksel engelli babalar çeşitli hastalık ve kazalar sonucu uzuv kaybından engellilik durumu yaşayabilmektedir. Engelli babalar yaşamış oldukları uzuv kaybından dolayı bir başkasının bakımına muhtaç duruma düşmekte ve var olan babalık vasıflarını yerine getirememektedir. Engelli babaların babalık vasıflarını yerine getirmesi ve normal hayatlarına dönebilmesi adına harekât kolaylığı sağlayan biyonik protezlerin devlet tarafından karşılanması ve gerekli yasal düzenlemelerin bu konuda yapılması sağlanmalıdır.
4. Çalışma yapılan Fiziksel Engelli Babalar evde bakım hizmetinden yararlanan ve bakım yükümlüsü eşleri olan bireylerdir. Fiziksel engelli babaların eşleri kocalarına vereceği bakım üzerinden devlet tarafından evde bakım aylığı almaktadır. Ancak bu eşlerin herhangi bir sosyal güvencesi bulunmamaktadır. Örneğin engelli bakım merkezlerinde çalışan bakım personellerinin maaşları çalıştığı kurum tarafından ödenmekle birlikte sigorta primleri de verilmektedir. Bu örnekte olduğu gibi bakım yükümlüsü olan eşlerin almış oldukları evde bakım maaşıyla birlikte sigorta primlerinin de devlet tarafından ödenmesi sağlanmalı ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılarak bakım yükümlüsü bireylerin sosyal güvence altına alınması desteklenmelidir.
5. Çalışma yapmış olduğumuz engelli babalar kamusal alan tasarlamasının engelli bireylere uygun yapılmadığı, uygun yapılan yerlerin ise denetimlerin ve caydırıcı cezaların olmamasından dolayı bu alanlardan yararlanamadıklarını ifade etmiştir. Örneğin şehir içi rampaları olduğu halde uygulama da bu rampaların kullanılmaması, engelli park yerinin sağlıklı bireyler tarafından işgal edilmesi ve benzeri durumların yaşanması fiziksel engelli babaların aileleriyle birlikte toplumsal alana çıkma konusunda zorluklar yaşamasına sebep olmaktadır. Bu tür sorunların çözülmesi konusunda belediye meclisleri tarafından caydırıcı cezaların getirilmesi ve bu alana yönelik denetimlerin sıklaştırılması önem arz etmektedir.
6. Çalışma yapılan fiziksel engelli babaların yüksek çoğunluğu işsiz ve engellerine uygun iş bulamamaktadırlar. Geçimlerini sadece evde bakım ve engelli aylıklarıyla yapmak zorunda kalan engelli babalar bakmakla yükümlü oldukları ailelerinin geçimi için bu yardımların yetersiz olduğu ve yoksulluk sınırının altında yaşadığı görülmüştür. Fiziksel engelli babaların ve bakmakla yükümlü

oldukları ailelerinin insan onuruna yaraşır bir yaşam sürmeleri ve toplumla bütünleşebilmeleri için yasa koyucular tarafından evde bakım ve engelli aylıklarının fiziksel engelli babalar lehine tekrardan gözden geçirilmesi ve gerekli düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır.

7. Fiziksel engelli babalar toplumun olumsuz bakışlarına maruz kalmamak ve engellerine uygun yerlerin inşası için toplumun bilinçlendirilmesinin önemli olduğu vurgulanmıştır. Fiziksel engelli babalar özelinde olmak üzere tüm engel gruplarını kapsayacak şekilde eğitim materyallerinin hazırlanması ve bu eğitimin anaokulundan başlanarak zorunlu ders şeklinde üniversite eğitimine kadar devam etmesi devletin yetkili organlarınca gerekli düzenlemelerin yapılması sağlanmalıdır.
8. Engelli babaların kendi engel grubuyla aynı durumu yaşayan babalarla bir araya getirilmesi tecrübe aktarımı ve kendilerini iyi hissetmesi açısından önemlidir. Bundan dolayı fiziksel engelli babalara yönelik dernek ve kulüplerin açılması, engelli baba ve ailelerine yönelik etkinlik ve organizasyonların yapılması desteklenmelidir.
9. Fiziksel engelli babaların baş etme becerilerinde aile desteğinin ve ilahi bir güce bağlanmanın önemli olduğu görülmüştür. Fiziksel engelli babaların özellikle sonradan engelli olan babaların engellilik durumunu kabullenmesi ve normal hayatlarına adapte olması açısından alanında uzman aile terapistleri ve manevi danışmanlar tarafından belli periyotlarla ziyaret edilmesi ve gerekli rehberliğin yapılarak desteklenmesi aile birliğinin korunması açısından önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- AÇEV (2017). Türkiye’de Babalığı Anlamak Serisi I: Türkiye’de İlgili Babalık ve Belirleyicileri Ana Raporu. İstanbul
- Ahmadi, H., Daramadi, P.S., Samani, M.A., Givtaj, H., Sani, M.R.M. (2017), Effectiveness of Group Training of Assertiveness on Social Anxiety among Deaf and Hard of Hearing Adolescents. *International Tinnitus Journal*. 21(1):14-20. DOI: [10.5935/0946-5448.20170004](https://doi.org/10.5935/0946-5448.20170004)
- Akman, A. C. (2021). *Türkiye’de Engelli İstihdamında İşverenlerin Yaşadığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Yalova İli Örneği*. Yayınlanmış Doktora Tezi, Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Akoğlu, G. (2019). *Ankara’da Yaşayan Ve Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Çocuğa Sahip Orta Sınıf Babaların Babalık Deneyimleri*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Aktürk, İ. (2021). *Madde Bağımlısı Bireylerin Ailelerinde Babanın Temsili ve Konumu Üzerine Nitel Bir Araştırma*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, İstanbul.
- Altan, Ö. Z. (1976). *Sakatlar ve Türkiye’de Çalışma Sorunları*. Eskişehir: Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Altan, Ö. Z. (2007). *Sosyal Politika*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları. No: 900.
- Altın, M. (2014). *Bireysel Görüşme Yöntemiyle Babalık Görev Algısının İncelenmesi*. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Arel Üniversitesi, İstanbul.
- Altuntaş B. ve Topçuoğlu Atasü, R. (2013). Engelli Hakları, Bakım Güvencesi ve Toplumsal Cinsiyete Dayalı İş Bölümü Çerçevesinde Evde Bakım Hizmeti, Eskişehir, VI Sosyal Haklar Sempozyumu, s.307-22.
- Arıkan, Ç. (2001). “Türkiye’de Görme Engelli Kadınlar: Sorunlar, Beklentiler, Çözüm Önerileri”. Görme Engelliler Federasyonu Yayını, 3: 41- 96.
- Arıkan, Ç. (2002). Sosyal Model Çerçevesinde Özürlülüğe Yaklaşım. *Ufkun Ötesi*, 2 (1), 11-25.
- ASHEYHGM (Temmuz, 2021). Engelli ve Yaşlı İstatistik Bülteni, Temmuz 2021. Erişim adresi: https://www.aile.gov.tr/media/88684/eyhgm_istatistik_bulteni_temmuz2021.pdf.
- Aygüler, E., & Ayalp, M. Ç. (2018). Türkiye’deki Evde Bakım Aylığı Düzenlemesine Eleştirel Bir Yaklaşım. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(3), 1-22.
- Aytekin, Ç., Artan, İ., Kangal, S. B., Çalışandemir, F. ve Özkızıllı, S. (2016). Çocukların Anne-Babalarına Yönelik Algılarının İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(38), 168-188.
- Ayten, A. (2012). *Tanrı’ya Sığınmak*. İstanbul: İz Yayınları.
- Bakıma Muhtaç Engellilerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmelik (2007). T.C. Resmî Gazete, 26679, 23 Ekim 2007.
- Barutçu, A. ve Hıdır, N. (2016). Türkiye’de Babalığın Değişen Roller: (Pro) Feminist Babalar. *Fe Dergi* 8(2), 27-45.
- Berker, N. ve Yalçın, S. (2001). *Serebral Palsi ile Yaşamak*. İstanbul: Pediatrik Ortopedi ve Rehabilitasyon Dizisi, 4.
- Besiri, A. (2009). Yoksulluk Ekseninde Engellilerin Eğitimi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 353-374.

- Beyazıt, U. ve Mağden, D. (2015). Üniversitede Öğrenim Gören Erkek Öğrencilerde Aşırı Cinsiyet İdeolojisi ve Babalık Rolü Algısı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 207-229.
- Bucuka, Y. (2017). *Dini Sosyalleşme ve Sosyal Dışlanma Ekseninde Engellilik*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Burcu E, 2015. Türkiye’de Yeni Bir Alan: Engellilik Sosyolojisi ve Gelişimi. *Sosyoloji Konferansları No: 52 (2015-2)*, 319-341.
- Burcu, E. (2007). *Türkiye’de Özürlü Birey Olma Temel Sosyolojik Özellikleri ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Bulut, İ. (2015). Kader-Engellilik İlişkisine Kelami Bir Yaklaşım. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 0 (43) , 20-51. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniilah/issue/2760/36866>
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2020). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
- C159 – Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdam (Engelli Kişiler) Sözleşmesi, 1983 (No. 159).
- Cılga, İ. (2001). Özürlülerin Yaşam Kalitesi. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 1(1), 79-89.
- Cılga, İ. (2004). *Bilim ve Meslek Olarak Türkiye’de Sosyal Hizmet*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu.
- Cumurcu, B. E., Karlıdağ, R. ve Almış, B. H. (2012). Fiziksel Engellilerde Cinsellik. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(1), 84-98.
- Çakır, Ö. (2002). Sosyal Dışlanma. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3): 17-85.
- Çelik, E. (2016). Onuncu Yılında Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin İnsan Hakları Sözleşmesi ve Sözleşme Ruhu. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7(1), 219- 246.
- Çetin, B. I. (2016). Antik Çağ’dan Sanayi Devrimi’ne Batı Dünyasında Engellilik Tarihi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(36), 167-184.
- Çınarlı, S. (2010). "Türkiye ile Bazı Avrupa Birliği Ülkelerinde Engellilik Kavramı ve Engelli İstihdamı ile ilgili Düzenlemelerin İncelenmesi". *Öz-Veri Dergisi*, 7. <http://eyh.aile.gov.tr/yayin-ve-kaynaklar/ozveri-dergisi/13sayi-2010-cilt-7sayi1>.
- Çivici T, Gönen D. (2015). Balıkesir Üniversitesi Çağış Yerleşkesinin Bedensel Engelli Öğrencilerin Sosyal Alanlara Ulaşabilirliğinin Değerlendirilmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3: 639-646.
- Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik. (2019). T.C. Resmî Gazete, 30692, 20 Şubat 2019.
- DB & DSÖ (2013). World Report on Disability, s.55.
- Demir, A. (2016). Kentsel Yaşamda Fiziksel Engellilerin Aile İnşa Süreci: İzmir Örneği. Yayınlanmış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Demir, T. (2019). Bedensel Engellilik Örneğinde Kötülük Problemi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Çorum.
- Demir, T. ve Şen, Ü. (2009). Görme Engelli Öğrencilerin Çeşitli Değişkenler Açısından Öğrenme Stilleri Üzerine Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(8), 155-161.

- Demirbilek, M. (2013). Zihinsel Engelli Bireylerin ve Ailelerinin Gereksinimleri. *Turkish Journal of Family Medicine and Primary Care*, 7(3), 58-64.
- Dökmen, Z. Y. (2010). *Toplumsal Cinsiyet, Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Duvdevany, I., Buchbinder, E., & Yaacov, I. (2008). Accepting disability: The parenting experience of fathers with spinal cord injury (SCI). *Qualitative Health Research*, 18(8), 1021-1033. <http://qhr.sagepub.com>
- Duyan, V. (2003). Sosyal Hizmetin İşlev Ve Roller. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 14(2), 1-22.
- Ekinci, Ü. (2019). Bedensel Engelli Bireylerin Katıldıkları Serbest Zaman Etkinliklerinden Tatmin Olma ve Algılanan Özgürlük Düzeylerinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Erdem, İ. (2013). Konuşma Eğitimi Esnasında Karşılaşılan Konuşma Bozuklukları ve Bunları Düzeltme Yolları. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (11), 415-452. DOI: 10.14520/adyusbd.453
- Erdugan F. E. (2010). *Türkiye’de Özürlü Yoksulluğu ve Mücadele Politikalarının Değerlendirilmesi: Ankara-Keçiören Örneği*. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.
- Ergin, A. ve Özdilek R. (2014). Değişen Babalık Rolü ve Erkek Sağlığına Etkileri. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 11(1), 3-8.
- Ergüden, A.D. (2008). Sosyal Dışlanma Açısından Bedensel Engelli Bireylerin Yaşantılarının İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik. (2019). T. C. Resmî Gazete, 30692, 20 Şubat 2019.
- Erkan, G. (2003). Özürlülerle Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, 25(4), 34-38.
- Erkan, G. (2004). Özürlülüğe İlişkin Modeller ve Sosyal Hizmet Uygulamaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 15 (2), 31-38.
- Genç, Y. (2016). Engellilerin Sosyal Sorunları ve Beklentileri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (35/2).
- Geyik, H. (2006). Tekerlekli Sandalye Kullanıcılarının Fiziksel İş Yapabilme Kabiliyetini Ölçen ve Artıran Tekerlekli Sandalye Ergometresi’nin Tasarımı ve İmalatı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Giresunlu, G. ve Akıncı, V. (2011). *Engellinin El Kitabı*. İstanbul: Destek.
- Gönülaçan, A. (2016). Türkiye’de Engelli İstihdamı ve İşverenlerin Engelli İstihdamına Yönelik Tutumları: Trabzon Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Grigoratos, A. (2007). A Narrative Exploration Into The World Of Ill Fathers Who Have Lost A Limb Due To Diabetes (Doctoral thesis, University of Pretoria).
- <https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/D%C3%BCnya-Engellilik-Raporu-2011.pdf>.
- <https://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>. Erişim tarihi: 07.10.2021
- <https://www.who.int/news-room/facts-in-pictures/detail/disabilities>.

- Işıkkhan, V. (2001). *Görme Özürlüler İçin Rehabilitasyon Deneyimleri, Yeni Rehabilitasyon Politikaları ve Meslek Tanımları*. Ankara: Körler Federasyonu Yayını.
- Kaplan, H. ve Öztürk, M. (2004). Engelliler, Kamu Mekânı ve Engelsiz Tasarım: Kamusal İç Mekânlarda İrdelenmesi İçin Bir Çerçeve. *Planlama 2004 /2*: s.67 – 74
- Karataş, K. (2002a). Engellilerin Toplumla Bütünleşme Sorunlarına Bir Sosyal Politika Yaklaşımı. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 2 (2): 43-55.
- Karataş, K. (2002b). Özürlülere Yönelik Ayrımcılık ve Ayrımcılıkla Savaşım. *Ufuk Ötesi Bilim Dergisi*, 2(1), 1-10.
- Kaya Kılıç, A. ve Yılmaz, S. (2018). Türkiye'de Ruhsal Hastalığı Olan Hizmete Yönelik Kurum Bakım Hizmetleri ve Bu Hizmetlerde Sosyal Uygulamaları. *Pamukkale Avrasya Sosyoekonomik Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 1-14. DOI: 10.34232/pjess.406590
- Kaya, A. İ., Dalğar, T. ve Uzunay, B. H. (2017). Görme Engelliler İçin Mutfak Tasarımı. *İleri Teknoloji Bilimleri Dergisi*, 6(3), 970-983.
- Kayaarslan, S. (2016). Evde Bakım Hizmeti Sunan Engelli Bakıcılarının Yaşam Kalitelerinin Değerlendirilmesi (Kırıkkale Örneği). Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Kılıç, M. (2019). Çalışma Yaşamında Engellilerin Karşılaştığı Sorunlar ve Sosyal Hizmet. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Kılıçarslan, N. (2013). Engellilerde Sosyalleşme ve İletişim Bağlamında İbadet Alanlarının Ulaşılabilirliği: Hacı Hasan Camii Modeli Örneği. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Kilkey, M. & Clarke, H. (2010). Disabled men and fathering: Opportunities and constraints. *Community, Work & Family*, 13(2), 127-146. <http://dx.doi.org/10.1080/13668800902923738>
- Kilkey, M. (2007). Identities, practices and experiences of disabled fathers: Some emerging research findings. In M. Kilkey (Ed.), *Disabled fathers: Identifying a research agenda* (Working Papers in Social Sciences and Policy No. 20). Hull: University of Hull.
- Kitchin, R. (1998). 'Out of Place', Knowing One's Place': Space, Power and The Exclusion of Disabled People". *Disability & Society*, 13(3): 343-356.
- Kocatepe, B. ve Bilgi, S. (2018). Toplumsal Bir İnşa Olarak Babalık: Annelerin Yaşam Öykülerinde Baba İmgesi. *Fe Dergi 10*(2), 43-59. http://cins.ankara.edu.tr/20_5.pdf
- Kolat, S. (2009). Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları. Uzmanlık Tezi, T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı, Ankara.
- Kolat, S. (2010). *Avrupa Birliği Sosyal Politikası Çerçevesinde Özürlülere Yönelik Ayrımcılıkla Mücadele ve Türkiye'deki Yansımaları*. Ankara: Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı.
- Köse, H. (2014). Kronolojik Engelli Tarihi ve Eğitimi. *Engelliler Eğitiminin Tarihsel Gelişimi, İstanbul: İstanbul MEB Yayınları*, 56-100.
- Köten, E. ve Erdoğan, B. (2014). *Engelli Gençler, Sosyal Dışlanma ve İnternet*. İstanbul: Gelişim Üniversitesi Yayınları.
- Kula, Naci (2003). "Gençlerde İzdırıp Tecrübesine Bağlı Dini Krizle Başa Çıkmaya Yönelik Öneriler", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi-II, Tartışmalı İlmi Toplantı*. İstanbul: İSAV Yayınları.

- Kurnaz Özdemir, D. (2010). Ortopedik Engelli Kadınların Sorun ve Beklentileri: Tuzla İlçesi Örneği. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Kuruçırak, Ş. (2010). 4-12 Aylık Bebeği Olan Babaların, Babalık Rolü Algısı ile Bebek Bakımına Katılımı Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Kut, S. (1988). *Sosyal Hizmet Mesleği: Nitelikleri, Temel Unsurları ve Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Kendi Yayını.
- Kutal, G. (1993). Sakatların Ekonomik Hayata Katılması. *İş Hukukunun Ulusal ve Uluslararası Güncel Sorunları*. Ankara: Kamu-İş Sendikası Yayını.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen Babalık Rolü ve Çocuk Gelişimine Etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35).
- Lenney, M. ve Sercombe, H. (2002). 'Barda Tekerlekli Sandalyedeki Adamı Gördün mü?' Halka Açık Bir Yerde Farklılıklar Arası Etkileşimler. *Engellilik ve Toplum*, 17 (1), 5-18.
- Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, T.C. Resmî Gazete, 31.05.2006: 26184. Mercan, Z. ve Şahin, F. T. (2017). Babalık rolü ve babalık rolü algısı. *Uluslararası Erken Çocukluk Eğitimi Çalışmaları Dergisi*, 2(2), 1-10.
- Mitra, S., Posarac, A. & Vick, B. (2013). Disability and Poverty in Developing Countries: A Multidimensional Study, *World Development*, 41, 1-18.
- Mutluay, F.K. (2006). Multiplskleroz Kuvvetlendirmesi. *Türk Nöroloji Dergisi*, 12 (2), 134-143.
- Nag M, White BN, Peet RC, Bardhan A, Hull TH, Johnson A, et al. An anthropological approach to the study of the economic value of children in Java and Nepal, *Current anthropology*, 1978, 19(2):293-306.
- National Health Service (NHS) (2013). A disability history timeline: The struggle for equal rights through the ages. Erişim adresi <https://www.merseycare.nhs.uk/media/1749/disa> biliyet-timeline-2013.pdf Erişim tarihi: 20.09.2021
- Okur, N. ve Erdugan, F.E. (2010). Sosyal Haklar ve Özürlüler: Özürlülük Modeli Bağlamında Tarihsel Bir Değerlendirme. *Sosyal Haklar Ulusal Sempozyumu*, Petrol İş Yayınları, 245-263.
- Olsen, R. ve Clarke, H. (2003). Parenting and disability: disabled parents ' experiences of raising children.
- Ölmezoglu, N. İ. (2015). Çalışma Yaşamında Engelliler: Gümüşhane İli Engelli İstihdamına İlişkin Emek Arz Yönlü Bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Öngören, B., Atalay, A. ve Tan, Ö. (2007). *Muğla Özürlü Programı*. Muğla: Muğla İl Sağlık Müdürlüğü Yayını.
- Özgökçeler, S. ve Alper, Y. (2010). Özürlüler Kanunu'nun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-54.
- ÖZİDA. (2010). Yerel yönetimler İçin Ulaşılabilirlik Temel Bilgiler Teknik El Kitabı. T.C. Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığı Yayınları, Ankara – Haziran 2010, Genel Yayın No: 49, ISBN: 978-975-19-4679-9, s. 122.
- Öztürk, M. (2011). Türkiye’de Engelli Gerçeği. *Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği Cep Kitapları*, 30, 105.
- Öztürk, M. (2012). Türkiye’de Engelli Gerçeği Raporu. *Canda Özürlü Olmaz Derneği*.
- Palkovitz, R. J. (2002). Involved Fathering and Men’s Adult Development : Provisional Balances. Mahwah, NJ: Psychology Press.

- Parchomiuk, M. (2014). Social Context of Disabled Parenting. *Sex Disabil*, 32 (2), 231–242. DOI 10.1007/s11195-014-9349-5.
- Pargament, K. I., Kennell, J., Hathaway, W., Grevengoed, N., Newman, J., & Jones, W. (1988). Religion and the problem-solving process: Three styles of coping. *Journal for the scientific study of religion*, Cilt: 27 (1), 90-104.
- Peker, H. (2003). *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- Pini, B. & Conway, M.-L. (2017). Masculinity and fathering in the lives of rural men with a disability. *Journal of Rural Studies*, 51, 267-274. <http://dx.doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.12.005>
- Resmî Gazete (2005 Temmuz, 7, Sayı: 25868). Özürnlüler ve Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/07/20050707-2.htm>. Erişim tarihi: 20.09.2021.
- Resmî Gazete (2009 Temmuz, 14, Sayı: 27288). Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>. Erişim tarihi: 20.09.2021.
- Resmî Gazete (2013 Mayıs, 3, Sayı: 28636). Engelli Bireylere Yönelik İbarelerin Değiştirilmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/05/20130503-1.htm>. Erişim tarihi: 21.09.2021
- Sabur A. (2019). Performing fatherhood in Bangladesh: Changing roles, responsibilities and involvement of older and younger fathers. *Masculinities: A Journal of Identity and Culture*, (11), 23-45.
- Selander, V. & Engwall, K. (2021). Parenting with Assistance: The Views of Disabled Parents and Personal Assistants. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 23(1), 136-146. DOI: <https://doi.org/10.16993/sjdr.775>
- Seloğlu, Z. (2019). Türkiye’de Engellilikle İlgili Sosyal Politikaların Sosyolojik Açıdan Değerlendirilmesi. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elâzığ.
- Sevinç, İ. ve Çay, M. (2017). Fiziksel Engelli Bireylerin Üniversite Eğitimi Sırasında Karşılaştıkları Sorunlar (Akdeniz Üniversitesi Örneği). *Selçuk Üniversitesi Sosyal ve Teknik Araştırmalar Dergisi*, (13), 219-238.
- Subaşıoğlu, F. (2008). Üniversitelerin Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümlerinin “Engellilik Farkındalığı” Üzerine Bir Araştırma. *Bilgi Dünyası*, 9 (2), 399-430.
- Summers, J.A., Raikes, H., Butler, J., Spicer, P., Pan, B., Shaw, S. & Johnson, MK. (1999). Düşük Gelirli Babaların ve Annelerin Baba Rolüne İlişkin Algıları: Dört Erken Başlangıç Topluluğunda Nitel Bir Çalışma. *Bebek Ruh Sağlığı Dergisi: Dünya Bebek Ruh Sağlığı Birliği Resmi Yayını*, 20 (3), 291-304.
- Şahin, H. ve Demiriz, S. (2014). Beş Altı Yaşında Çocuğu Olan Babaların, Babalık Rolünü Algılamaları İle Aile Katılım Çalışmalarını Gerçekleştirmeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181(181), 273-294.
- Şahin, T. ve Coşkun, S. (2009). *Sosyal Dışlanma ve Yoksulluk İlişkisi*. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.
- Şen, M. (2018). Türkiye’de Engellilere Yönelik İstihdam Politikaları: Sorunlar ve Öneriler. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8 (2), 129-152. DOI: 10.32331/sgd.493016
- Şişman, Y. (2012). Özürnlülük Alanında Kullanılan Kavramlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 7(28), 69-85.

- Şişman, Y. (2014). Engelliler Açısından Eşitlik, Ayrımcılık ve Eğitim Hakkı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (32).
- Tan T. (2016). Literature review on shifting fatherhood. *Masculinities Journal: A Journal of Identity and Culture*, (6), 53-78.
- Tekincan, A. (2009). İşitme Engelli Öğrencilerin Anne Ve Babalarının İşitme Engelliler İlköğretim Okullarındaki Eğitim Sürecini ve Okul Aile İlişkilerini Değerlendirmeleri. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Timur Taşhan S., Ege E. ve Bakış E. (2006). Engelli Kadınların Üreme Sağlığı Sorunları ve Etkileyen Faktörler. *C.Ü. Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 10 (1):51-57.
- Tol, U. U. ve Taşkan, D. (2018). *Erkeklik ve Babalık Halleri*. İstanbul: AÇEV Yayınları.
- Topal, M. (2019). Günümüzde Babalık Algısının Dönüşümü: Kentli, Orta Sınıf, Dindar Baba Örneği. Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Topaloğlu, O., Karabulut, H. ve Cebeci, S. (2003). Özel Eğitim/Sorunlar, Yaklaşımlar, Öneriler, Zihinsel Öğrenme Yetersizliği Nedir? *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, 4:(39).
- Topçu, G. (2018). Varsayılan Aile Kıskaçında Babalık: Türkiye’de Farklı Babalık Algıları Ve Sosyal Politika İlişkisi. *Toplum ve Bilim*, 145, 54-102.
- TUİK (2010). Engellilerin Sorun ve Beklentileri Araştırması. Erişim adresi: https://www.tuik.gov.tr/Kurumsal/Gecmis_Yil_Revizyonlari. (04.11.2021).
- Tüfekçioğlu, U. (1998). *Farklı Eğitim Ortamlarındaki İşitme Engelli Öğrencilerin Konuşma Dillerinin İncelenmesi*. Eskişehir: Eğitim, Sağlık ve Bilimsel Araştırma Çalışmaları Vakfı Yayınları.
- Türk Dil Kurumu [TDK] (2021). Türk Dil Kurumu Sözlükleri. Erişim adresi <http://sozluk.gov.tr/> Erişim tarihi: 20.09.2021
- Uluocak, Ş. ve Aslan, C. (2012). Toplum ve Engelliler. Çanakkale: Çanakkale Kitaplığı Yayınevi.
- Uzun, Y. (2019). Engellilere Yönelik Geliştirilmiş Akıllı Sistemler. *Engelsiz Bilişim 2019*, 102-109.
- Varlıklar Demirkazık, Ç. N. (2021). Erkekliği Sorgularken Babalara Bakmak: Babalık İstenci, Değişen Babalık Roller ve Yeniden Üretim Alanında Erkek Olmak. Yayınlanmış Doktora Tezi, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.
- WHO (1980). International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/41003/9241541261_eng.pdf;jsessionid. Erişim tarihi: 30.09.2021
- WHO (2011). Dünya Engellilik Raporu Yönetici Özeti. Erişim adresi:
- WHO (2020, Aralık). Engellilikle İlgili 10 Gerçek, Aralık, 2020. Erişim adresi: www.southamptoncil.demon.co.uk/membership.htm
- Yaşar-İsmail, T.S. ve Öztürk, S. (2015). Kastamonu Kent Merkezinde Fiziksel Engelli Hareketliliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 3(3): 511-516.
- Yıldırım, A., Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Zastrow, C. (2013). *Sosyal Hizmete Giriş*. Ankara: Nika Yayınevi.

Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde Erkeklerin Gözünden Babalık ve Aile. Yayınlanmış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya.

